C. SĂTEANU

Muşchetarii Literaturii Române Moderne

**A. Vlahuţă, I. L. Caragiale, Delavrancea şi Coşbuc
Curentul Eminescian
Salonul Literar Titu Maiorescu**

Alte contribuţii la istoriografia epocalei societăţi literare „Junimea'

50 Ilustraţiuni în text. Fascimile.
O frescă a marilor scriitori.
Recepţia lui Eminescu şi Creangă
în „Junimea"

Tip. „Presa Bună", 1940

C. Săteanu

Muşchetarii Literaturii Române Moderne

A. Vlahuţă, I. L. Caragiale, Delavrancea şi Coşbuc

Contribuţiuni la istoriografia societăţii literare „Junimea“

Iaşi — Institutul Grafic „Presa Bună“ Str. Ştefan cel Mare 60 — 1939

De acelaş:

Lucrări despre „Junimea"

Figuri din „Junimea" un volum complect, cu numeroase documente facinilate şi clişeile corifeilor junimişti. Editura „Bucovina". Epuizat.

„Alte figuri din Junimea", sub presă, în Editura „Bucovina".

Episoade şi Aspecte din „Junimea" al treilea şi ultimul volum istoriografic despre epocala societate. (În manuscris).

In curs de apariţie :

Un critic liric şi romantic : G. Ibrăileanu
Treizeci ani de publicistică. Amintiri şi Evocări.

Muşchetarii literaturii române moderne

I. L. Caragiale, Delavrancea, Al. Vlahuţă şi Gh. Coşbuc

Ca şi eroii lui *Dumas*, literatura Română în ultimele decenii ale secolului precedent, a fost stăpânită de trei scriitori, cari au determinat un curent puternic, ei fiind totodată promotorii cei mai fecunzi şi mai gustaţi ai genului nuvelistic, căruia i-au dat forma cea mai variată şi limba cea mai aleasă.

Vlahuţă, Caragiale şi Delavrancea

Aceştia au fost şi au rămas prin opera lor, până astăzi neîntrecuţi în artă: *I. L. Caragiale*, meşterul satirei, *Barbu Ştefănescu-Delavrancea* şi *Alex. Vlahuţă*, cărora mai târziu s'a alăturat şi *G. Coşbuc*, cel de al patrulea muşchetar al epocei întocmai ca în celebrul roman al lui *Dumas* fără a face paralela în sens fantastic sau de aventuri.

Toţi aceşti scriitori nu au fost junimişti propriu zis, cu excepţia lui **Caragiale,** *care a vizitat şedinţele „Junimii" ieşene şi cu aceea a lui* **Delavrancea,** *care după ce a părăsit rândurile liberale a trecut în rândurile junimist-conservatoare. Dintre toţi aceştia. numai* **Caragiale** *figurează in tabloul membrilor „Junimii" şi în „Albumul" alcătuit de* **N. Gane** *şi numai el, dintre toţi aceştia, se bucură de câteva epitete pe care* **Iacob Negruzzi** *le-a semnalat în „Dicţionarul" său.*

Dar, dacă nu tus-patru au fost membrii ai societății „Junimea", cu toții au frequentat salonul literar al lui *Maiorescu* și au colaborat cu toții în anii tineri, la „Convorbiri Literare". Pentru acest din urmă motiv, îi putem considera pe toți în cadrul culturii junimiste, cum dealtfel foarte bine a făcut și prof. *I. E. Torouțiu*, care în maiestoasa sa operă, i-a încadrat pe toți, publicând scrisorile lor postume, cu foarte interesante adnotări critice și istoriografice.

Dacă toți acești scriitori au colaborat la „Convorbiri Literare", trebuie subliniat și faptul că ei n'au rămas statornici și devotați numai revistei junimiste.

Caragiale, de pildă, în dorință de mai multă libertate, a scos el însuși celebra revistă satirică „*Moftul Român*" de epocală amintire, precum și revista literară de familie „*Vatra*".

Alexandru Vlahuță a făcut și el, după ce a refuzat onoarea academică, să apară revista literară „*Viața*", pe care a dirijat-o împreună cu dr. *A. Ureche* (Iodoforn).

Delavrancea, *care a scris mai puțin în „Convorbiri Literare", a colaborat între timp și la alte publicațiuni, iar* **G. Coșbuc**, *care cu poeziile sale „Balade și Idile", a însănătoșit la un moment dat poezia românească, care începuse a se anemia în atmosfera pesimismului eminescian, aducând aerul robust și buna dispoziție sufletească a țărănimii, a trebuit să părăsească paginile „Convorbirilor literare", în care se înțelege că n'ar fi putut să publice revoluționara sa poezie socială „Noi vrem pământ" și toate celelalte poeme și inspirații pentru care a fost numit „poetul țărănimii"*

Toți acești cu adevărat mușchetari ai epocii literare respective, au aparținut o bucată de vreme curentului literar junimist, dar precum am văzut, n'au rămas devotați „Convorbirilor Literare", așa precum au fost în toată viața lor *Duiliu Zamfirescu, D. Olănescu-Ascanio* și *N. Petrașcu.*

Despre fiecare dintre acești eroi ai epocii de aur a literaturii Române, vom vorbi în capitolele speciale ce urmează.

In ce privește raporturile pe cari *Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea* și *Caragiale* le-au avut cu revista junimistă, mai este de reținut rezerva bine simțită pe care a avut-o *Iacob Negruzzi*, și în ce privește pe *Coșbuc* ca și rezerva sa față de marele satiric, știut fiind că mai ales *Iacob Negruzzi* nu mai acorda nici o prietenie membrilor cari abandonau „Junimea, sau colaboratorilor cari părăseau „Convorbirile Literare". Pentru romantic-liricul critic *G. Ibrăileanu*, idolii sei din literatura românească, pe lângă Eminescu, erau Vlahuță, Caragiale, și Delavrancea, cari, ca și dînsul, sunt cele mai representative figuri ale curentului eminescian.

Propunându-ne a prezenta în această parte a lucrării aspectele caracteristice ale „Junimii", datori ne-am simțit a aminti aceste episoade introductive, înainte de a ne ocupa în parte de fiecare dintre acești străluciți literați.

A. Vlahuță

Mărturisesc în toată sinceritatea că în clipa când pornesc condeiul pentru a aşterne câteva trăsături istoriografice despre *Al. Vlahuță*, încerc o adevărată emoțiune, convins că oricât aşi izbuti să exteriorizez sentimentele ce mă copleşesc în această evocare, am convingerea că totul va rămânea o simplă încercare. Pentrucă *Vlahuță* a fost unul dintre marii noştri scriitori, care a stăpânit câteva decenii sufletele generațiilor şi care a adus o mare contribuțiune pentru educațiunea şi innobilarea sufletelor.

A. Vlahuță

Din punctul de vedere al înrâuririi sale, s'ar putea spune că el a stăpânit în măsură mult mai largă, sufletele acestor generații, decât chiar *Eminescu*. Poate fiindcă a fost mai puțin genial, mai puțin filozof, deci mai înțeles, fiind un profund psicholog şi un cunoscător al sufletului omenesc.

A mai fost *A. Vlahuță*, cel mai talentat şi mai autentic eminescian, care a infiltrat geniul poetului în inimile generațiunilor. A trăit aproape îndoit cât a trăit *Eminescu*, a văzut şi a cetit mai mult, a suferit mai mult decât toți scriitorii noştri, fiindcă n'a suferit numai propriile sale dureri, dar şi durerile şi suferințele poporului, starea de mizerie şi iobăgia țărănimii, ca şi suferințele orăşanului, a intelectualului în luptă cu nevoile mari, expus la atâtea înfrângeri sufleteşti şi umilințe.

E mai uşor să descrii profunda genialitate a lui *Eminescu*, viguroasa satiră a lui *Caragiale*, naturalismul sau romantismul

lui *Delavrancea*, lirismul sănătos și optimist al lui *Coșbuc*, dar e mult mai greu să te afunzi în adâncimea complexă a sufletului lui *A. Vlahuță*, despre care neîntrecutul evocator *N. Iorga*, a spus, cu drept cuvânt, că *Vlahuță* a fost „un suflet adânc" (1). Poate deaceia, despre nimeni dintre scriitorii noștri nu s'au scris atâtea cărți special consacrate, cum s'a scris despre *A. Vlahuță*, care aparține, în anii tineri, epocii junimiste, apoi epocii de aur a literaturii românești de pe la sfârșitul veacului trecut, curentului literar determinat de *Gherea*, precum și elanului și avântului determinat în cultura națională de către marele istoric și cărturar prof. *N. Iorga*. Cu alte cuvinte *Vlahuță* a ilustrat cele mai principale curente, aparținând „Convorbirilor Literare". („Junimii"), „Literaturei și Știință" (Gherea) și cercului creiat de scriitorii socialiști cu care a avut o intețită polemică, în jurul mult desbătutei probleme „artă pentru artă" și „artă cu tendință", înființând împreună cu *Coșbuc* la 1902, revista săptămânală „Sămănătorul", care a trecut subt direcțiunea profesorului *N. Iorga*, pentru a creia opera *semănătoristă*, de mare răsunet și căreia *I. E. Torouțiu*, i-a consasacrat primul op din bogata sa colecție „Studii și Documente literare".

Pretutindeni însă, *Vlahuță* a rămas numai el, întreg, intact, solitar, fanatic și monahal în credințele sale culturale cu care și-a servit neamul, până în cea din urmă clipă a vieții sale.

Despre *Vlahuță* au scris, între alții, *N. Zaharia*, care i-a consacrat un volum biografic și bibliografic; criticul *G. Ibrăileanu*, care și-a susținut teza de doctorat în litere cu un studiu psihologic despre opera lui *Vlahuță*, studiu tipărit în „Viața Românească și extras în volum separat, care însă n'a fost pus în circulație; *I. Gorun*, care a scris un volum despre activitatea literară a poetului, nuvelistului, romancierului, polemistului și cronicarului, ca unul care a stat în intimitatea lui *Vlahuță* în timpul când a desfășurat o activitate mai intensă la revista „Viața" (1893-94), precum și *I. Gr. Oprișan*, care recent ne-a dat acel minunat studiu despre *Vlahuță*, scris cu multă pricepere și vibrantă simțire, analizând psihic și etic temperamentul și dureroasa sensibilitate a lui *Vlahuță*, fără a mai aminti și studiile critice scrise de *Maiorescu*, *Gherea*, fără a uita pioasele „Amintiri ale profesorului și literatului *Paul Bujor*", bunul și piosul seu prietin și evocator.

* * *

Pe *Vlahuță* nu-l putem așeza propriu zis în epoca sau în cadrul „Junimii". Este numai de amintit faptul că el și-a început cariera literară în revista junimistă, prin anii 1880-81, când a început să colaboreze la „Convorbiri Literare" și să întreție o corespondență cu *Iacob Negruzzi,* pe care, — cum vom vedea mai la vale, — l'a considerat ca pe un adevărat spiritus-rector. Atâta e suficient să se știe că *Vlahuță* n'a fost membru al societății „Junimea", că n'a cunoscut ca atare înalta atmosferă ce a domnit în reuniunile săptămânale dela Iași și deaceea el nici nu figurează în „Dicționarul Junimii". E trecut doar în „Albumul" lui *N. Gane,* din care aflăm că a început să frecventeză câtva timp „Junimea" din București, adică ședințele literare ce se țineau în casa lui *Maiorescu,* venind acolo cam odată cu *Hașdău* și *V. A. Ureche*

Această „Junime" bucureșteană, reuniunile ei și marea personalitate a marelui Pontif, *Vlahuță* le-a descris sugestiv într'un portret în care ni l-a presentat pe Maiorescu (2).

* * *

Precum am spus, *Vlahuță* și-a început cariera scriitoricească la „Convorbiri Literare" sub auspiciile lui *Iacob Negruzzi,* cum se vede din corespondența dintre ei, publicată de *I. E. Torouțiu* (3) și datată între anii 1881-1885.

Intr'una din aceste răvașe, purtând data de 7 Iulie 1885 *Vlahuță* scrie :

„Ași fi foarte fericit, să-mi dau tot ce am mai bun. „Convorbirilor Literare". Dar fiindcă nevoile mă tărâsc aiurea, mă voi mulțumi numai din când în când cu cinstea de a-mi vedea încercările publicate într'o revistă care, orice s'ar face și s'ar zice de cei mititei, își va pastra, sunt sigur, de aici inainte rangul de cea mai bună și mai serioasă revistă literară dela noi" (4).

Acestea i le scria *Vlahuță* neobositului conducător al revistei junimiste, pe când se afla într'o vară la Dobrovăț, județul Vaslui, după ce mai întâi, la 25 Ianuarie 1881, îi scrisese lui *Iacob Negruzzi* :

„Ați făcut destul pentru mine și nu-s vrednic să vă mulțumesc. Mi-ați deșteptat gustul de a scrie și ce e mai mult, m'ați învățat a-mi cântări fiecare vorbă. — vă voiu fi pururea recunoscător" (5).

Publicând această corespondență, *I. E. Torouțiu,* publică în întregime și o poezie întitulată „Lutul gânditor" în care se

resimt accente pesimiste și filosofice și care n'a fost nicăieri publicată.

A. Vlahuță în cultul nemărginit ce l-a avut pentru *Eminescu,* în tot ce a scris despre genialul poet, a contribuit la popularizarea lui, într'un mediu cultural care în acel stadiu, încă nu-l pricepea pe genialul poet; dealtfel, e lucru stiut că nici în „Junimea" din Iași, *Eminescu* n'a prea fost înțeles de toți, iar când a cetit pentru prima oară filozofica sa nuvelă „Sărmanul Dionis", s'a produs o adevărată confuziune între ascultători. Au făcut rezerve, fiindcă n'au adâncit motivul profund filozofic mai ales *G. Panu,* și *A. Lambrior* și se pare că însuși *Maiorescu,* manifesta o oarecare... tăcere, pentrucă unul era adept al pozitivismului lui Auguste Comte, altul era obsedat de știința filologică și istorică, sau alții prezenți la acea lectură, nu sesizară încă frumusețea romantismului eminescian.

* * *

Alexandru Vlahuță, care cerea operei de artă să fie fonciarmente onestă, adică scriitorul să simtă într'adevăr ceiace scrie (6), nu numai că a fost vrăjit și pătruns de filozofia lui *Eminescu,* dar este și acela care a cercetat și studiat marea sa înrăurire asupra specificului sufletesc care a determinat în literatura ce se năștea sub influența lui *Eminescu,* acel curent epocal, denumit „curentul Eminescu" (7).

Dacă critica autorizată a susținut și dovedit că *Vlahuță* a primit marea înrăurire eminesciană, este tot atât de adevărat că el și-a păstrat toată originalitatea chiar atunci când, ca și marele său predecesor, a scris versuri pesimiste, ca poeziile sale : „Delendum", „Unde ne sunt visătorii ?", „Liniște" și altele cu amar caracter de satiră socială, cum este de pildă poezia sa „Minciuna sta cu Regele la masă", scrisă în anul de bejenie 1907, după dureroasele răscoale țărănești.

A fost o vreme când poezia lui *Vlahuță* a fost apreciată și din punctul de vedere didactic-artistic, căci se reciteau și chiar se declamau inspirațiunile sale prin clasele de declamație ale Conservatoarelor : „La Icoană", „Iertare", etc.

Ulterior unii au contestat arta poetică a lui *Vlahuță,* pe măsură ce *Eminescu* răsărea tot mai strălucit pe firmamentul poeziei și filozofiei românești.

Dar,... nu i se va putea contesta niciodată lui *Vlahuță* apostolatul său pentru ridicarea neamului și cu deosebire a țărănimii din Moldova, pe care a cunoscut-o deaproape, înrudit direct cu ea, prin suferințele, credințele și năzuințele ei. Din acest punct de vedere, el a rămas, sufletește, un rural, un solitar, chiar când trăia în mijlocul Capitalei sgomotoase. Parisul și alte centre mari, pe care le-a putut vizita, nu l-au desrădăcinat și nu l-au europenizat.

Aflându-se la Paris, *Vlahuță* îi scrie la 5 Iunie 1908, profesorului *N. Iorga*:

„Din Parisul fumului și fumurilor, din Parisul scârboaselor automobile, care înfățișează graba stupidă a celor care nu fac nimic, grabă plină de sgomot și de putoare, îți trimit o frățească strângere de mână, împreună cu aceste amintiri ale celuilalt Paris, Parisul muncii, onestei și artei adevărate, lucruri care au trecut și nu știu când, și dacă s'or mai întoarce. In salonul lor văd femei despoiate, scălămbări și focuri de artificiu, în niște colori de te ia groaza".

Distincția pe care o face *Vlahuță* celebrei Capitale mondiale împărțind-o în oraș al „fumului și fumurilor" și în oraș al „muncii, onestei și artei adevărate", este în înțelesul tuturor. Poetul și pedagogul social n'a urât Franța și pe francezi, dimpotrivă a iubit toată rassa galică și bogata literatură franceză, având un cult pentru *Maupassant*, *Alphonse Daudet* și toți marii scriitorii francezi, clasici și moderni, iar în timpul războiului național, — când într'un car cu boi a cutreerat satele moldovenești pribegind în refugiu, din loc în loc, și coborând în tranșeele ostașilor pentru a sorbi din amarul lor, *Vlahuță* a scris pagini de entuziasm și elogiu la adresa Franței și a marilor ei Aliați, contribuind astfel în chip direct, la întărirea credinței că vitejia ostașilor noștri ca și cea a Aliaților, vor izbândi.

Și cuvintele sale profetice, s'au realizat.

* * *

Dacă *Vlahuță* și-a început cariera literară la revista junimistă, el este unul dintre marii redeșteptători ai culturii naționale, în altarul căreia a oficiat cu adevărată religiozitate.

Epoca și curentul *semănătorist* determinate de marele nostru cărturar, prof. *N. Iorga*, purcede de la apostolatul lui *Vlahuță*, care întemeind în iarna anului 1901 revista „Semănătorul", a scris în primul număr, acel nemărginit de frumos și înălțător „Indemn" reprodus în volumul său „File rupte":

„Ne strângem cu credinţă şi cu dragoste în jurul aceluiaşi stindard, stindardul de pace, de înseninare şi de înfrăţire intelectuală, de apostolică muncă pentru desmorţirea inimilor care tânjesc pentru redeşteptarea avântului de odinioară. în suflete româneşti, pentru chemarea atâtor puteri risipite, la o îndrumare mai sănătoasă, — la sfînta grijă a întăririi neamului acestuia".

Când scria aceste rânduri programatice, adevăratul său crez naţional şi cultural, *Vlahuţă* avea acum un bogat trecut literar şi social, fiind unul dintre aceia care a intelectualizat pătura şi chiar elita culturală de atunci, contribuind în largă măsură şi în cele mai largi sfere ale poporului, cu fina sa sensibilitate şi cu arta sa unică, cu care a stăpânit inimile.

Convins însă că în acest apostolat nou al unor vremuri mari pentru redeşteptarea culturală, cât de necesară putea fi o directivă nouă şi sănătoasă şi o neîntrecută putere de muncă pentru brăzdarea şi desţelinarea ogorului cultural, *Vlahuţă* a trecut direcţiunea revistei în seama profesorului *N. Iorga*, cu care începe marea epocă *semănătoristă* (8).

Precum *Spiru C. Haret*, marele ministru al şcoalelor, a apreciat cel dintâi valoarea literară şi educativă a lui *Vlahuţă*, (şi *I. G. Duca* ca ministru al instrucţiei publice s'a afirmat ca un demn urmaş al lui *Haret*, reîntegrându-l pe *Vlahuţă* în postul său ce-l deţinea la acest departament), tot astfel *A. Vlahuţă* din anii tineri a prevăzut rolul mare ce avea să-l desfăşure cu atâta putere de muncă şi de suggestiune înălţătoare profesorul şi cărturarul *N. Iorga*, căruia scriindu-i simţita scrisoare la 9 Noembrie 1901, îşi încheie răvaşul cu următoarea urare:

N. Iorga

„Dumnezeu să mi te ţie sănătos şi voios, pentru fericirea şi înălţarea neamului nostru".

Iar la 6 Decembrie 1905, felicitându-l pe genialul cărturar de ziua sa onomastică, îşi încheie felicitarea :

„Găsesc un prilej mai mult, ca să-ţi arăt seniimentele mele de neastâmpărată dragoste şi să-ţi urez ani mulţi şi buni şi spornici, pentru fericirea familiei d-tale şi a întregului neam românesc".

Urarea lui *Vlahuţă* este astăzi urarea întregului popor al României întregite.

Dar şi *N. Iorga*, mai mult decât tot ce-au scris criticii noştri de autoritate, este singurul care s'a coborît ca un scafandru, în adâncimea nepătrunsă a sufletului celuia, care ne-a dat impresionantul poem *„Iubire"*. Intr'adevăr, după pioasele cuvinte funerare pe care le-a scris la moartea poetului, *N. Iorga* ne-a dat după câteva zile acele pagini sacrosancte, vorbindu-ne de adâncimea sufletului lui *Vlahuţă*:

„Acei cari cunoşteau pe Alexandru Vlahuţă, pe poetul de o artă sigură şi mândră, dând, greu, lucruri de o formă neatacabilă, a căror răspundere părea că se declară gata a o înfrunta, peste orice schimbări de gust, de-asupra veacurilor, aceia cărora li mângăia sufletul proza de o cadenţată armonie, ducând în valul ei frumuseţi îndelung socotite şi primite numai la capătul celor mai îngrijite cercetări, toţi cetitorii, din toate ţinuturile româneşti, pe care nu i-a deslipit de dânsul triviala reclamă pentru bizarele lucruri, atât de inferioare, venite pe urma lui, nu l-au cunoscut totuşi pe acela care cu atâta discreţie iesă din lume, închizând cu grijă, cu frică, pare-că, uşa după dânsul".

Şi în acelaşi esseu psichologic, continuând cu atenţiune, cetim cu emoţie:

„Dintr'o familie care-şi trecea din generaţie în generaţie ca o misiune mistică, în legătură cu aceia ce natura cuprinde mai tăinuit şi sufletul omenesc ascunde mai cu pază, el avea în figura lui brăzdată adânc, din tinereţă încă, plină de umbra propriilor sale gândiri, în ochii de o aşa de înţelegătoare lumină tainică, urmărind toate, dar răsfrîngînd numai isvorul ei neştiut, enigmatic, în glasul potolit, care părea că recitează litanii dintr'o carte, pe care nimeni altul n'avea voie s'o deschidă, în sonoritatea religioasă a intonaţiilor sale, ca şi când, fără proza, care-l scârbea la alţii, dela sine fiinţa-i toată se concentra într'o formulă fulgerător de justă, avea, zic, ceva ocult şi sacru. Era in trupul mic, dar vânjos, uşor îndoit de povară, dar capabil toiuşi s'o sprijine, unul din templele marilor mistere" (7).

. . . .

Cetitorule drag, simt mereu necesitatea de a repeta ararzătoarea mea dorinţă, de a te coasocia la sinceritatea şi emoţiunea de care am fost stăpânit, scriind aceste palide notaţii, despre *Alexandru Vlahuţă*, a cărui inimă a fost un isvor de bunătate, de duioşie şi de eternă suferinţă, căci poetul în sensibilitatea sa, a suferit pentru toate suferinţele umane, găsind

totuşi în pesimismul şi'n liniştea sa, vorbe bune, de mângăere şi întărire sufletească.

Iar cine ar dori să cunoască această inimă, să recitească încă odată scrierile sale, spre a-l regăsi în sentimentalul şi blajinul visător *Radu Munteanu* din nuvela sa *„Din durerile lumii"* spre a fi obsedat de acea frază de care era stăpânit melancolicul şi sensibilul erou al nuveletei:

„Ce ochi frumoşi avea Margareta în seara aceea!..."

Să-i recitească nuvela *„Predare"* (din volumul său *„Clipe de linişte"*) spre a-l recunoaşte pe *Vlahuţă* în *Balteş*, eroul nuvelei, sau în romanul *„Dan"*.

N'aşi putea încheia aceste impresii, decât îndemnând pe cetitori, să cetească şi amintita carte istoriografică şi psichologică, pe care *I. Gr. Oprişan* a consacrat-o lui *A. Vlahuţă.*

Din acele pagini, vor cunoaşte marea bunătate a poetului, iubirea sa de mamă, care poate fi dată ca exemplu în toate şcolile noastre; melancolia sa, suferinţele îndurate şi limpezima sa artistică cu care'şi exterioriza sentimentele cele mai tainice, nobila artă cu care poetul, romancierul şi pedagogul, a avut o înrâurire atât de puternică, asupra contemporanilor.

Adnotări la A. Vlahuţă

1. *N. Iorga* în marea sa operă „Oameni cari au fost" vol. II, pagina 465 şi urm.

2. Vezi primul meu volum „Figuri din Junimea", capitolul despre *Maiorescu* în care se află reprodus în întregime acest portret al lui *Maiorescu*. Pagina 31-32.

3. *I. E Torouţiu* în „Studii şi Documente Literare", vol. I, paginile 333-337.

4. *I. E. Torouţiu*, Op. citat pag. 334.

5. Idem op citat, pag. 334.

6. Vezi studiul lui *Vlahuţă* „Onestitatea în artă", publicat în volumul lui *Gherea* „Literatură şi Ştiinţă", 1893.

7. Vezi studiul lui *Vlahuţă* despre „Curentul Eminescu".

8. Primul volum consacrat epocii *„Semănătorului"* a apărut (vol. VII) autorul, istoriograful *I. E. Tourouţiu* continuându-şi opera în munca unui adevărat mucenic al culturii româneşti.

PARTEA I

I. L. Caragiale

I. L. Caragiale
văzut de pictorul Iser. — Alături Nae Caţavencu

„Născut la 29 Ianuarie 1853 în Mărgineni (Jud. Prahova), a făcut intrarea sa în „Junimea", cu ocaziunea aniversării din 1878, când a şi cetit „O noapte furtunoasă". în mijlocul răsurilor generale ale societăţii. Autor şi de aforisme June pesimist, sceptic şi cinic. Mort la Berlin, 9 Iunie 1912".

I. Negruzzi
(Dicţionarul Junimei)

Ce l-a atras pe Caragiale în societatea „Junimii" ieşene, a fost desigur în primul rând ecoul vibrant în toată ţara, că această societate este eminamente literară, că membrii ei sunt într'adevăr personalităţi de largă civilizaţie şi că ceeace a caracterizat „Junimea" până la venirea sa, au fost discuţiile academice, libertatea şi respectul tuturor opiniunilor şi atmosfera spirituală care s'a menţinut atâta vreme.

Ca şi *Eminescu*, *Caragiale* s'a apropiat mai întâi de *I. Negruzzi*, cu care în colaborare a scris opereta naţională „Hatmanul Baltag", cu libretul muzicianului *Eduard Caudella* (1).

Deşi în „Junimea" a cunoscut pe mai toţi corifeii literari, Caragiale a fost atras îndeosebi de *Eminescu*, în amintirea căruia a scris impresionanta sa „In Nirvana"; la isbucnirea catastrofalei nenorociri a genialului poet, aflând dureroasa veste, l'au podidit lacrimile, în casa lui *Maiorescu*, precum notează însuşi marele critic în „Insemnările" sale postume (2).

Cu toate că *Maiorescu* a fost acela care a precizat valoarea comediilor sale în „Critice", Caragiale pe vremea „Junimii", se simţia mult mai ataşat de *P. P. Carp*, desigur pentru că aceasta cultiva cu predilecţie zeflemelele şi cuvintele de spirit şi poate şi pentru faptul că vedea într'însul şi pe omul politic superior.

In „Junimea" *Caragiale* — şi lucrul este foarte interesant de amintit — era mai aproape de *Eminesccu*, de *Panu*, de *Pogor*, *Missir*, decât de *Ion Creangă*, despre care n'a scris şi n'a pomenit niciodată nimic. Faptul acesta este chiar foarte curios, când ştim mai ales că, *Caragiale* era un mare meşter şlefuitor al stilului, cum a fost şi *Creangă*, deşi marele ţăran din Humuleşti scria mult mai uşor şi mai puţin chinuit, decât *Caragiale*.

* * *

Intre prietenii pe care şi i-a apropiat în „Junimea" din Iaşi, a fost şi profesorul universitar *Petre Missir*. De dragul acestuia, se abătea adesea *Caragiale* la Iaşi, căutându-l spre a sta în tovărăşia lui. Sunt cunoscute rimele glumeţe, ce i le-a adresat lui Missir:

P. Missir

Missiraş
Sunt la Iaşi
Sau la Ieşi;
Dacă ieşi
Dela slujbă
Vin'la Cujbă
Al matale
Caragiale

O scurtă paranteză, pentru a mai vorbi relativ la *Missir*. Deşi *P. Missir* a fost cunoscut mai mult ca adept al lui *P. P. Carp*, deci ca junimist politic, el a in-

trat în „Junimea" atras de *Maiorescu*, a cărui înaltă autoritate culturală, a apărat-o prin scrieri literare, polemizând din acest punct de vedere cu critica lui *Gherea*.

Cu alte cuvinte, din punctul de vedere cultural, *P. Missir*, care a redactat la Iaşi ziarul politico-junimist „Era Nouă", susţinând politica lui *P. P. Carp*, el, *P. Missir*, a pledat cu mult succes şi pentru „Direcţia nouă", a lui *Maiorescu*.

In al doilea volum din publicaţia sa „Literatură şi Ştiinţă" (1894), *Gherea*, în articolul său intitulat „Polemice" răspunzând lni *P. Missir*, recunoaşte seriozitatea cn care a susţinut teoriile critice şi estetice ale lui *Maiorescu*, obiectându-i din punctul său de vedere, argumentele artei sociale, pe care o opunea artei pentru artă.

Această discuţiune literară, între teoreticianul artei tendenşioase, şi *P Missir*, se încadrează în mult discutata polemică ce a urmat la acea epocă, în jurul celor două teze: arta pentru artă şi arta tendenţioasă.

Petre Missir. a intrat în polemică cu *Gherea*, în jurul căcăruia se adunaseră atunci unii dintre scriitorii cei mai talentaţi ai „Convorbirilor Literare", afirmând că în cele din urmă, că *Gherea* nu va rămânea decât numai cu scriitorii social-democraţi.

* * *

Reminiscente junimiste

„Junimea" a avut desigur o puternică înrăurire asupra lui *Caragiale* — în anii tineri. Deaceia, se găsesc în opera sa din tinereţă, câteva reminiscenţe junimiste, ba am putea spune, că se află chiar câteva elemente junimiste.

Scepticismul lui Carageale: „Nirvana" se datoreşte desigur influenţei discuţiunilor budhiste ce s'au făcut în „Junimea" mai ales de către *V. Pogor*, care sufleteşte şi spiritualmente, susţinea această filozofie. Acest scepticism, i-l atribue şi *I. Negruzzi* în catalogul său junimist, în care l-a trecut pe Carageale „june sceptic".

Depe urma ironiilor lui *P. Missir* şi a deselor conversaavute cu el, *Carageale*, a utilizat în celebra sa „Scrisoare pierdută", cunoscuta frază a lui Farfuride: „La 12 trecute fix, am, n'am treabă, merg la tribunal"! Această frază ar fi una din glumele lui *Petre Missir*.

Participând la discuţiunea unor probleme sociale desbătute în „Junimea", cu privire la starea economică şi la ridicarea nivelului comercial, *Caragiale* s'a ales cu următoarea reminiscenţă, pe care a trecut-o în seama lui Caţavencu „Vrem şi noi falițiì noştri", tot aşa precum depe urma unor comentarii pe care junimiştii politici le-au făcut în jurul unor alegeri, *Caragiale* a zeflemisit în „Scrisoarea pierdută" în chip admirabil, moravu rile electorale depe vremea colegiilor cenzitare.

Expresia caracteristică de „belfer" cu care au fost porecliţi unii membri ai profesorimii ieşene, este deasemenea o reminiscenţă junimistă, care se întâlneşte în opera lui *I. L. Caragiale.*

Se ştie că în „Scrisoarea pierdută" este o scenă — scena turmentaţiei — în care cetăţeanul turmentat vorbeşte de societatea „cioclopedică, cooperativă". Aceste expresii figurează şi pe una din invitaţiile trimise de Iacob Negruzzi la un banchet aniversar (3) al societăţii, cuvinte aidoma utilizate şi de *Caragiale* pentru eroul său din amintita comedie.

Insfârşit, amintim pe *Caracudi,* unul dintre eroii zugrăviţi de *Caragiale* în schiţele sale, nume care aminteşte direct, faimoasa „caracudă" din „Junimea".

Aceste, — şi poate vor mai fi şi altele, — sunt precise reminiscenţe junimiste din opera lui *Caragiale.*

* * *

Pe scena Ieşană

Se ştie că *I. L. Caragiale* era mai satisfăcut de reprezentarea comediilor sale la Iaşi, decât în altă parte. „Scrisoarea pierdută" a avut în teatrul ieşan interpreţi care i-au făcut celebritatea. Mulţi îşi vor aminti de actorul din şcoala lui *Matei Millo,* — *Mihai Arceleanu,* care a creiat inimitabil pe Zaharia Trahanache; de *Dim. Constantinescu,* care a creiat rolul prefectului Tipatescu; *C. Ionescu,* creatorul lui Caţavencu; *Dimitrie Pruteanu,* care a creat rolul ipistatului Ghiţă Pristanda; *C. Momuleanu* creatorul lui Agamiţă Dandanache; *Mihai Popovici* şi ulterior *Mircea Pella,* creatorii lui Farfuride; Verona Cuzinschi, creatoarea rolului femenin, Cucoana Zoiţica, etc. etc.

Această echipă artistică a întruchipat atatât de real tipurile lui *Caragiale*, încât autorul nu numai că era satisfăcut de modul cum i se juca piesa la Iaşi, dar mulţi dintre ieşeni, căutau să identifice pe eroii lui *Caragiale*, cu anumite figuri din societatea ieşană.

* * *

Cazul dela Piatra-Neamţ

Faptul acesta însă, nu s'a petrecut numai la Iaşi, ci şi la Bucureşti, sau în alte oraşe din ţară, unde i s'a reprezentat comedia.

Astfel, pe când *Caragiale* funcţiona ca profesor la Piatra Neamţ, unde o echipă bună de artişti a reprezentat această comedie, publicul a identificat pe unii eroi din „O scrisoare pierdută", cu anumite persoane din oraş. Mai mult decât atât, un cronicar din Piatra Neamţ, *D. Hogea*, — care a scris între altele şi câteva frumoase evocări în amintirea lui *G. Panu* şi a cabanei sale de pe Durău, — relatează următoarele:

„Amintesc apoi, că după câţiva ani când au apărut pe scena Teatrului Naţional nemuritoarele sale capo-d'opere, „Noaptea frumoasă„ şi „Scrisoarea perdută", mulţi au crezut că această din urmă piesă, a fost inspirată de moravurile şi viaţa politică a oraşului nostru, din care şi-ar fi ales tipurile şi personagiile nepreţuitoare rivalizând doar, cu acele din epoca şi teatrul lui *Molière*. Dar acea părere, s'a dovedit neîntemeiată. În această chestie. atât eu, cât şi mulţi prieteni, am avut dese ori ocazie a discuta şi întrebându-l a ne lămuri, *Caragiale* ne-a spus întodeauna: „Se poate foarte bine ca „O scrisoare pierdută", să fie icoana fidelă a moravurilor politice din Piatra Neamţ, ca şi a oricărui alt oraş de provincie; dar că nu s'a inspirat şi mai ales n'a vizat anumite personagii de aici; căci, adăuga el, în materie de artă, plăsmuirea personagiilor, este o creaţiune datorită exclusiv imaginaţiunii personalităţii şi talentului autorului, care le poate găsi în orice mediu, studiat adânc; destul numai, ca ele să aibă viaţă şi să reprezinte realitatea" (5)

S'a afirmat cândva de unii critici, că odată cu dispariţia colegiilor cenzitare, dispărând şi vechile moravuri electorale, va dispare implicit şi actualitatea comediei lui *Caragiale*, care în acest caz, va deveni un autor demodat.

Din nefericire, moravurile biciuite de el, încă n'au dispărut şi *Caragiale* nu e demodat, după cum nu poate fi demodat în teatru, nici *Molière*, iar faptul că şi la Iaşi şi la Bucureşti şi la Piatra

Neamţ şi în orişicare parte a ţării publicul a crezut că autorul „Scrisorii perdute" a vizat anumite tipuri reale din societate, arată măsura în care *Caragiale*, a izbutit să insufle atâta putere de viaţă tragicomicilor săi eroi.

Opul şi dopul

Celebru pe întreaga ţară prin sucesele pe cale le-a obţinut cu comediile sale, fiind trecut prin toată ierarhia technică a teatrului, — căci a fost rând pe rând, cum spunea el însuşi într'un răvaş adresat marelui actor craiovean *Ion Anestin*, — „sufleor, director de teatru şi fabricant de roluri" *Caragiale* primi într'un rând vizita unui tânăr autor dramatic, care venise la dânsul, instanţă superioară în materie, să-i cetească o tragedie... numai în cinci acte şi toată în versuri.

Cum tânărul autor se aflà în bune raporturi amicale cu Caragiale, el aduse cu dânsul şi câteva sticle înfundate cu vin bun, spre a-l antrena în timpul lecturei. La fiece act el deschidea câte o sticlă cinstindu-l pe *Caragiale*, care se delecta,— nu cu versurile tragediei, ci cu veritabilul nectar.

Când poetul- tragedian, sufocat de lectura propriilor sale tirade, era gata s'o ia razna cu actul al cincilea, Caragiale îl opri :

— Măi, interesant vin! Mai ai?

— Mai am o singură sticlă.

— Ad'o în coace! Scoate dopul şi lasă dracului opul, că-mi strici toata dispoziţia.

Anecdota, absolut autentică, nu spune care a fost soarta tragediei.

Două şarade

Foarte migălos, precaut de atent şi uneori prea îngrijorat, când era vorba de punctuaţii în scrisul său, *Caragiale* a telegrafiat dela Berlin la Iaşi, ziarului „Opinia" indicând într'o lungă telegramă unde să i se pună anumite virgule. (6)

In această privinţă este demnă de reţinut o scrisoare pe care *Caragiale* a trimis-o lui Iacob Negruzi tot în materie de virgule. In această scrisoare el pune următoarele şarade :

— Care este culmea greşelii de punctuaţie ?

Şi a răspuns tot el :

— Să treci o gârlă pe virgule, în loc s'o treci pe punte...

Şi fiindcă e vorba de şaradele lui *Caragiale*, încă una tot de-a lui:

— Ce deosebire este între d-rul *Kremnitz* şi o sofa?

Cum nimenea nu ştia s'o deslege, *Caragiale*, răspunse:

— Nici una, sofaua este un *pat olog*, şi d-rul deasemenea (7).

Caragiale profesor

Fostul sufleur, fostul funcţionar al R. M. S. fostul director al Teatrului Naţional, fostul agent de asigurare al societăţii „Naţionala", fostul berar din Piaţa Teatrului (Bucureşti) şi fostul preşedinte de onoare al chelnerilor, *Caragiale*, între alte multe profesiuni a exercitat şi pe aceia de profesor de Istorie al liceului „Sf. Gheorghe" din Bucureştii.

Făcând într'o zi o lecţie [de Istorie şi vorbind şcolarilor săi de Mihai Viteazul, *Caragiale*, observase că unul dintre elevi se uita mereu pe fereastră, dus cu gândul aiurea şi fără nici o atenţie pentru explicaţia sa.

— Bine, măi băiete, îi zise *Caragiale*, eu vorbesc de aproape un ceas şi ţie nici nu-ţi pasă! Spune, încotro te uiţi şi la ce te gândeşti?

— Ascultam mierloiul din pom! răspunse elevul sincer, dar destul de emoţionat.

Caragiale tăcu o clipă, fixă pe băiat şi îşi continuă apoi cursul de istorie, Elevul însă nu-şi lua ochii dela fereastră. Explicând mereu şi observând că elevul continuă a privi pe fereastră cu incordată atenţiune, *Caragiale* îşi intrerupse explicaţia şi apropindu-se de elev îi zise:

— Măi băiete, şti una: haidem în grădină cu toţii să ascultăm mierloiul din pom, ş'om vorbi despre Mihai Viteazul lecţia viitoare.

Ceiace făcu cu întreaga clasă — şi ceiace aminteşte minunata pedagogie a lui *Ion Creangă*.

Caragiale şi Teleor

Pe când dirija a doua serie din vestitul său „*Moftul Român*", *Caragiale* avea între colaboratori şi pe scriitorul *Dumitru Teleor*, cunoscut în cercurile literare sub numele de „Ţaţa".

Intr'un rând întâmplându-se amândoi la un păhărel de vin și fiind amândoi lefteri de tot, *Caragiale* care era prea vorbăreț față de prea tăcutul *Teleor,* ceru băiatului din prăvălie în ton răspicat:

Ia mai adă un ulcior.
Că plăteşte... Teleor!

Cum nici *Teleor* nu prea avea putere de plată, a dat şi el o replică destul de promptă:

Teleor n'are parele
Dar plăteşte Caragiale!

Istoria nu spune cine a plătit şi mai cu seamă cât s'a plătit.

Carp şi Caragiale.

După ultima sa piesă, comedia „O soacră", *Caragiale* n'a mai scris nimic pentru teatru — afară de schițele teatrale din volumul „Momente" pe care. *Ionel Teodoreanu,* pe când funcționa ca director al Teatrului Național din Iași, — le-a reprezentat in coloritul necesar şi cu interpretarea celor mai buni artişti ieşeni.

P. P. Carp,
în vremea „Junimii"

Cum toți admiratorii lui *Caragiale* se aşteptau ca el să mai dea ceva pentru teatru, — într'o zi *P. P. Carp,* care aprecia foarte mult pe maestrul satirei române, îl apostrofă, mai in şagă, mai în serios:

— Bine mă Iancule, rău te-ai mai lenevit, nu mai scrii nimic, îi zise *Carp.*

— Ba scriu Coane Petrache!

— Nu vorbesc de „mofturile" tale, ci cred vre-o piesă bună, că n'ai mai scris de ani de zile.

Caragiale dădu şefului junimiştilor politici următoarea replică sarcastică:

— Ştii una, coane Petrache? Stai d-ta doi-trei ani la guvern şi voi scrie şi eu atunci în tihnă o piesă în două — trei acte.

Ironia lui *Caragiale* apare destul de tăioasă, ştiut fiind că *Petre Carp* nu guverna prea mult.

Delavrancea şi Caragiale

Intre *Caragiale* şi *Delavrancea* a existat o trainică prietenie, cum rar se întâmplă la două talente mari, care dacă glumeau reciproc pe socoteala lor, nu se invidiau şi nu se urau. Ceiace nu i-a impiedicat însă ca să se certe deabinela de câte ori se încăierau în... discuţii, chit ca a doua zi să se caute iar unul pe altul.

Caragiale mai cu seama avea obiceiul să-şi tachineze prietenul. Aşa într'un rând *Caragiale,* care nu mai dăruise nimic scenei româneşti, văzând că *Delavarancea* scrise piese istorice imbogăţind repertoriul teatrului românesc, îi zise în ironie:

— Bine, măi Barbule, ce eşti tu: autor dramatic sau astrolog? Ca fel de piese teatrale or fi fiind *Luceafărul, Apus de Soare, Viforul?* Asta-i curată astrologie; (8)

La care *Delavrancea* n'a mai răspuns nimic şi fireşte că nici nu s'a supărat, ştiind bine că marele său prieten apreciază în fond valoarea trilogiei sale dramatice.

Deputăţia lui Caragiale

Este ştiut că *I. L. Caragiale* a stat retras de viaţa politică, deşi în tinereţe a lucrat, ca şi *Eminescu,* la conservator — junimistul cotidian al lui *Maiorescu* şi *Lascar Catargi* „Timpul".

Caragiale, care a ironizat politica, şi moravurile ei, — n'o putea iubi; ea nu-l putea atrage şi nici nu l-a atras decât ca un motiv de satirizare pentru creaţiunile sale literare.

Totuşi *Caragiale* s'a înregimentat cândva într'un partid politic. L'a captivat (adevărată captivitate), *Take Ionescu,* când a înfiinţat partidul conservator-democrat. Conservator din fire era *Caragiale,* democrat convins aşişderea, căci extrema lui sociabilitate şi comunicativitate au rămas legendare, aşa că nu i-a fost greu lui *Take Ionescu,* pe care maestrul îl adora într'adevăr, — să-l aducă în noul său partid. Ba şi mai mult, să-l facă

pe *Caragiale* să ia cuvântul la întrunirlle publice organizate în ţară, în care *Take Ionescu* îşi anunţa programul partidului.

Numele lui *Caragiale*, tipărit pe afişele care chemau pe cetăţeni la aceste întruniri, era într'adevăr un număr de mare atracţie. La Iaşi şi la Bucureşti, unde a cuvântat, cu darul său minunat de a rosti idei şi cuvinte, sălile gemeau de lume. Pentru întâia oară adorabilul şi deliciosul „causeur", apărea în faţa mulţimii, ca atare.

Dar.., val-vârtejul politic l'a decepţionat repede pe marele literat. După turneul politic ce l'a făcut prin ţară, strâmtorat find la acea vreme, *Caragiale* a cerut şefului să-i fixeze candidatura, că doară se va alege deputat.

Evident *Take Ionescu* nu l'a refuzat. Dar aducând chestiunea în comitetul partidului, onorabilul com tet a respins propunerea pe motiv că „*Caragiale* nu inspiră încredere", — încredere politică, bineînţeles, fiindcă, obiecta comitetul, *Caragiale* nu era destul de serios...

I-a fost probabil teamă onoratului comitet — de multă vreme defunct! — ca pretendentul la deputaţie să nu-l eternizeze în vreo operă satirică!...

Meloman

In anii pe care i-a petrecut în Willmersdorful Berlinului, fugind din ţară dar purtându-i dorul, *Caragiale* n'avea mai mare plăcere şi zi mai bucuroasă decât atunci când il vizitau compatrioţii prieteni sau cunoscuţi, în trecere prin capitala Germaniei.

Intrun rând, *Caragiale* primi vizita defunctului istoric *Vasile Pârvan*, care era însoţit de *Simionescu - Râmniceanu* şi *Traian Bratu*, acesta din urmă fostul rector al Universităţii ieşene. Revederea fu cu atât mai cordială cu cât vizita era cu totul neaşteptată. Fireşte, tustrei au fost reţinuţi la masă şi întreţinuţi de admirabila vervă a lui *Caragiale*.

Şi pentruca plăcerea să fie desvârşită, spre seară *Caragiale* îşi invită prietenii la un concert.

In locul savuroaselor conversaţii cu care ii animase autorul „Scrisori pierdute", cei trei vizitatori savurau două ore de muzică divină: *Beethoven*. In tot timpul concertului, *Caragiale* era absorbit, transportat — şi nu-şi mai dădea seama că se află alăturea de amicii săi.

Abia la plecare, *Caragiale* își reveni în fire și adresându-se tovarășilor săi, zise cu ton îndurerat:

— Măi, eu am fost un om fără noroc! Până și cariera în viață mi-am greșit-o, făcându-mă... scriitor!

Și când își văzu prietenii făcând ochi mari și privindu-l nedumerit:

— Da, căci eu sunt o fire foarte sensibilă la muzică... Trebuia să mă fac muzicant! (9)

* * *

Intr'adevăr.....

Meloman, rafinat, *Caragiale* avea mari dispozițiuni și aptitudini pentru muzică. Auzul său era de o rară fineță. Poate deaceia îl supăra rostirea lipsită de vocalitate și punctuație și desigur așa se explică muzicalitatea causeriilor sale, deoarece atunci când se antrena în conversații, nu mai ascultai simple replici, ci adevărate expuneri, cu atât mai sugestive, cu cât erau pe lângă improvizate, și extrem de armonioase.

Dar, revenind la sensibilitatea muzicală a lui *Caragiale*, isvorul de bunătate a sufletului său, se știe că el putea să fredoneze matematic, exact, pasaj cu pasaj, frază cu frază, simfoniile lui *Beethoven*, sau alte opere ale marilor muziciani. Asta nu-l impiedica însă să nu savureze și muzica națiunei sale, cântecele populare ale țărănimii.

Intr'un rând, cum narează și *Ana Conta-Kernbach*, in inimpresiile ei — *Caragiale* a exclamat:

— „Ce n'ași da să știu și eu cânta barem din trișcă"!

— „Și ce ai fi compus"? îl întrebase defuncta scriitoare.

— „Mare lucru, poate nu; ași fi umplut însă lumea cu marșuri, da știi, marșuri să scoale universul, să-l ridice în sus"! (10)

* * *

In casa sa din București, dimineața la cafea. *Caragiale* e supărat că cornurile aduse de slujnică, nu sunt destul de proaspete. Fără să-și manifesteze nemulțumirea, își ia pălăria și plecând, zise celor din casă:

— Mă duc să aduc eu niște cornuri bune!

Toţi aşteptau cu cafeaua. Dar trece o oră, două, trei, *Caragiale* nu se mai întoarce. Cei din casă, îngrijoraţi, se gândeau la vreo iucurcătură cu unul sau mai mulţi prieteni, sau, ferit-a Sfântul, la vreun accident!

Spre seară lucrurile se lămuresc prin următoarea telegramă expediată alor săi, din gară:

„Sunt în Leipzig pentru două zile. Veniţi şi voi cu cel dintâi tren, diseară este concert simfonic".

Şi *Ana Conta-Kernbach*, care notează întâmplarea de necrezut, adaogă:

„Cât ai bate din palme, bagajele sunt gata, trebuie luat cel dintâi tren! — şi toată lumea pleacă spre concertul simfonic dela Leipzig".

Sentimentalismul lui Caragiale

Ca şi *Eminescu* şi *Creangă*, *Caragiale* se menţine în actualitate. *Eminescu* radiază mereu cugetarea şi simţirea, *Creangă* graiul neaoş rominesc şi *Caragiale* specificul şi particularităţile poporului dela oraşe.

Caragiale este apreciat şi iubit pentru satira sa ascuţită şi fără egal în literatură naţională, ca şi pentru verva lui inepuizabilă; dar puţini au observat în viaţa şi opera lui că este un sensibil temperamentual. I se cunosc glumele şi ironiile. Dar cei mai apropiaţi de dânsul, în strictă intimitate, au fost impresionaţi adesea de marea lui sensibilitaie. Deaceia îl vom prezenta pe *Caragiale*, aci, în propriile sale anecdote, de nuanţe ironice sau duioase.

Prin anul 1890 Bucureştiul era bântuit de epidemia holerei. De felul său *Caragiale*, din acest punct de vedere, era un fricos. Se temea şi el să nu cadă victimă acestui înfiorător flagel. Iar *Costache Bacalbasa*, istoriseşte în reminiscenţele sale consacrate marelui satiric că într'o seară din vara acelui an, trecând prin dreptul hotelului „Union" împreună cu *Caragiale*, a văzut pe la miezul nopţii scoţându-se din hotel un pasager care murise.

Caragiale văzând aceasta dureroasă scenă nocturnă a isbucnit într'un plâns amar, rugând pe *Bacalbaşa* să-l conducă acasă... (11)

O altă scenă impresionată a fost aceea când, în casa lui *Maiorescu* criticul „Junimii" i-a comunicat că *Eminescu* înnebu-

nind a fost dus la casa de sănătate a doctorului Suţu. Aflând dureroasa veste — notează însuşi *Maiorescu* în notele sale rămase postume — marele satiric şi dramaturg a început să plângă dureros...

Durerea omenirei

Prieten nedespărţit al lui *Gherea* (şi pe vremuri birtaş şi berar ca şi acesta) *Caragiale* număra între amicii săi pe scriitorii şi conducătorii vechei mişcări socialiste. Discutând cu aceştia despre ideile generoase care au frământat tinerimea cultă de odinioară, *Caragiale* izbucni deodată:

— „Voi, socialiştii, sunteţi numai oamenii frazelor... Numai atuncia când veţi suferi ca Hristos şi veţi răbda ca să vi se ţintuiască palma în cuie, numai atunci durerea voastră va fi sinceră".

Om fără noroc

Intr'o zi, în tovărăşia lui Vlahuţă, *Caragiale* se opri în faţa unui negustor de fructe ca să cumpere amândoi câte o portocală.

Vlahuţă nimeri una coaptă şi dulce, iar Caragiale cu totul una acră şi seacă. Negustorul vrând să-i aleagă alta mai bună, Caragiale îi zise în ton melacolnic:

— Nu eşti d-ta de vină, căci aşa e norocul meu. Pe ce pun mâna, se usucă, sau se veştejeşte. Sunt fiul ghinionului".

Iar cu privire la lipsa lui de noroc:

Fiind într'o mare strâmtoare bănească Caragiale fu întâmpinat la un aperitiv de către un necunoscut care îi vorbea în ton foarte prietenos, tutuindu-l. Era desigur unul dintre atâţia cu care legase cunoştinţă, dar de care nu-şi mai putea aduce aminte.

Din vorbă în vorbă cunoştinţa se reînoi între ei, necunoscutul plătind toată consumaţia şi conducându-l pe Caragiale până spre casă. La despărţire, văzând atâta frăţească prietenie din partea necunoscutului, Caragiale îi ceru să-i dea ceva bani cu împrumut.

— Cam cât îţi trebue, cucoane Iancule?

— Cât de mult, că nu-mi strică! răspunse *Caragiale.*

— Atunci te rog, cucoare Iancule, vino mâine la mine acasă în strada cutare, numărul cutare, după prânz şi-ţi voi da banii, căci nu-i am la mine!

A doua zi *Caragiale* luă o birje şi se duse drept la domiciliul indicat, dar când se opri văzu poarta cernită. *Caragiale* rămase contrariat şi văzând pe gardist îi ceru lămuriri; acesta îi răspunse că persoana pe care o caută murise subit de cord în timpul nopţii.

Inapoindu-se acasă *Caragiale* ofta pe când se urca în birjă:

— Aşa sunt eu născut . . . om fără noroc!

Cuvântul şi stilul

Intr'un cerc de scriitori şi ziarişti discutând cu poetul *Mircea Rădulescu*, *Caragiale* definea rostul adânc al cuvântului;

„Cuvântul poate avea un singur loc într'o frază. Şi dacă n'ai ştiut să'l pui la locul lui, întreaga frază se nărue, ca o clădire în care un singur bloc de piatră a fost aşezat rău. Ca să ştii să-l aşezi, trebue să cunoşti meşteşugul, trebue să-l înveţi, căci în toate meseriile trebue să începi a fi ucenic, iar nu să încerci să fi deodată meşter.

„In literatura noastră de astăzi se calcă acest principiu fundamental şi deacea stăm rău. La noi e destul ca cineva să ştie alfabetul pentru ca să se creadă desăvârşit, să nu mai înveţe nimic şi să înceapă a face literatură".

* * *

Carigiale scria foarte greu, lucru pe care l-a confirmat şi fiul său *Luca* când ne-a informat că nuvela „Kir Ianulea", Caragiale a scris-o în două nopţi dearândul şi a stilizat-o timp de două săptămâni pentru a-i stabili forma definitivă.

In această privinţă profesorul şi scriitorul *Paul Bujor* din Iaşi, mi-a povestit următoarea destăinuire pe care i-a făcut-o *Caragiale*:

— „Măi Bujor, eu când scriu aş vrea să nu mă vadă nimeni, nici chiar ai mei din casă, căci am o adevărată jenă, am senzaţia că săvârşesc ceva urât şi în orice caz în totul lipsit de estetică".

Caragiale, care a scris şi versuri, a făcut cândva următoarea definiţie asupra poeziei".

„Poezia trebue să fie ca plăcerea senzuală, Cum i-ai simţit primul fior, să te cuprindă în mrejele ei puternice, să

te ia ca un val, să te ridice la înălţimi ameţitoare şi să doreşti ca şi clipa aceia de înălţare să dăinuiască veşnic".

Şi recitând această strofă din *Coşbuc* :

Departe de strâmbele maluri
Corabia'n goană trecea,
Cântau despicatele valuri
Cântau şi matrozii pe ea,

Caragiale îşi prinse capul în mâini şi cu ochii înlăcrămaţi, zise amicilor care-l sorbeau:

— "De câte ort citesc poezia asta, nu ştiu ce mă cuprinde, că-mi vine să plâng . . . Simţiţi voi câtă artă, şi câtă simţire e în aceste versuri?"

Despre presă

Caragiale între gazetari, despre presă:

„E un meşteşug greu gazetăria. Intrebaţi-mă pe mine, să vă spun eu cât e de grea această meserie. Ca să luminezi pe oameni, trebue să fi tu mai întâi luminat: să cunoşti multe, să cugeţi profund, să cerni, să selecţionezi şi să dai publicului gând bun în fraze bune. Aşa trebuie să fie gazetăria. Am voit şi eu să fac o astfel de gazetărie, dar nu s'a putut. Am cerut concurs ca să înfiinţez un ziar la Bucureşti şi nimeni nu m'a ascultat şi cred, sunt convins, că a fost o pagubă. Cinste şi gramatică sunt cele două condiţii eşenţiale ale unei prese bune. Sunt bune şi ideiile . . . dar nu sunt obligatorii!

Cinste şi gramatică sunt condiţiile esenţiale"!

Din 1907

Tristele evenimente din primăvara anului 1907 l'au îndurerat pe marele scriitor, care în această privinţă a scris cunoscuta broşură „Din primăvară până în toamnă", dar tot la acea epocă Caragiale a publicat următoarele stihuri intitulate

LITANIE

— Pentru sfârşitul lumii —

Trageţi clopotele!
Trageţi clopotele
Faceţi zi şi noapte rugăciuni!
Scoateţi moaşte şi icoane
Făcătoare de minuni.

Trageţi clopotele!
E sfârşitul lumii!
Ceasul judecăţii a sunat.
Sfinte aşezăminte
Din adânc s'au clătinat.

Trageţi clopotele!
Stă gheena gata...
Iadul toate cângile şi-a'ntins.
Clocoteşte smoala neagră
Pe jăraticul încins.

Trageţi clopotele!
Ardeţi ceară şi tămâie,
Ridicaţi la Cer litanii;
Toţi cu frunţile în ţărână
Bateţi sute de metanii:

Trageţi clopotele!
Suflă duhul diavolului
Molipsind pe mari şi mici:
Antichrist străbate lumea
Cu oştiri de eretici!

Trageţi clopotele!
Ocoliţi-l!
Si huliţi-l!
Toţi cu groază şi din toată inima
Imbătaţi-l,
Blestemaţi-l
Să fie anaftema!
Şi scrâşniţi, şi 'n piept vă bateţi
Pravoslavnici mici şi mari!

Trageţi clopotele,
Trageţi clopotele clopotari!
Maica domnului slăvită
Ce ai născut pe Nefăcut,
Apără-ne
Apără-ne!
Apără-ne de ispita
Fiului lui Belzebut.

Tot din timpul răscoalelor datează următoarea definiţie consacrată în vers tragi-comic şi fabulistic:

SEMNUL

Din toate câte sunt pe lume
Nu-i una fără semn anume :
După miros cunoşti o floare ;
Cunoşti un fruct după savoare,
Un geniu după o gândire
Şi steaua după o sclipire;
Pe-un om de duh, pe cum priveşte ;
Şi pe neghiob pe cât vorbeşte ;
Cunoşti o pasăre pe glas,
Copoiul de vânat pe nas ;
Un câine ori un om turbat
Pe bale şi lătrat
Cunoşti o fiară
După ghiară ;
După un fluier pe merloi
După mai multe pe... ciocoi !

Versuri de felul acesta, cu tâlc politic, *Caragiale* a scris mai în şagă, mai în serios. Unele din ele s'au ridicat la înălţimea unor apologuri, cum au fost cele semnate „Un mare anonim" şi din cari unele au decernat neîntrecutului dramaturg şi marelui unvelist Carcgiale şi titlul de fabulist, alături de nemuritorii clasici ai acestui gen în poesia românească.

La Atheneu....

Intre vechii atheneişti care au conferenţiat la Ateneul Român din Capitală, a fost şi *Alexandru Şonţu.*
Poet, prozator, cronicar literar şi artistic, *Al. Şonţu* a conferenţiat într'un rând, vorbind despre starea mizeră a scriitorilor noştri, de odinioară, cari nu erau încurajaţi de public şi ale căror producţiuni nu aveau nici o căutare. Era, desigur, un adevăr... Trist, dar totuşi adevărat.

Caragiale — care împreună cu *Vlahuţă* şi *Delavrancea* erau în sală — s'a simţit oarecum jignit şi... când *Şonţu* fu aplaudat de asistenţă, la încheerea cuvântării sale, el s'a repezit la tribună şi a cerut cuvântul.

Evident că l-a obţinut — căci n'a avut cine să nu i-l dea !

Caragiale, într'o spirituală causerie de zece minute, a arătat că nicăeri ca în ţara noastră scriitorii n'au o situaţie mai

înfloritoare şi mai privilegiată, că va face ca toţi copiii săi să adopte meseria de scriitori şi cu alte apropouri satirice a amuzat sala, făcând praf... conferinţa bietului *Alex. Sonţu*, care perplex a dispărut cum a putut mai discret.

Vor mai fi desigur unii, cari n'au uitat această farsă a lui *Caragiale*....

Nemţoaica din Berlin

Prieten intim al lui *Caragiale*, Profesorul şi literatul *Paul Bujor*, mi-a istorisit între altele:

„Lui Caragiale nu-i plăcea să fie deranjat dela munca grea şi istovitoare a creaţiunilor sale literare. Când scria, trebuia să fie singur, să nu-l supere nimenea, să nu i se tulbure liniştea. Cei din casă ştiau că în acele clipe, zile întregi şi nopţi târzii, nu trebuia nici să i se vorbească, orice s'ar fi întâmplat. In preocuparea, absorbirea şi strădania sa de a creia şi de a-şi îngriji stilul, *Caragiale* simţia parcă un fel de jenă când se ştia văzut şi observat la lucru de alţi ochi: „ Când lucrez şi mă vede altul mi-i ruşine ca şi cum m'ar vedea că mă screm" !

Intorcându-mă dela Paris — continuă *Paul Bujor* — m'am oprit la Berlin, anume ca să-l văd pe Caragiale, care locuia într'un carter periferic, la margina oraşului. Eram cu nevasta şi trăsesem la hotel. Când ne-a văzut, *Caragiale* nu mai putea de bucurie şi, imperativ, ne-a oprit la el.

Am stat trei zile în găzduirea sa, fără a mai da pe la hotel, căci nu ne lăsa să plecăm. Stăruia să rămânem oaspeţii săi măcar o săptămână. L'am cunoscut aşa dară şi în intimitatea familiei sale, în Germania.

Intr'un rând la dejun fiind, pe când servitoarea — o nemţoiacă bătrână — aduse la masă, *Caragiale* o opri cu tablaua în mână, fără s'o lase să servească: „Roza stai! Ia declamă-ne ceva frumos, să te audă şi musafirii" !

Si bătrâna servitoaee, ştind că asta-i face plăcerea, ţinând tablaua în mână — o advărată pozitură teatrală de efect ilariant — începu să declame versuri din *Goethe*.

— „Vezi ce cult e poporul nemţesc? Până şi servitoarele îl ştiu pe de rost pe marele lor *Goethe*. Pe când la noi... ţi-ai găsit!

Altădată *Caragiale*, bine iniţiat în politica germană, ne-a istorisit următoarea anecdotă:

Intr'un rând *Kaiserul* informat de doleanţele muncitorimii germane social-democrate, s'a exprimat dârz:

— „Muncitorimea să-şi mai scuture praful depe ghete, ca să ajungă la pretenţiunile ei"!

După câteva zile, într'o zi de repaus, un convoi imens de muncitori, a defilat într'o ordine ideală în faţa palatului împărătesc, scuturându-şi cu batista praful de pe ghete, în clipa cand treceau pe dinaintea palatului lui Wilhelm, în cel mai pacinic semn demonstrativ.

Caragiale povestind acestea — adăugi *P. Bujor* — a exclamat în extaz:

— „Iată ce înseamnă educaţia socialistă a muncitorimii gemane, opera de ani de zile a lui *Liebknecht*, *Bebel*, *Singer* şi a celorlalţi conducători ai social-democraţie germane!

Caragiale venea des la *Vlahuță*. unde ne găsia pe toți. Acolo, ca și mine, el a cunoscut pe un tânăr paiid, sfios, tăcut, care se simția fericit a fi primit în casa poetului. Era *St. O. Iosif*, care mai târziu a devenit secretarul lui *Caragiale*.

Cu *Delavrancea, Caragiale* se aprindea în discuții înferbintate, până la vehemență și uneori chiar la ceartă. Se tachinau, se înțepau și se certau de credeai în cele din urmă că cea mai mare dușmănie îi va despărți definitiv, dar a doua zi Caragiale umbla morțiș lă-l găsească pe... adversarul său, chit ca să înceapă o nouă ceartă. pentru ca în ziua următoare să se caute unul pe altul..

Uneori când nu se înțelegeau, Caragiale isbucnia spre mine, în recurs :

—„Măi Bujor, tu ești om drept, ia spune : de partea cui este dreptatea ?"

Și-i împăcam, ca apoi să înceapă o conversațiune și mai aprinsă

La sindrofia lui Anghel Demetrescu

Intr'un Crăciun, la o sindrofie colegială, în casa profesorului *Anghel Demetrescu*, între comeseni fiind față între alții, *Delavrancia, Caragiale, Coco Dimitrescu-Iași, Ionescu-Gion, dr. C. Istrati, V. D. Păun, N Petrașcu, ș. a.*

Venind vorba de alegerea lui *Anghel Demetrescu*, ca membru corespondent al Academiei Române, *Caragiale* isbucni deodată :

—„Bine, măi Anghelaș, ce fel de membru *corespondent* vei fi tu la Academie, când domiciliezi la doi pași de ea ?

Adică, ai dreptul să-i trimiți scrisori, cu servitorul școalei tale, dar n'ai dreptul să pășești pragul instituției deși stai în imediata ei vecinătate ! (12).

Evident că această spontană intervențiune a lui *Caragiale* a produs ilaritate și pe cât știm în ce raporturi excelente a fost el și cu Vlahuță, putem presupune că autorul lui „Dan", a refuzat onoarea de a intra la Academie sub influența marelui satiric...

Dela „Sultănica" la Smărăndița"

Șerban Cioculescu, comentând ediția critică e operei lui *Caragiale*, începută de *Paul Zarifopol*, adnotează pentru al treilea volum :

„Pe lângă pastișa „Făclie de Paști", numită „Noaptea Invierii" numeroasele pagini inedite din „Addenda" scot la iveală o parodie de roman „Smărăndița", cu material rural care pare a prevesti producția semănătoristă."

In această privință se impune o scurtă lămurire :

„Smărăndiţa" este începutul unui roman, sau a unei nuvele mai mari, pe care *Caragiale* l-a publicat în seria I-a a „*Moftului Român*". Cei care sunt oarecum inţiaţi în atmosfera prieteneştilor... rivalităţi literare ce au existat între scriitorii mari în ultimele două decenii ale secolului trecut, îşi vor aminti că marele nostru *Caragiale* a scris „Smărăndiţa", după succesul pe care *Delavrancea* l'a obţinut cu „Sultănică" tot aşa precum *Coşbuc* a scris poesia „In noaptea învierii" ca să fie în paralelă cu „La icoană" cunoscuta poezie a lui *Al. Vlahuţă.*

Ce voia să demonstreze *Caragiale* cu „Smărăndiţa" sa? Că ştie să descrie mediul şi viaţa rurală? Sau că e tot atât de meşter în redarea graiului ţărănesc?

Nu! — Deşi involuntar a demonstrat ambele aceste preţioase însuşiri ale sale. Caragiale s'a distrat scriind „Smărăndiţa" ca să fie la nivelul succesului „Sultănicii" şi s'a distrat, scriind în acelaş timp o proză aleasă şi plină de poezie, după cum s'a distrat parodinându-şi minuata şi impresionanta nuvelă „O făclie de Paşti", ca să demonstreze că toată arta într'o operă literară nu e numa fondul (subiectul), ci şi forma, adică stilul literar.

In această privinţă, *Caragiale* a dat un exemplu strălucit, scriind într'o formă cu totul nouă pentru a se parodia singur, nuveleta intitulată „In noaptea Invierii", după sguduitoarea sa nuvelă „Făclia de Paşti", învederând astfel că modul de tratare primează în creaţiunea unei opere, iar nu subiectul.

*
* *

In amintirile sale teatrale, *C. Nottara,* care s'a bucurat de prietenia lui *Caragiale,* în calitatea sa de fost sufleur, director de teatru, cronicar teatral şi autor de piese originale, relatează următoarea nostimadă, aşa cum a istorisit-o lui *Ion Masoff,* cercetător al devoltării teatrului românesc.

„A, dar să fi văzut cât de bine cetia *Caragiale!* In special piesele lui, le interpreta desăvârşit, dedublându-se pentru fiecare rol.

Aşa ne-a cetit „D'ale carnavalului", chiar la mine acasă, fiind de faţă între alţi *Racoviţă, Vasilache, Siderescu,* actor, un fel de aghiotant al lui *Caragiale,* care făcea mult haz pentru aerul lui veşnic distrat, — şi o domnişoară Natalia P. această prietenă a lui *Stăncescu,* fostul subdirector al al Naţionalului. *Stăncescu* nu prea îl aprecia pe Caragiale, după cum nu prea făceau mare haz de lucrările lui, nici *Ion Ghica* sau *Gr. Gr. Cantacuzino: „piese mitocăneşti",* etichetau ei cu dispreţ piesele lui *Cara-*

giale. Cauza trebue căutată şi în atitudinea pe care o avea *Caragiale* faţă de aceşti boeri, care ţineau să păstreze oarecare distanţă între ei şi cei cu care veneau în contact. Or, Caragiale cu firea lui expansivă nu prea ţinea seamă de aceste dorinţi boereşti. Iată unul din motivele pentru care nu se bucura de prea multă admiraţie în cercul lor.

Cum ţi-am spus, Caragiale ne-a cetit într'o zi, „D'ale Carnavalului". Am uitat să-ţi spun însă, că el cetise această comedie şi *Reginei Elisabeta*. Lectura făcută *Carmen Sylvei* a ţinut multă vreme, pentrucă *Regina*, care nu cunoştea atât de bine limbajul special al periferiei, nu făcea haz de toate replicile. Or *Caragiale* ţinea ca Regina să-i guste toate subtilităţile piesei. Se oprea deseori şi incepea să explice. Atunci Carmen Sylva isbucnea în râs şi spunea: „A, so!"

In cercul nostru citirea piesei a avut mare succes. Singura persoană care nu făcea haz era d-ra Natalia P. care pentrucă era prietena lui *Stăncescu*, îşi luase o atitudine anticaragelească. La un moment dat, pe la mijlocul actului al doilea, numai că-l vedem pe *Caragiale* că închide textul şi spune:

— „Nu mai cetesc!

— „De ce?

— „ Pentrucă eu, atunci când cetesc înţeleg să am unanimitate!

Şi adresându-se Nataliei P., foarte furios „Ce-mi stai domnişoară ca un cârnaţ? Ce, te faci că nu înţelegi? Păi de piesa asta a făcut haz Regina României, care n'a trăit la mahala, slavă Domnului! Şi d-ta, care te-ai născut şi ai trăit cot la cot cu ăştia, te faci că nu pricepi?"

Orice insistenţe ca să continue lectura au fost de prisos.

* * *

Diferendul Caragiale - Alecsandri

Precum se ştie, *Caragiale* a întreţinut o foarte bogată şi sclipitoare corespondenţă, cu criticul *Paul Zarifopol*, care în părerea sa de estet, era convins *că în ce priveşte pe* scriitorii noştri, adevărata operă de artă este numai aceea a lui *Caragiale*. (13) Corespondenţa dintre *Caragiale* şi *Paul Zarifopol* a fost publicată de către *Şerban Cioculescu*, mai întâi în „Revista Fundaţiilor Culturale", apoi în volum.

De acolo aflăm următoarea scenă, petrecută la o şedinţă a „Junimii":

„Caragiale povesteşte că Alecsandri nu-l putea mistui nici pe el (Caragiale), nici pe Eminescu; la „Junimea" Caragiale *a zis odată tare în prezenţa lui Alecsandri, la cetirea unor versuri de Eminescu: zeci de mii de galbeni să fi dat, nu ai fi găsit în literatura românească, înainte de* Eminescu, *versuri aşa de frumoase". (Căci un altul zisese mai înainte:*

sute de galbeni s'ar fi plătit în literatura românească mai veche pentru asemenea versuri. Alecsandri zâmbise semnificativ la vorbele acestea. Atunci Caragiale făcu cu glas tare replica de mai sus).

Iar şăgalnicul *V. Pogor,* autorul farselor şi al năzbâtiilor dela „Junimea", cu tot respectul ce-l purta bardului dela Mirceşti, nu s'a putut reţine de a nu califica poeziile lui *Alecsandri* exclamând:

— „Inspiraţie burgheză!

Vasile Alecsandri

Caragiale

Alecsandri, clasicul, nu savura textul lui *Caragiale,* pentru anumite consideraţiuni, lesne de înţeles: deaceia într'o scrisoare către *I. Ghica,* el scrie: „Scena română a încăput pe mâna unor foşti sufleori".

Maiorescu în „Insemnările" sale, reţinând faptul acesta notează:

„Junimea" ca mare discuţie literară, *Caragiale* agresiv şi nepoliticos cu *Alecsandri*".

Adnotarea lui *Maiorescu* este astfel interpretată de *Şerban* Cioculescu:

Aprecierile lui Maiorescu reflectă o sensibilitate perfectă de gazdă prevenitoare, faţă de un oaspe aşa ds distins, fireşte, care nu se cuvenea cât de puţin indispus.

Noi judecăm altfel atitudinea lui Caragiale. In ea salutăm reacţiunea curagioasă, contra *unui poet de valoarea lui* Eminescu".

* * *

Dar deosebirea de păreri între *Caragiale* şi *Alecsandri* s'a repetat de câteva ori chiar în societatea „Junimii" unde prezenţa bardului dela Mirceşti era considerată ca o adevărată sărbătoare şi o mândrie pe care o resimţea toată „Junimea" în frunte cu marele Pontif. In această privinţă reproducem dintr'un esseu al lui *C. Graur* următorul pasaj referitor:

„G Panu *în* „Amintirile" *sale, ne spune cu cât respect era primit* Alecsandri *în cercul „Junimii", când binevoia să descindă acolo. Insuşi* Maiorescu *lua o atitudine plină de timiditate, un fel de „Ehrfurcht" nemţesc — cuvânt intraductibil, pentru că nici sentimentul nu prea există la noi. Păcat că nu ne-a descris nimeni vre-o întrevedere dintre* V. Alecsandri *şi* P. P. Carp. *Acestuia de pe atunci i se spunea „Excelenţă" şi desigur, nici faţă de* Alecsandri *el nu-şi va fi impus o atitudine ceva mai modestă, cum nu şi-a impus-o faţă de nimeni, niciodată, nici măcar — după cum se afirmă — faţă de Bismark".*

Fiind în foarte buni termeni şi bucurându-se de prietenia lui *Caragiale, Const. Graur* continuă în acslaşi esseu:

„Caragiale" *mi-a povestit, un incident interesant întâmplat între el şi bardul dela Mirceşti. In jurul lui* Alecsandri *se adunaseră într'o zi câţiva junimişti, printre care şi* Caragiale. *Era pe vremea „junimiştilor" literari. Veni vorba de cântecul gintei latine şi cei prezenţi îi repetau bardului, pentru a suta oară, aceleaşi complimente, pentru marele lui succes.*

Deodată Caragiale *întrerupse entuziasmul general, cu o observaţie maliţioasă pe care o aruncă în treacăt:*

— *„Au fost şi motive politice. Nu se putea premia un francez sau un italian sau un spaniol, căci s'ar fi deşteptat rivalităţi..."*

Impresia produsă a fost penibilă — şi *reacţiunea violentă. Pe când* Alecsandri *s'a mulţumit să clipească nervos, ceilalţi au sărit să-l apere, cu argumente mai mult sau mai puţin temenice, rostite, pe tonul cel mai energic.*

Dar Caragiale, *imperturbabil, începe să analizeze poezia, şi o ia dela titlu, în care găseşte o greşeală de limbă. De ce latina gintă? Trebuia ginte, pentru că vine dela genus-gentis, după cum minte vine dela mens-mentis şi linir dela lens-lensis.*

A fost, desigur, ceva neobişnuit — şi dureros — pentru Alecsandri, *să se vadă discutat astfel. Nu mai ştiu cum l-au apărat cei de faţă, au trecut atâţia ani decând* Caragiale *mi-a povestit incidentul! — dar pe cât îmi aduc aminte, discuţia n'a mai continuat mult timp, iar între* Alecsandri *şi* Caragiale *s'a stabilit* o *răceală durabilă (15)".*

* * *

Cu fina lui sensibilitate şi cu căldura inimii sale pentru artă şi frumos, pentru dreptate şi adevăr,— un medic diagnos-

tician i-ar spune ipersensibil și ipertensiv, dar perfect normal, în opinii și rațiuni, — *Caragiale* era de o sinceritate absolută și de o rară franchețǎ. A spus-o el însuși: *„Simt enorm și văd monstruos"*, precum a arătat *Paul Zarifopol*, care în conferința despre *Caragiale* ținută la „Fondația Carol I" în seara de 1 Februarie 1934, a spus între altele:

„Pentru noi, *Caragiale* este un artist înzestrat cu o excepțională capacitate de a observa și cu o tot atâta excepțională iscusință de a construi din observațiile sale imagini a căror compunere, relief și culoare, posedă o putere de convingere echivalentă demonstrației matematice" (16).

Poate că în ceeace *Maiorescu*, din suprem respect pentru *Alecsandri*, a avut impresia că *I. L. Caragiale*, în marea sa admirație pentru *Eminescu*, a fost „agresiv" când nu era decât spontana isbucnire a unui extaz pentru geniul poeziei rămâne, e mai probabil că această profundă admirație pentru poetul-soare care răsărea, nu putea produce mulțumire marelui bard, în crepusculul zeității sale.

T. Maiorescu
în vremea „Junimei"

Mult mai târziu *Alecsandri* care se știa divinizat și în „Epigonii" lui *Eminescu*, a recunoscut și el genialitatea tânărului poet, càci a mărturisit-o însuși el în poezia sa «*Unor critici*» ce s'a găsit la Mircești, între manuscrisele postume. Această poezie e tristă și sună ca un cântec de lebădă în amurgul vieții. Căci iată cum cântă bardul:

„Poetul care cântă natura'n înflorire,
Simțirea omenească, a Patriei mărire,
Chiar slab să-i fie glasul, e demn de-a fi hulit,
Când altul vine'n urmă cu glas mai nimerit?
Și oare se cuvine, și oare-i cu drepiate
De a schimba în crime a sale mici păcate?
O! critici buni de fașă, poeți în șeapte luni,
Vulturul nu se mișcă de-un țipăt de lăstuni".

Poezia „Unor critici" încheie versurile editate în seria „Opere complecte" apărute în editura librăriei „Socec" la 1896. Iată şi ultimele versuri din această poezie, în care cunoscătorii istoriei literare, vor vedea că bardul dela Mirceşti vorbeşte şi el,—„Regele Poeziei, vecinic tânăr şi ferice", — cu admiraiie de Eminescu, recunoscându-i astfel superioritatea:

„E unul care caută mai dulce decât mine?
Cu-atât mai bine ţării, şi lui cu-atât mai bine!
Apuce înainte s'ajungă cât de sus,
La răsăritu-i falnic se'nchin'al meu apus.
Iar voi, care asupră-mi săgeţi tocite trageţi,
Cântaţi, dacă se poate, fiţi buni şi nu mai rageţi!"

Revenind iar la diferendul *Caragiale-Alecsandri*, trebue să amintim aci, că izbucnirea lui *Caragiale* pentru glorificarea lui *Eminescu*, în şedinţa „Junimii" — şedinţă solemnă şi festivă pentru întrega societate, care considera ca o sărbătoare rară prezenţa bardului dela Mirceşti şi în aşa măsură încât *Maiorescu* nu mai prezida şedinţa şi glumele încetau cu desăvârşire, iar *Pogor* se aşeza şi el respectuos, fără a mai exhiba perinuţele; această şedinţă ca şi tonul... „agresiv" al lui *Caragiale*, au impresionat profund pe *Alecsandri*, care pentru prima oară în viaţă s'a găsit în faţa unei atari situaţiuni şi a unei atari atitudini.

Alecsandri nu l-a uitat pe *Caragiale* şi precum arată un istoriograf al Teatrului Naţional: el, *Alecsandri*, a intervenit pe lângă *Ion Ghica* directorul general al Teatrelor, ca să oprească reprezentarea comediei „O noapte furtunoasă".

Intr'adevăr, iată ce reţine *Ion Massoff* (17) în lucrarea sa „Istoria Teatrului Naţional", la pag. 130, vorbind de această comedie a lui *Caragiale*:

„După două reprezentaţii, piesa a fost scoasă de pe afiş. Profesorul Suchianu crede că Vasile Alecsandri văzând în Caragiale „un rival serios intr'un gen literar, in care el se credea fără rival", a stăruit din răsputeri pe lângă Ion Ghica „care ca vechiu prieten nu putea să-i refuze nimic", ca să scoată „O Noapte Furtunoasă" din repertoriu.

Alţii sunt de părere că piesa lui Caragiale *a fost scoasă de pe afiş din motive politice. La venirea autorului la Directia Teatrului Naţional, in 1888, Noaptea Furtunoasă a fost reluată în cea de a doua versiune, care se reprezintă şi astăzi".*

O foarte scurtă paranteză, pentru a da loc unei reminiscenţe anecdotice, care arată încă odată spiritualitatea şi humorul paradoxal al marelui meşter al scrisului.

Invitându-l la masă pe scriitorul *N. Petraşcu*, el îi scrie:

N. Petraşcu

Dragă Petraşcule,

Nu crez, nici nu vreau să-mi inchipui că ai lipsi diseară la 7 fix la masă la noi.

Mă rog ţie, nu lipsi. Te aşteptăm cu cea mai caldă dragoste şi cu cea mai rece şampanie.

Carageale
Vin bun
Cognac fine Ch. (18).

Ar fi adică, cetind această amabilă invitaţie, una caldă... una rece!

* * *

In scrisoarea datată Cârligi 6 Septembrie 1910, *Zarifopol* îi scria lui Caragiale, evocând astfel pe *Ştefan Nei*, fratele fostului rector al Universităţii ieşene, *Neculae Culianu*, membru ca şi acesta al vechiului cerc junimist din Iaşi:

...„Căci, dacă îmi dau seama bine, văd că oamenii depe locurile acestea sunt foarte vioi. Iată-l, de pildă, pe Moşul Ştefan Nei! Il aud plimbându-se în odaia de alături — cu paşi mărunţi şi poate delicaţi; a împlinit acum două săptămâni 80 (zi: opt-zeci). Aşa slăbuţ cum arată, nu'ţi închipui ce pasionat e de politică. Când vorbeşti cu dânsul de *Take Ionescu*, se cutremură ca de neeuratul şi trînteşte furios batista pe masă; „bucăţi l'aş face pe diavolul, de l'aş avea înainte!" Şi d-ta probabil nu bănueşti cu ce l-a supărat, mai ales, şeful d-tale pe veneratul meu moş]. D-ta nu poţi bănui nimic, pentru că nu ştii ce le-a spus Moşul Nei. „Dumnealor, la toţi", de atâtea ori, în împrejurări solemne, ca şi în cele din toate zilele. Dumnealui le-a spus acest mare adevăr: în ţara noastră tot răul vine de acolo că avem mai multe partide politice, pe câtă vreme e aşa de clar că în această ţară nu încape, după raţiune, de cât un singur partid, etc".

Se ştie că pe atunci Caragiale era partizanul politic al lui *Take Ionescu*, pe care *Ştefan Nei*, junimistul, îl combătea teoretic, fiind un spirit pur conservator.

* * *

Caragiale despre el însuşi în prima serie a faimosului său „Moftul Român" (1893):

„Pariicularităţi: Meloman! Ureche, memorie şi gust muzal bine desvoltat!"

Ca o dovadă eclatantă că spiritul şi satira lui *Caragiale* au avut o mare înrâurire asupra lui *Zarifopol* mai cităm următoarele strofe scrise de Caragiale, în limba germană. O dedăm în palidă traducere, faţă de frumuseţea şi armonia originalului:

— Ploioasă vreme, cenuşie
Posomorîtă reverie
Ce să fac, să scap de ea?
— Vinul minunat de Rhin
Alungă, frate — ori ce chin!
La barometru nu cătă!
Şi de vremea vremuieşte
Bea, în tine te'ncălzeşte!

In revista „Convorbiri Critice", de sub direcţia prof. M. Dragomirescu, *Caragiale* a publicat o serie de minunate fabule satirice, semnate *„Un mare anonim"*. I-a fost însă cu neputinţă lui *Caragiale* să rămâe anonim, căci dela primele sale fabule, apărute după răscoalele ţărăneşti, cercurile literare au sezizat de îndată cine este autorul lor. Ba, a urmat chiar în această privinţă, o delicioasă polemică, între ziarele „Opinia" şi „Liberalul" din Iaşi, reprodusă apoi în întregime şi în „Convorbiri Critice", polemică, care a avut darul să identifice definitiv că „marele anonim", este *Caragiale*.

Iată că în corespondenşa sa cu *Paul Zarifopol*, găsim alte câteva stihuri, unele cu caracter epigramatic şi altele, având un pronunţat gen fabulistic, cum este de pildă, următoarea „fabulă democratică":

MOTTO:

Pe Iona l'a înghiţit,
Spone Biblia, un chit
Fiind greu de mistuit
Inapoi l'a asvârlit.
Zise Iona zăpăcit:
— „Cum rămânem însfârşit?
— Chitul zise: Suntem chit!".

Nişte ciocoi au înghiţit
Pe Bade. unul de la noi.
Dar le- fost greu de hanipsit,
Şi jumătate mistuit
Il aruncară înapoi.
Pe *Bade rău* l-a supărat
Acest afront neaşteptat
Şi, nespălat, numai decât,
El pe noi toţi ne-a convocat.
Noi toţi l-am mângăiat pe rând:
„Nu fii mâhnit până'ntr'atât!
Vine pednapsa lor curând.
Şi, sicut cunis, iar la voi
Se vor întoarce — aceşti ciocoi!"
El însă zise amărât:
„Eu ştiu ce vreţi să spuneţi voi:
Dar — orişicum şi orişicât, —
Eu... cum rămân?".

Morala:
Ciocoi... urât;

Această fabulă are următorul tâlc politic:

Ca fost partizan al lui *Take Ionescu,* care înfiinţase atunci partidul conservator democrat, *Caragiale* biciueşte pe conservatorii cari au manevrat politica de aşa manieră, încât Al. A. Bădărău (pomenit şi în fabula de mai sus: „*Bade rău*") a fost nevoit să demisioneze din demnitatea de ministru al justiţiei, dând locul său, defunctului *D. A. Greceanu.*

Iată o altă fabulă, al cărei tâlc ironic, îl vor înţelege prea lesne cetitorii:

Din Focşani s'a anunţat
Că Manuc, un avocat,
Ş'alt armean, tot avocat,
La duel s'au provocat;
Două focuri s'au schimbat
Fără nici-un rezultat,

Pe urmă s'au împăcat.
Mâna amical şi-au dat
Avocat la avocat.
Şi împreună cu mâncat
După uzul consacrat...

Şi încă o fabulă scrisă în dialectica lui *Marius Chicoş Rostogan*, unul dintre ridicolii eroi ai lui Caragiale:

Barometrul se tot lasă —
Vezi numa cum vremueşte...
Ş'apoi? par'că mie'mi pasă?
Incă un pocal. Noroc!
Să se lese cât pofteşte,
Că eu nu mă las gheloc!
Si ghe-i vorba de lăsare,
Apoi lasă-ke pe mine!
Să se lase el cât poate,
Eu tot ştiu că l'am rămas:
Că, să mă dau ghe ruşine
Până'n pimniţă mă las!
La el consecvenţă nu e
Că'z cum vremea i s'arată
Când se lasă, când se sue.
Pe când eu, mă rog frumos,
Dacă m'am lăsat odată,
Singur nu mă scol ghe jos!

Din aceeaşi lucrare, pe care *Şerban Cioculescu* a dăruit-o literaturii naţionale, mai extragem câte ceva, din spumoasa vervă a lui *Caragiale*: o felicitare trimisă cu prilejul Anului Nou, prietenului său *Zarifopol*:

Anul Nou să vă găsească
Petrecând cu mulţumire!
Bine să vă dăruiască
Şi deplină fericire!
Hoch! familiile-amice
Zarifopolu şi Gherea!
Curgă viaţa lor ferice
Şi mai dulce decât mierea!

semnând aceste stihuri „Un tânăr poet Daco-român".

Iată şi o poezie improvizată ad-hoc, având totuşi un caracter de fabulă:

De ieri seara, dila nouă
Plouă, c'oane, plouă, plouă...
Şi eu singur, singurel.
Tot mă lupt c'un păărel.
Duşmană şe-i soarta mé
Că nu am cu şine bé:
Că mai vreme di băut,
Di băut şi petrecut
De cându's n'am mai văzut.
Al matale
Caragiale

Iată şi un catren epigramatic: o piaţă nemţească, văzută prin prizma unui... beţiv:

Cutremure s'entâmplă'n lume
Cu grozăvii fără de nume,
Da grozăviile din Harz
Le fac pe toate marţi!...

Şi o deviză a slujnicilor din Lipsca, precum arată *Ş. Cioculescu* în comentariile d-sale:

Apa, dac'o vreai curată,
Cana să-ţi fie spălată
Şi ză, când te-ai adăpat
Bogdaproste cu-i a dat
Apa spală toake şele,
Fără doar ghe vorbe reale.

Caragiale şi „Junimea"

„Gaşte şi gâşte".

In prea intesantele scrisori adresate de *Duiliu Zamfirescu* lui *Maiorescu,* găsim una datată 20 mai 1892, din care detaşăm acest caracteristic pasaj referitor la „Junimea":

„Văd că cel dintâi, Caragiale a ţinut o conferinţă „*Gaşte şi gâşte literare*" în care pare că s'a ocupat de decadenţa „Junimii„. In adevăr ar fi ciudat de a asculta o asemenea disertaţie, orintologică ţinută de o părere aşa de curioasă cum e Caragialc. Eu socot că pe el l-a îndemnat numei împerechierea între aceste două vorbe „gaşte şi gâşte" să se lege de lume, fiincă altminteri, dacă decadenţă există, ar fi trebuit s'o constate mai ·ntâi la el".

Precum se știe, Caragiale a intrat în „Junimea" la Iași în al cărui mediu cultural și-a cetit operale teatrale, cum arată și *Maiorescu* în „Insemnările„ sale, deaceia, el nu se prea împăca cu „Junimea" nouă din București, unde nu mai găsea entuziasmul animator și vechea spiritualitate junimistă, iar grupul literar de aci, îi făcea impresia,—cum se spunea pe vremuri, și cum se mai spune și astăzi între literați — unei „bisericuțe".

Pentru a nu utiliza acest termen, Caragiale l-a înlocuit prin cuvântul „gașcă" și deaceia, și-a intitulat conferința de care vorbește *Duiliu Zamfirescu* atât de efectat din cauza ironiei lui *Caragiale*, „*Gașțe și gâște literare*".

Duiliu Zamfirescu

Pentru istoriografia noastră, e necesar să amintim că, *Caragiale* a debutat mai întâi, cu talentul său de conferențiar, la „Cercul de studii sociale" al vechiului partid social-democrat, pe când redacta prima serie a ‚*Moftului Român*", având ca prim, redactor pe *Anton Balcabașa*, sufletul mișcării socialiste. Ulterior, *Caragiale* a conferențiat la Atheneul Român din București; la Teatrul Național din Iași, punând în discuție probleme literare sau culturale, de mare interes. Chiar când a început să activeze pe teren politic propriu zis, Caragiale a ținut cuvântări prin întruniri publice, cum a fost prea frumoasa sa cuvântare rostită la Iași, în anul în care Take Ionescu a pus bazele partidului conservator-democratic (19).

* * *

In conferința sa „*Gașțe și gâște literare*", Caragiale a vizat noua „Junime" din București, ceiace n'a putut fi pe placul lui *Duliu Zamfirescu*, care in amintita sa scrisoare continuă:

„Firea l-a înzestrat bine şi viaţa l'a tentat cu toate prefăcătoriile şi bunurile ei: a fost bogat, a fost sărac; a avut slujbe, le-a pierdut; o fi iubit şi probabil o fi fost iubit — dar niciodată nu şi-a uitat menirea, pe care ea l-a zămislit, se pare că i-a suflat-o în ureche după ce l-a gătit zicându-i, cu un picior în spate: „du-te şi să fii trivial!"

Scriind aceste cuvinte, *Duiliu Zamfirescu*, în pasagiul citat, comite el însuşi, poate involuntar, o trivialitate faţă de *Caragiale* şi faţă de sine însuşi, când de un desăvârşit puritanism în ce priveşte arta scrisului, aşterne atari cuvinte...

Dar decadenţa lui *Caragiale*, şi când? Inainte de a fi scris minunatele sale „Momente", „Kir Ianulea" şi toate schiţele şi nuvele sale adunate ulterior în volumele „Abu Hasan", „Reminiscente", etc.?

Scrisoarea e datată în Mai 1892, când Caragiale părea că a rupt-o definitiv cu literatura. Toată lumea îl necăjea şi-l tachina ca să mai dea ceva teatrului românesc. Putea deci fi vorba de „decadenţă".

* * *

Paradoxal cum îi plăcea să fie în sportul să spiritual, sport pe care l-a practicat toată viaţa *Caragiale* şi-a pus următoarea problemă într'una din cronicile sale literare.

„Se poate glumi?

— Da şi nu.

— Se poate — când ai aface cu oameni sănătoşi.

— Nu se poate — cu oameni bolnavi.

— Se poate — cu oameni veseli şi bine dispuşi.

— Nu se poate — cu oameni posaci şi mâhniţi.

— Se poate — cu oameni de spirit.

— Nu se poate — cu oameni proşti.

— Se poate — cu literaţi şi artişti.

— Nu se poate — cu gloabe literare şi artistice".

Grozav a pătimit *Caragiale* de pe urma prostiei, — şi poate că prostia umană, a fost şi una din cauzele care l-a determinat să se expatrieze!...

* * *

Pentru a încheia acest capitol în care n'am epuizat toate cuvintele *de duh și de spirit* ale lui *Caragiale*, ne vom ocupa despre beneficiile sale, ca autor. In această privință, alăturăm aci două facsimile care datează de acum patru decenii și din care se vede cât de... modeste au fost veniturile sale ca autor.

Iată cum sună textul „Invoelii" pe care a încheiat-o la 20 Octombrie 1894, cu librarii frații Șaraga din Iași, cei dintâi editori care au pus în circulație operele marilor scriitori, într'o ediție populară, denumită „Colecția Șaraga", ce se vindea cu un leu volumul. Iată cuprinsul acestui document:

Invoiala

Subsemnatul I. L. Caragiale, publicist domiciliat în Bucureşti şi fraţii Şaraga, librari editori, domiciliaţi în Iaşi, am convenit:

1. Eu Caragiale am vândut d-lor fraţii Şaraga dreptul de a edita şi tipări operele mele intitulate „Nuvele", conţinând „Păcat", „Făclia de Paşte", „Poveste", „Răzbunare", etc., şi „Mofturi" din articolele mele din „Moftul Român" în condiţiunile următoare:

D-nii Şaraga vor edita şi tipări scrierile mele sus arătate în două volume cu titlurile următoare: un volum intitulat „Nuvele" altul „Mofturi", în câte 6000 (şasemii) exemplare.

2. Preţul ediţiei I-a de câte 6000 (şasemii) exemplare l-am primit în suma de 500 (cinci sunte) lei, la facerea acestei învoeli şi mă oblig a acorda în aceleaşi condiţiuni d-lor Şaraga prelungirea indefinită a învoielii de faţă, ori de câte ori mi-o vor cere, plătindu-mi anticipat pentru fiecare volum câte 250 lei (două sute cinci zeci lei) la punerea în vânzare a unei nouă ediţiuni tot de 6000 (şase mii) de exemplare. Fără altă învoială între noi, eu Caragiale mă oblig a nu mai da drept de editură a acestor opere nimănui în limba română, nici în ţară, nici în străinătate.

Manuscrisul l-am predat d-lor Şaraga şi mă oblig a face corectura cuvenită.

3. Noi fraţii Şaraga ne obligăm a trimite d-lui Caragiale, din fiecare ediţie, câte 25 exemplare.

Făcut azi în Bucureşti la 20 Octombrie 1894.

*I. L. Caragial*a
Str. Colţei 78 Bucureşti.

Volumul „Nuvele" a apărut. Al doilea volum n'a mai apărut.

In locul acestuia, librarii Şaraga au tipărit comediile lui Caragiale.

Cum se vede şi din textul acestui contract, Caragiale punea de pe atunci un interes deosebit pentru îngrijirea corecturei. Este ştiut cazul pe care îl făcea Caragiale când i se strecura vreo eroare de tipar.

In această privinţă reproducem mai la vale un document din care se vede grija apăsătoare ce o avea Caragiale şi oroarea de a nu i se strecura erori de tipar.

Iată într'adevăr următoarea scrisoare pe care Caragiale o trimite librarilor Şaraga din Iaşi.

Stimate Domnule Şaraga,
„O Noapte furtunoasă" rămâne cu dedicaţie către D. T. Maiorescu.
Prefaţa lui Maiorescu nu se mai pune.
La „D'ale Carnavalului" şi la „Soacra" (pe care o chiamă „Fifina", iar nu „Tifina" ca în „Evenimentul Lit.") nu trebue nici o dedicaţie.
La „Soacra" vreau o corectură s'o fac eu — ar fi preferabil să am corectura întâia.
Ce facem cu afacerea Teatrului?

Salutare
Caragiale

1894. 7/4

Strada Carol, 65

Stimate d-le Şaraga,

„O Noapte Furtunoasă" rămâne cu dedicaţie cătră D. T. Maiorescu.
Prefaţa lui Maiorescu nu se mai pune.

La „D'ale Carnavalului" şi la „Soacra" (pe care o chiamă „Fifina", iar nu Tifina ca în „Evenimentul Literar") nu trebue nici o dedicaţie.

La „Soacra" vreau o corectură s'o fac eu ; ar fi preferabil să am corectura întâia.

Ce facem cu afacea Teatrului ?

Salutare
Caragiale
Str. Carol 65

In ce priveşte „afacerea Teatrului", despre care pomeneşte Caragiale la sfârşitul acestui răvaş al său, credem a şti că fiind atuncia în mare strâmtoare bănească, Caragiale se gândea să-şi cesioneze librarilor Şaraga eventualele tantieme ce i s'ar fi cuvenit dela Teatrul Naţional din Iaşi, care îi reprezenta mai în fiece stagiune, operele teatrale.

Dar, această „afacere" nu s'a mai încheiat, iar cu mulţi ani mai târziu, Caragiale a trimis o scrisoare Teatrului Naţional din Iaşi, în care arăta că-şi retrage piesele, ca să nu mai fie reprezentate pe scena ieşană.

Ne oprim la acester eminiscenţe, sumar istorisite, pentru a demonstra că autorul „Momentelor" a fost un umorist din

temperament. Dar când admiratorii și prietenii îl felicitau uneori pentru spontana sa satiră, *Caragiale* protesta și obiecta spunând:

— Mă, degeaba vorbiți voi, eu nu sunt satiric, sunt un sentimental. Și avea dreptate.

Faptul acesta ne amintește următoarea anecdotă rămasă celebră:

Când marele satiric rus *N. Gogol* și-a terminat romanul său „Suflete moarte", neavând încredere în valoarea operei sale, el s'a dus s'o citească poetului *Pușchin.* Acesta, urmărind cu atențiune desvoltarea satirei lui Gogol, s'a înduioșat într'atâta, încât a exclamat în culmea admirației:

— *„Vai, ce tristă e Rusia noastră!*

Aidoma și cu *Caragiale.* Arare în râsul său ca și în verva sa spumoasă se ascundeau lacrimi amare, ceiace a consemnat într'un frumos portret și scriitorul *P. Locusteanu,* vorbind de Caragiale:

L'am văzut odată pe Caragiale la „Moartea civilă", Juca Novelli. Era scena când Conrado Almini povestea cum a scăpat din închisoare. Toată lumea avea lacrimi în ochi, numai Caragiale râdea par'că cu toate trăsăturile multe ale bogatei lui expresii. Și încordarea aceasta de râs a feței lui creștea mereu, până ce marele scriitor a isbucnit în hohote nestăpânite. Atunci abia am băgat de seamă că și Caragiale plângea" ?!

Nu numai oamenii de știință au susținut cu dovezi convingătoare că dela râs la plâns este o trecere ușoară, o simplă ondulare sufletească. Acest fapt psiho-fiziologic, l-a consemnat și marele *Shakespeare* în celebrele sale tragedii, iar uriașul romancier rus *Dostoevschi* a spus: „Umorul este culmea inventivă a unei profunde sensibilități".

De n'ar fi așa, *Caragiale* n'ar fi scris, impresionanta sa schiță dramatică „O făclie de Paști" și puternica sau dramă „Năpasta" de un misticism specific țărănesc, care totuși a fost, pe vremuri, comparată cu zguduitoarele drame din romanele lui Dostoewschi. Cu privire la marea sensibilitate a lui Caragiale câteva cuvinte:

Se știe că între prieteni, când își deschidea inima, *Caragiale* se plângea adesea că a fost un om fără noroc, cum e reminiscența cu portocala cumpărată laolaltă cu *Vlahuță.*

In anii când a închis ochii pentru vecie, în primăvara anului 1912, pe când se afla încă la Berlin, şi se gândea să mai revie în ţară, pentru a-şi revedea prietenii, Societatea Scriitorilor Români, intenţiona să-l sărbătorească la Bucureşti, pentru cea de a 60-a aniversare a naşterei sale. Printre iniţiatori se aflau *Vlahuţă* şi *Delavrancea*, precum şi subtilul critic *Paul Zarifopol*, cei mai apropiaţi prieteni ai săi. Iniţiatorii i-au trimis lui *Caragiale*, la Berlin, invitaţiunea de a accepta această sărbătorire, dar el a refuzat-o categoric, fără motiv şi fără nici o explicaţie.

Cu multi ani mai târziu, în corespondenţa găsită la *Paul Zarifopol*, s'a descoperit motivul refuzului lui Caragiale, refuz concretizat prin următoarea sa „fabulă" :

Lui A. Vlahuţă

A fost odată un băiat
O secătură, un stricat...
Fraţi, mamă, îl nesocoteau,
Şi mici şi mari îl huiduiau
Ba, uneori, îl şi băteau !
O viaţă l'au tot umilit
Pân'ce stricatul oropsit
Din casa măsii a fugit...
Intr'un târziu şi-au amintit
De-acel copil nepricopsit,
De-acel bun de nimic, de-acel
Fugar pribeag, de-acel mişel
Si milă le-a venit de el...
La ziua lui l-au cam iertat,
Acasă, veseli, l'au chemat
Şi cu dulceţi l'au îndopat...
Pân'ce stomahul şi-a stricat !

MORALA

După prea amară vieaţă
Nu fi lacom la dulceaţă !...

Tâlcul fabulei, nu reclamă prea multe lămuriri. Ba fabula concretizează în cele câteva stihuri, că marele satiric, nu prea s'a bucurat în viaţă de pe urma operelor sale, aşa că

proectata sărbătorire nu-l încânta de loc, ceiace a confiat numai vechiului său prieten *A. Vlahuţă*, trimiţându-i sus citata fabulă.

* * *

Pentru încheierea anecdoticei pomenim o strofă epigramatică, care datează din timpul când Caragiale nu intrase încă în posesiunea moştenirii, ce i-a înlesnit expatrierea la Berlin. Caragiale era pe atunci plin de datorii şi o ducea foarte greu, cu toate că era în plină activitate literară; iată definiţia lui epigramatică, în calitatea sa de debitor:

Pentr'o datorie veche
Eşti fudul de-o ureche;
Pentr'o datorie nouă
Eşti fudul de amândouă.

Raporturile pe care *Caragiale* le-a avut cu „Junimea" din Iaşi, au continuat şi în „Junimea" dn Bucureşti, unde frecventa la început reuniunile literare din casa lui *Maiorescu*.

Când a cetit în str. Mercur minunata sa satiră teatrală, „O scrisoare pierdută", toată asistenţa a rămas extaziată. *Carp* care a urmărit lectura interpretativă a piesei, jucată toată de însuşi autorul ei, nu s'a putut reţine de a exclama, adresânduse lui *Caragiale*:

„Am crezut până astăzi că eu sunt cel mai mare om din România; acum văd că eşti tu!"

Departe de a fi o ironie sau un paradox, în felul acesta şi-a exprimat *P. P. Carp* toată admiraţia pentru „O scrisoare pierdută".

La premiera ei, care a obţinut un succes formidabil, au asistat mai toţi junimiştii. *Maiorescu* era încântat. *Regina Elisabeta (Carmen Sylva)* a onorat cu prezenţa Ei toată reprezentaţia, iar autorul, care de astădată fusese îndelung ovaţionat de sală, a avut prilejul să nu mai fie superstiţios, căci premiera a avut loc într'o seară de Marţi şi într'o zi de 13 a lunii Octombrie.

* * *

Interesant este de ştiut, precum arată defunctul profesor *I. Suchianu* (20), un foarte bun prieten al lui *Caragiale*, că acesta din urmă nu găsise desnodământul, adică soluţia finală a satirei sale politico-sociale şi în această privinţă *Caragiale*, a avut un schimb de păreri cu câţiva prieteni. Intrebându-i care dintre personagiile piesei sale să fie ales, în actul al patrulea, soluţiile au fost împărţite:

P. Missir, pe ale cărui idei *Caragiale* punea un preţ deosebit, a opinat: „Eu sunt pentru Caţavencu, căci ar fi păcat ca o canalie atât de polititicastră să nu reuşească în alegeri!".

Iulian, marele comedian al societătii dramatice din Bucureşti, a opinat:

„Eu sunt pentru Farfuride, pentrucă aşa prost cum este, ar fi regretabil să nu reuşească!"

După care Caragiale a decis:

„Am ales pe amândoi, cum ai spus tu in zeflemea, dar într'o singură persoană, în Agamiţă Dandanache, mai prost ca Farfuride şi mai canalie decât Caţavencu. Asta-i cuminţenie de teatru, asta-i desnodământul de surpriză, după care am umblat două luni şi nu-l puteam găsi! (21).

Maiorescu, după lectura piesei, a obţinut ca autorul s'o ceteaşcă şi Reginei *Carmen Sylva*. Această lectură a fost cea mai frumoasă serată la Palat, iar după actul final, Regina l-a felicitat călduros pe *Caragiale*, pentru acest desnodământ al acţiunii, soluţie pe care Regina-Poetă a apreciat-o „une vraie brouvaille".

* * *

Cine l-a ascultat vorbind sau cetind, acela şi-a putut da seama despre temperamentul esenţialmente artistic al lui *Caragiale*.

Avea un dar unic în a accentua; ideile, simţămintele, expresiile, nunţându-le sarcastic sau tragic, în genul artei lui *Novelli*, de care era îndrăgostit. Deaceia în orice conversaţii cu prietenii, cu cunoscuţii sau necunoscuţii, *Caragiale* vibra artistic, ca într'o causerie. Dialectica sa intrecea pe cei mai mari maeştri ai rostirii interpretate. Exprima dialectele româneşti ale tuturor regiunilor noastre. Vorbea exact ca ardelenii; ca muntenii, ca moldovenii, ca basarabenii, ca dobrogenii; pronunţa caracteristic ca grecul, ca turcul, ca ovreiul, ca ţiganul,

etc. şi imita dialectica lui *Kogălniceanu, Dimitrie Brătianu* şi a altor personalităţi ilustre. Deaceia el a creiat tipuri vii şi le-a prezentat aşa cum le vedea, prin prizma artei sale, in cele mai caracteristice trăsături. Adesea, dacă-l observai bine, îţi făcea impresia că interpretează ca un mare actor într'o profundă stare sentimentală sau dramatică, şi atunci îl îneca plînsul, sau într'un moment de sarcasm şi cinism, când îşi contracta muşchii feţii, transmiţând altora humorul său viguros sau amara sa ironie.

* * *

Geneza dramei sale rurale „Năpasta" tradusă în limbile germană şi franceză şi reprezentată în Germania şi Franţa :

Făcând într'o zi o excursiune cu câţiva amici spre Curtea de Argeş, turiştii sa'u oprit la un fel de han, iar când au intrat în satul Tigveni de pe malul Topologului, ei au zărit un grup de flăcăi. *Caragiale* apropiindu-se de ei, li spuse :

„Măi flăcăi, da frumoasă fată aveţi voi la cârciuma voastră".

Unul dintre flăcăi îi răspunse, oarecum mişcat de această admiraţie spontană a lui *Caragiale* :

— „Ei, boerule, pentru fata asta o să se facă moarte de om !"

I. Suchianu, care a luat parte la această scenă dramatică notând clipa ce l-a inspirat pe *Caragiule* de a scrie „Nàpasta" adaugă :

— „Acest scurt dialog, e origina „Năpastei". El, om de teatru, a şi văzut în vorbele flăcăului tema unei drame dela ţară".

La premiera „Năpastei", *Aristizza Romanescu* a interpretat pe Anca, eroina dramei, *Grigore Manolescu* pe Dragomir şi *C. Nottara* pe Ion, nebunul.

Fiindcă am arătat geneza dramei, este de reamintit faptul că pe vremuri, *Caragiale* a fost acuzat că a primit influenţa lui *Dostoewski* şi a altor scriitori ruşi, când a scris drama eminamente rurală, în limba şi caracterul ţărănimii noastre.

Relatarea genezei inspiratoare, înlătură deabinelea atari supoziţiuni.

* * *

Fiindcă ne-am ocupat aci de opera sa teatrală, mai spicuim din amintirile lui *I. Suchianu*, următorul interesant pasaj, referitor la comedia „O noapte furtunoasă".

Caragiale și marii sei interpreți.

In Noaptea furtunoasă", a tăiat un act întreg; piesa în prima ei formă se începea cu un foc la depozitul de cherestea al lui jupân Dumitrache. Aici Rică Ventureanu, ca reporter al gazetei lui, are ocazie să vază pe Zoița și ca june crai și publicist, cearcă s'o încânte, cum se spunea odată la mahala, dar jupân Dumitrache veghează, etc. Tot actul acesta e înlocuit cu scena I din actul I, dialogul dintre jupân Dumitrache și Nae Ipingescu.

Cum însă o parte a acțiunii nu-i plăcea, atunci tot după un percept al lui *Boileau*: Hatez vous lentement (festina lente a lui Horatius), a făcut modificări.

* * *

Avea *Caragiale* o intuiție înnăscută pentru arta teatrală, ceiace arată și următoarea scrisoare pe care a trimis-o artisului dramatic și profesorului *I. Livescu*, când a fost numit la catedra dela Conservatorul din București:

...„Mi-a părut bine. Ești un incepător, care incepe... ceva nou: vorbești ca oamenii!

Bravo!

Cum să mă supăr, că mi-ai cerut părerea?

M'aș fi supărat, firește dacă ai juca prost.

Aud că amicul Costică Arion, te-a numit la Conservator. Atunci un plan: iainte de-a le spune vre-o parolă, pune mâna pe toți ăia de-acolo și tunde-i, rade-i, spală-i bine și pe urmă, vezi dacă au stofă, sau ba.

E spre binele lor: mai toți sânt săraci și de ce să umble cu gulerul hainei soios din pricina laților!

Și desvață-i să vorbească ca la teatru..."

E un fragment din scrisoarea lui *Caragiale* datată prin 1911, în timpul când junimistul *C. C. Arion*, era în guvernul conservator, ministrul instrucției.

* * *

Caragiale a fost sărbătorit când a împlinit 25 ani de activitate literară. Era prin anul 1901 când nu-l copleșiseră încă atâtea decepții și deziluzii și când, încă în pragul tinereții, anturat de atâția admiratori, *Caragiale* n'a putut înfrânge o atare spontană manifestație de simpatie și de dragoste nețărmurită. L-au sărbătorit scriitorii, societățile dramatice și admiratorii, printr'un banchet lipsit de orice oficialitate, banchet prezidat de *Petre Grădișteanu*, care a ținut primul discurs și căruia i-au succedat, prin cuvântări vibrante, *Take Ionescu*, a-

tunci ministrul instrucţiunei, *Delavrancea*, pe atunci primarul Capitalei, *C. Mille*, ş. a.

Take Ionescu în cuvântarea sa l-a caracterizat pe *Caragiale*, proclamându-l „Molière al României". Depe atunci *Caragiale* părea a se fi îndepărtat cu totul de „Junimea" şi „Convorbiri", căci la banchet n'a luat parte nici bunul său prieten *P. Missir* şi nici *Iacob Negruzzi*, cu care a colaborat scriind operetele naţionale „Hatmanul Baltag" şi „Beizadea Epaminonda".

A doua sărbătorire, când a împlinit vârsta de 60 ani, *Caragiale*, precum am văzut, a refuzat-o categoric, deşi iniţiativa era a scriitorilor, şi cu deosebire a lui *Alexandru Vlahuţă* bunul său prieten.

* * *

Mitică !

Iată unul dintre eroii hilarianţi pe care i-a creiat *Caragiale*, — pe acel Mitică, de o inepuizabilă vervă, sau de un cinism grotesc, descris în atâtea anecdote şi „mofturi". Precum a creiat tipuri nepieritoare în comediile sau în schiţele şi nuveletele sale, tot astfel el a dat literaturii o sumedenie de caricaturi, ca ridicolul pedagog Marius Chicoş Roştogan, Gârţacoff, sau expresii ce „Gazometru", etc., toate acestea aparţinând de rigoare, specificului humor românesc. Unii dintre cunoscuţii săi mai intimi au fost porecliţi cu denumiri caractenistice, cu care au devenit celebri în mediul lor.

Cuvântul „*Gherdop*" cum zicea *Caragiale*, circulă şi astăzi prin Bucureşti, pentru caracterizarea anumitor localuri de consum şi de chefuri.

Precum a creiat o adevărată terminologie în botezarea eroilor săi, nume şi pronume caracteristice, tot astfel, *Caragiale* prin dialectica sa atât de bogată, a statornicit anumite cuvinte, schilodite sau întrebuinţate ca atare în limbajul popular, ceiace a displăcut cu desăvârşise estetului poet şi artist *Duiliu Zamfirescu*.

* * *

In anul în care s'a comemorat în ţară la noi primul pătrar de veac dela stingerea din viaţă a lui *Caragiale*, s'au reluat pe toate scenele româneşti minunatele sale juvaere teatrale. S'au reprezentat comediile sale care, departe de a fi demodate,

cum credeau unii dintre contemporanii săi, au obţinut şi mai mari succese, dovadă că tipurile sale au fost însufleţite de viaţă în chipul cel mai artistic şi că n'au dispărut, fiindcă mai trăiesc încă în mediul nostru şi vor mai trăi multă, multă vreme.

Tot în cursul anului 1937 a fost reprezentată pe o scenă principală din Praga, în traducere cehă, comedia satirică — i-am putea spune tragi-comedie — „O scrisoare pierdută", jucată şi acolo cu succes nu numai pentru interpreţi, dar şi pentru autor, după cum au remarcat cronicarii teatrali din Praga.

In privinţa acestei comedii în limbi străine, am reţinut un prea interesant articol publicat de *Const. Graur* (22) din care aflăm că *Gherea* a tradus „O scrisoare pierdută" în limba rusă şi a predat traducerea, marelui scriitor şi poporanist rus *Vladimir Korolenko*. Acesta a apreciat opera maestrului Caragiale, dar a rămas în rezervă în ceiace privea înscenarea ei într'un teatru rusesc.

Korolenko credea, în părerea sa intimă, că această piesă ar produce o înrăurire antipatică în Rusia, căci autorul român persiflează regimul parlamentar, pentru care la acea epocă democraţia şi „inteligenţia" rusă lupta să fie introdus şi în Rusia. Şi, — demonstrează *Const. Graur* în citatul studiu:

„*Korolenko*, muncind el însuşi numai pe terenul literar şi al propagandei de idei — personal nici nu ţinea prea mult la regimul parlamentar — a fost, în această privinţă, mai neclar sau mai timid ; în tot cazul n'ar fi vrut să turbure cu nimic rostul tovarăşilor din diferitele curente şi organizaţii ruseşti, cari lucrau pe terenul politic".

Dealtfel se ştie că *Vladimir Korolenko*, venea prin România, fiind în strânse raporturi amicale cu *Gherea* şi cu popularul doctor *Petru Alexandroff*, „medicul săracilor" din Tulcea, al cărui cumnat a fost.

* * *

Comemorarea după un sfert de veac

Cu prilejul comemorărei lui *Caragiale* la 25 ani dela moartea sa, (23) între multele articole evocative şi originale ce s'au publicat prin ziare şi reviste, reţinem studiul profesorului *I. Petrovici* apărut în revista „Insemnări Ieşene" (24) şi în care se

găsesc câteva reminiscenţe anecdotice. Una dintre acestea arată cât de chinuit era *Caragiale* când trebuia să înşire pe hârtie câteceva, fie chiar şi câteva rânduri. Pentru a-i da o scrisoare profesorului *I. Petrovici*, a scris şi prescris de câteva ori această scrisoare, după ce meditase mai întăi cum s'o conceapă şi după ce îşi făcuse o ciornă. Deasemenea în aceste amintiri, prof. *I. Petrovici* descrie cât de profund era *Caragiale* în conversaţiuni.

Era într'o seară de iarnă, la o masă de berărie. Caragiale este în vervă şi atinge tot felul de probleme variate. „Ia să te vedem pe tine, tu eşti filozof, ia spune-mi ce crezi.., în chestia cutare? Imi dau o opinie, întovărăşind-o c'o frântură de argumentaţie, găsită la repezeală. El sare în sus şi-mi strigă: „Ba e tocmai contrariul", şi porni vijelios să mă strângă în chinga unei demonstraţii irezistibile. Copleşit, capitulez şi declar că mă unesc la părerea lui. Dânsul se opreşte o clipă, în timp ce ochii îi lucesc diabolic: „Şi cu toate astea însă, drept era cum spuseşi tu întîi, nu aşa cum am susţinut eu" după care se avântă cu egală îndemânare şi cu aceiaşi forţă dialectică să dovedească teza inversă. Am rămas fermecat de această vie inteligenţă, de-o uimitoare sprinteneală, care făcea sport cu ideile, răsucindu-le în toate felurile şi aruncându-le meşter în toate direcţiile, deşi parcă preferam dela o vreme s'o mai văd înfrânată de linia unei convingeri ferme"...

In acelaşi studiu mai găsim şi aceste plauzibile argumente, care conchid că opera lui *Caragiale* contiuuă a fi în actualitate:

„Cei douăzeci şi cinci de ani care s'au scurs dela moartea lui *Caragiale*, au lăsat opera lui neatinsă şi ca valoare şi ca utilitate. Incă din timpul vieţii sale erau destui care să prevestească apropiata ei desuietudine, întrucât ea părea intim legată de moravuri care vor dispărea. „Scrisoarea pierdută", apărea şi dînsa ameninţată, din cauza cadrului ei esenţial, obiceiurile electorale dela finele veacului trecut, socotite unanim pe atuncea ca foarte, foarte vremelnice. Şi totuşi prevederea nu s'a realizat. Perioada electorală de astăzi seamănă leit cu acea decrisă de *Caragiale*, iar trăsăturile ei caricaturale, departe de a se fi îndulcit în decursul deceniilor, parcă s'au mai accentuat. Incoherenţa cuvântărilor lui Caţavencu se găseşte intactă la destui oratori de azi, cu circumstanţa agravantă, că pe când discursurile acestui erou caragealesc se strecurau mai spinoase altădată la întruniri de suburbie sau de provincie măruntă, astăzi ele se revarsă triumfătoare chiar la tribuna parlamentului. D'apoi „picuşurile" lui Pristanda au scăzut, ori au sporit?".

* * *

Stagiunea Teatrului Naţional din Iaşi s'a deschis în Octombrie 1937, cu „Scrisoarea pierdută" pentru comemorarea

autorului. In prezenţa ministrului artelor *Victor Iamandi*, toţi artiştii Instituţiei au apărut pe scenă, iar directorul Teatrului, scriitorul şi autorul dramatic *Sandu Teleajen* şi din partea artiştilor *Aurel Ghiţescu*, au rostit cuvântări omagiale despre opera lui *Caragiale*. Cu acest prilej, a apărut revista „Teatrul", la care au colaborat scriitorii şi publiciştii *I. Petrovici, Victor Eftimiu, S. Teleajen, G. M. Zamfirescu, Em. Serghie, C. R. Ghiulea*, ş. a.

In această revistă, tânărul poet şi artist dramatic *Şt. Ciubotăraşu* a publicat următorul sonet, întitulat „Soţietate carevasăzică..." în care, după autor, se oglindeşte mediul descris de *Caragiale*, iar după părerea noastră, se reflectă sarcastic spiritualitatea maestrului. O reproducem întreagă, pentru frumuseţa şi originalitatea ei:

Să râzi de tine, — iată o morală
Pe care nici un public n'o înghite
Să râzi de altul,—asta se admite...
Dar dreapta ta oglindă nu se'nşală;

Trec măştile, frumos sulemenite,
Noi ne hlizim şi-aplaudăm în sală,
Şi nu ne dăm o clipă socoteală
Că's pe măsura noastră potrivite.

Iar după ce le-am înfierat pe bină,
Defectele, se-ascund mai tare'n noi.
Oglinda ta, maestre, e de vină,—

Oglinda ta, care ne vede goi...
Stă'n faţa noastră, dreapta ei lumină,
Cu biciul judecăţii de apoi!

* * *

Vodă Caragea şi Caragiale

Opera lui *Caragiale* a fost discutată şi interpretată sub toate raporturile şi chiar sub raportul sentimentului pur naţional; în această privinţă a urmat în publicistica românească, o foarte vie şi interesantă discuţiune, care a dat naştere unei polemici literare, întrucât s'a afirmat că marele scriitor nefiind de origine etnică, ar fi străin de adevăratul specific naţional

şi că astfel a satirizat şi biciuit moravurile societăţii omeneşti.

Fără a ne antrena asupra acestei chestiuni, vom reţine unele versiuni referitoare la originea lui *Caragiale.*

In corespondenţa ce am întreţinut cu *I. P. Florentin*, el mi-a încredinţat manuscrisul „Un nou dicţionar al Junimii", în care defunctul nonagenar relatează următoarea versiune referitoare la numele lui *I. L. Caragiale*:

„Cu privire la numele „Caragiale" legenda spune că Vodă Caragea a chemat într'o zi pe unul din străbunii lui Caragiale şi i-a strigat:

— Ia'n ascultă, bre! Eu Caragea, tu Caragea! Ce-i asta? Grăeşte să te audă urechea mea: care dintre noi doi e Vodă?"

— Grăesc, mărite Doamne! Porunceşte ce trebue să fac!"

— „Să-ţi adaogi o slovă, ca să te deosebeşti! Ai înţeles?

— „Am înţeles, mărite Doamne! Voiu fi dară de astăzi: Tu, Caragea-Vodă, şi eu în smerenia mea, sadea Caragiale, robul Tău!"

— „Aşa să fii, Caragiale!".

Cum îi scriem dară numele: Carag*e*ale (cu *e*) sau Carag*i*ale (cu *i*)?

Această anecdotă are şi o altă versiune pe care a relatat-o *Const. Graur* (25), care s'a bucurat de buna prietenie a marelui maestru; detaşăm din acele reminiscenţe, după ce mai întâi se relevă faptul destul de interesant că *N. Batzaria* a făcut cercetări la limba lui *Caragiale*, insistând asupra grecismelor şi turcismelor sale şi cercetând în umănunţime originea marelui scriitor.

Istoriseşte *Const. Graur*:

„Era pe vremea conflictului româno-grec. Mare agitaţie în ţară. Guvernul începuse o acţiune de represalii: între altele expulzarea bancherului *Hrisoveloni*, pe jumătate cetăţean, căci—cum suna termenul tehnic—„trecuse printr'un corp".

Intr'o zi, *Caragiale* venind din provincie, se urcă în tren şi găseşte în compartiment mai mulţi cunoscuţi între care şi conu *Iancu Kalinderu*. Imediat i se şi adresează acestuia:

— Ce ne facem, coane Iancule? Am dat de bocluc!

— Ce bucluc?

— Chestia cu grecii! Nu vezi ce pasiune? Mereu represalii, represalii.. Ne vine şi nouă rândul, curând!

— Nouă? Cum aşa?

— Vorbesc de noi, grecii români; de alde d-ta şi alde mine.

Toţi cei de faţă au făcut mare haz; afară bineînţeles de *Kalinderu* căruia îi displăcea profund să-i aminteşti originea greacă, reală sau închipuită".

In acelaşi reminiscenţe *Const. Graur* mai istoriseşte câte ceva despre originea lui *Caragiale*, ba reproduce propria lui declaraţie, făcută la un banchet al tinerimii conservatoare din Brăila.

Vorbind la acel banchet despre un tânăr ziarist evreu, *Caragiale* a spus :

„Este evreu şi socialist; dar nu vă speriaţi : evreu l-au făcut părinţii, socialist l-a făcut prefectul (era pe vremea generosismului şi liberalii erau la putere N. R.). Dar înainte de toate el este un factor al culturii române şi asta-i însuşirea lui cea mai preţioasă. Chiar zilele astea am obţinut înpământenirea unuia mai mare decât el : *Ronetti-Roman*. *Petrache Carp*, cerând Camerei să-l voteze, şi-a complectat propriul apel cu adausul : „*Vă roagă şi Caragiale*"; şi m'am bucurat că popularitatea mea a putut fi atât de folositoare. Originea omului n'are importunţă ; importantă este cultura lui. Eu sunt strănepotul unui bragagiu grec, venit cine ştie de unde prin meleagurile acestea. Inţeleg foarte bine greceşte şi mi-ar fi deajuns să stau trei luni la Atena, ca să vorbesc binişor. Cu toate astea voi mă primiţi între voi ca român, şi bine faceţi !"

Grec, turc, sau levantin (26)—cum iscălea în anii tineri,— *Caragiale* a avut o simţire specific românească şi departe de a fi fost un oriental, el a fost un om civilizat în accepţia europenească a cuvântului. In biciuirea moravurilor şi a mediului ce a zugrăvit, nu există nici o urmă de duşmănie împotriva societăţii româneşti, al cărei artist mare, rămâne deapururi.

De s'ar găsi ceva făţarnic sau ipocrit în opera sa literară, nu l-ar fi cruţat nici *Maiorescu* şi nici toţi marii critici cari s'au ocupat de această operă.

* * *

Primul său acces de cord, în tren

Intr'o târzie toamnă din anul 1911 *Caragiale* venea spre ţară din auto-surghiunul său dela Berlin.

Făcuse un scurt popas la Budapesta pentru o zi, vizitând pe *Octavian Goga*, pe care ungurii îl întemniţaseră pentru acţiunea sa naţională de peste munţi, această întâlnire fiiind foarte impresionant descrisă de cântăreţul Ardealului, în volumul său de minunată proză şi emoţionante evocări „Precursorii". Spre seară, *Caragiale* se afla în gara principală din Budapesta şi la sosirea trenului care avea să-l aducă în ţară,

se urcă în vagon și intră într'un compartiment unde se ghemui ca să fure somnul în timpul nopții, cât avea să traverseze cu trenul. Când se crăpă de ziuă, *Caragiale* intră în vagonul restaurant la o cafea.

Dar intrând în Ardeal, trenul începu să-și încetinească din ce în ce viteza, iar când ajunse aproape de Timiș, mașina defectată, nu mai putea înainta. Era o toamnă splendidă, dealurile și munții erau încă verzi, iar copacii arămii. A stat *Caragiale* admirând priveliștile și conversând cu cei doi pasageri români pe care-i găsise în tren: pe juristul *Oswald Teodoreanu* și pe de curând decedatul profesor universitar *Dr. Al. Slătineanu*, ambii din Iași, cari se întorceau din străinătate cu doamnele.

Juristul
Oswald Teodoreanu

Deși obosit de nesomn și de drumul parcurs în noapte, încântat de frumusețea peisajului, *Caragiale* propuse tovarășilor săi de drum — ca să mai rupă din plictiseala staționării,— să urce cu dânsul dealul Timișului printre arborii arămii de toamnă; aceștia însă fiind cu soțiile, nu-l urmară și *Caragiale* coborând din vagon începu să urce dealul, înfundându-se și pierzându-se printre „codrii de aramă". Trecu ca la vre'o jumătate oră și *Caragiale* se întoarse extenuat și gâfâind... Cu mare greu el se urcă în vagon și se întinse pe canapeaua compartimentului său, unde cei doi tovarăși veniră să-l vadă.

Caragiale stătea ghemuit pe canapea, descheiat la vestă, așa că i se vedeau palpitațiile și i se auzia greaua suflare.

Domnii cu doamnele lor, îngrozite de această scenă neașteptată, îi săriră în ajutor. *Caragiale* a fost bine așezat pe canapea, i s'au pus comprese reci pe inimă, i s'a așezat o pernă și astfel a fost condus până la Poiana Țapului, unde se aflau încă în viligiatură de toamnă membrii familiei sale și nedespărțiții săi prieteni *Gherea* și *P. Zarifopol*, cu familiile lor (27).

Acesta a fost primul acces de cord al lui *Caragiale*. Al doilea mare şi final acces l-a avut la Berlin, în noaptea de 9 Iunie 1912, când s'a produs desnodământul fatal.

Când scriu aceste rânduri, marele interpret al operelor sale, artistul dramatic *Ion Brezeanu*, a lansat iniţiativa unui apel de a i se ridica la Bucureşti un monument. Din textul acestui apel, ca o tristă reminiscenţă, extragem următorul pasaj:

„Când, în 1912, i-au fost aduse osemintele din Berlin, la Gara de Nord veniseră foarte mulţi admiratori să-l primească.

Dar afară a început deodată, o ploaie torenţială. Toată lumea s'a ascuns prin gangari, prin magazine, sub streşine.

Am rămas singur eu în urma carului mortuar. Lacrimile mele se amestecau cu ale lui Dumnezeu, în dimineaţa aceea tristă şi ploioasă.

Nu ştiu cum, am şi astăzi aceiaşi senzaţie, că am rămas singurul care merge pe urma acestei mari şi scumpe amintiri".

Romancierul Ionel Teodoreanu

Satiricul Al. O. Teodoreanu

PARTEA II

Reporterul lui N. Gane

Am citat în prima parte a acestor reminiscențe despre marele satiric, strofele vesele pe care le-a scris lui *P. Missir*, semnând:

Al matale
Caragiale.

Acest bilețel rimat mi-a fost comunicat pe vremuri de către *Nicolae Gane*, câteva zile după moartea lui Caragial‹ Le-am publicat aceste stro e, prin ziarele din Iași și București și atunci cercurile literare au căutat să afle geneza glumețe inspirațiuni, mai ales că trofele deveniseră populare. Atât de populare, încât *G. G. Mârzescu*, despre care îndrăznesc să spun în treacăt, că m'a onorat cu încrederea si prietenia sa, când îmi scria, termina cu acest refren

N. Gane

Al matale,
Caragiale.

precum găsesc acuma între scrisorile ce păstrez, unul din aceste răvașe ale sale.

Dar geneza strofelor? *Petru Missir* n'a dat nici o lămurire; cel puțin eu n'am aflat nimic în această privință. *Nicolae Gane* însă, solicitat, a arătat că nici el nu poate preciza sorgintea inspirației lui Caragiale, accentuând însă prin scrisoarea sa, reprodusă de prof. *E. Herovanu* în „Orașul Aminttrilor" că aceste strofe el „le-a comu-

nicat unui reporter al ziarului „Viitorul" care le-a popularizat. Acel reporter a fost semnatarul acestor pagini.

Faptul acesta, infim, ca şi scrisoarea ce o posed din partea lui *P. Zarifopol*, pot fi dovezi de înaltă probitate, că de mulţi ani de zile am urmărit activitatea marelui maestru reţinând între altele, aspectele şi reminiscenţele descrise aici.

* * *

Aforismele lui Caragiale

Dar să ne mai întoarcem la epoca junimistă a maestrului.

Pe vremea când la Iaşi *Maiorescu* întrodusese şi anecdota — adică anecdota culturală — şi aforismele, corifeii societăţii cultivau acest gen filozofal. Intr'un număr mai vechiu al „Convorbirilor Literare" tipărit la Iaşi în tipografia „Junimei" înfiinţată şi cu sprijinul material al basarabeanului *N. Cassu*, înrudit cu *Vasile Popor*, se găsesc astfel de aforisme scrise de: *Carmen Sylva, Veronica Micle, M. Eminescu, I. Slavici, P. Missir, N. Volenti, Chibici-Răvneanu* şi *Maiorescu.*

Caragiale a scris următoarele aforisme:

— *In războiu necurmat trăim cu inamicii în luptă, cu amicii în armistiţiu.*

— *Toate mulţumirile trebuiesc plătite; înainte de a se căpăta ni se par destul de ieftine, în urmă prea scumpe.*

— *Dispreţ adevărat pentru părerea mulţimii şi milă adâncă pentru soarta ei, iată semnul înţeleptului.*

— *O mare durere e să iubeşti, o mare nenorocire e să scapi de această durere.*

— *Dacă şi între oameni cuminţi s'ar putea stabili înţelegerea aşa de lesne ca între nerozi, mulţimea această ar avea o soartă mai bună.*

— *Voieşti să cunoşti lucrurile? Priveşte-le de aproape. Vrei să-ţi placă? Priveştele de departe.*

— *Pasivul şi activul fiecărui pas al omenirii, sunt totdeauna un echilibru.*

— *Pasivul descoperirii tiparului: s'a recunoscut nerozii, s'au numărat şi s'au găsit a fi dânşii cei mai mulţi.*

— *Când avem un sentiment fără aparenţă, o mare speranţă ne mai rămâne: că niciodată nu-l vom pierde".*

Din „Junimea" Caragiale a pornit cu genul aforistic pe care mult mai târziu l-a cultivat în formă satirică la „Moftul Român" din care spicuim :

Fericiţi cei emigranţi, căci aceia vor vedea şi America.

Fericiţi cei repetenţi, căci acelora le va veni mai uşor şi la anul.

Fericiţi cei fără un picior, căci aceia vor face economie de gheată şi ciorap.

Fericiţi cei ce fac trei ani armata, căci aceia vor avea mai mult timp preţuri pe jumătate şi unele lucruri gratis.

Fericiţi cei golani, căci aceia se vor muta mai uşor la Sft. Gheorghe.

Fericiţi cei fără cap, căci aceia nu-şi vor mai pierde timpul, neavând ce-şi bate."

P. Missir şi Caragiale
In vremea „Junimei" din Iaşi

Aci tonul acestor reflecţii satirice— în contrast cu aforimele „junimiste", — este mai mult evanghelic, dovadă c'a fost un bun şi spiritual creştin.

Caragiale şi Vasile Pogor

Opera maestrului a fost impusă culturii naţionale mai întăi de *Maiorescu*, din punctul de vedere al artei propriu zise; de *Gherea* din punctul de vedere al artei tendenţioase şi în anii din urmă de *P. Zarifopol*, din punctul de vedere estetic şi al sensibilităţii literare. Deaceea, el însuşi un rafinat estet, a început marea ediţie critică a operii lui Caragiale continuată astăzi ştiinţific şi metodic de *Şerban Cioculescu*, care într'un volum aparte a publicat şi corespondenţa dintre Caragiale şi *Zarifopol*.

Intr'una din aceste scrisori, Caragiale îi scrie din Berlin, criticului său preferat :

„...nu prea crede d-ta pe meşteşugar că-i este indiferentă judecata oricărui ; afirmaţia asta este un fel de mângăere ce-şi

face el *a priori* pentru eventuala indiferenţă din partea lumii lui. Dimpotrivă, să crezi că-i pasă foarte mult de judecata aceea, mai ales când îşi cunoaşte bine muşteriul; şi dovadă este că, poate, de mult, dela „Junimea" încoace (Dumnezeu să-l odihnească pe bunul meu muşteriu, *Conul Vasile Pogor)* n'am mai simţit atâta bucurie ca meşteşugar, cătă mi-a făcut cartea d-tale despre „Partea poetului".

Vasile Pogor

Ca profesionist al scrisului, Caragiale s'a considerat ca un meşteşugar, iar pe cel dotat cu adevărat simţ literar şi fin simţ critic, un muşteriu al producţiei sule. Este cel mai frumos omagiu adus memoriei lui *Vasile Pogor* (28)

Caragiale şi Biblia

Deşi influenţat în tinereţă de mediul spiritual, ideologic şi filosofic al Junimii", cunoscând budhismul, Nirvana şi ateismul, scriitorul care putea fi sclipitor de paradoxal a fost un bun şi pravoslavnic creştin, crescut în strămoşască tradiţie, în teama, nădejdea şi în paza Domnului. Cum veţi fi observat printre rânduri, în scrisoarea de mai sus, în care îl evocă atât de creştineşte pe *Conu Vasile Pogor.*

Bun creştin cnm a fost, iată una din rugăminţile sale cătră Atotputernicul:

„De nimic nu mi-a fost frică în viaţa mea ca de puterea memoriei· De câte ori mă inchin seara la culcare, mă rog de Dumnezeu să-mi ia şi viaţa când o fi să-mi ia memoria. Deaceia după ce sting lumânarea şi închid ochii, nu adorm până nu mă supun la un examen: să-mi amintesc cât mai repede şi mai exact nişte lucruri, nişte împrejurări şi nişte lume cu care m'am intâlnit cândva în viaţă şi m'am întâlnit cu destule în bune şi rele.

Ce nu-mi prea place dela o vreme, e că despre cele mai îndepărtate, examenul e mult mai uşor decât cele mai apropiate".

Poate deaceia aducerile aminte cu cât sunt mai distanțiate în timp, cu atât sunt mai vibrante și mai aproape de Istorie.

Dar religiozitatea maestrului este mai accentuată în această mărturisire a sa, o adevărată spovedanie pe care o redau în rezumat:

Când pornea la drum, cea dintâi provizie a sa erau țigările. Era un fumător pasionat. Nu lăsa țigara nici un moment, până nu cădea cu totul în brațele lui Morfeu. Apoi își lua Calendarul, Mersul trenurilor și Biblia.

Dece și Biblia, că doar o citise de atâtea și atâtea ori aproape s'o cunoască pe de rost?

Fiindcă spunea el:

„Calendarul îmi arată rostul vremii, Mersul trenurilor rostul drumului și Biblia îmi arată rostul vieții".

Iar unui prieten i-a spus cândva:

„Ce rușine, că încă nu avem o traducere cumsecade în românește a Cărții Cărților".

Pasă-mi-te, nu i-a mai fost sortit lui Caragiale să vadă *„Biblia Regele Carol II-lea"*.

Salubritate

Ca primar al Bucureștiului, știindu l pe Caragiale la mare strâmtoare bănească, Delavrancea l-a numit director al salubrității. Că doară se distinsese maestrul în materie de salubritate literară, politică și socială!

Când i-a făcut numirea, Delavrancea i-a spus:

— Ascultă Iancule, iată, te-am numit directorul salubrității publice. Director, ca să nu ai pe nimeni mai mare peste tine, așa că vei veni la slujbă când vei pofti, ori n'ai să vii deloc. Pun însă și o condițiune: să vii negreșit odată pe lună ca să-ți încasezi leafa și să scrii câte o piesă pe an.

Firește, că pe cât era de conștiincios, Caragiale venea regulat odată pe lună—ca să-și primească leafa. Ce păcat însă că nu s'a conformat și celeilalte clauze și n'a mai scris nici o piesă.

Iar prin toamna anului 1899, primarul a cerut părerea subalnelui său, consultându-l în materie de salubritate.. teatrală în vederea unui teatru popular. Caragiale i-a prezentat un memoriu documentat ce ar trebui desgropat, pentru interesul istoric al culturii naționale.

Intre cetăţeni

Era de o mare sociabilitate şi se adapta oricărui mediu animat în dorinţa-i pururi vie de a cunoaşte lume şi tot felul de lume: scriitori, funcţionari, negustori, boieri, ţărani, ciocoi sărăcime - dovadă variatele şi minunatele sale schiţe şi nuvele în care se oglindeşte societatea ce i-a fost contemporană şi căreia i-a testat adevărate documente umane. Despre sociabilitatea sa ne istoriseşte şi N. Petraşcu în „Autobiografia" sa în care se găsesc atâtea preţioase contribuţii aduse artei şi culturii naţionale (27).

Intr'o zi îl găşeşte pe Caragiale stând la o berărie din piaţa Mihai-Viteazul, fostă pe vremuri berăria „La Căpitanul". La masă cu el doi cetăţeni. Apropiindu-se de scriitor, Caragiale chemă ţalul şi plăti consumaţia despărţindu-se de cei doi conmeseni şi îndreptîndu-se spre N. Petraşcu care îl întrebă:

— Cine erau domnii?

— Habar n'am, nu-i cunosc.

— Atunci dece i-ai tratat şi ai plătit?

— Nu-i cunosc eu, dar mă cunosc ei pe mine. Sunt doi cetăţeni şi în calitatea mea de scriitor... sunt dator. Celebritatea mea" trebuia—şi sociabil cum era cu toată lumea, maestrul a făcut şi... urbanistică literară.

Despre arta criticei

Dacă *Eminescu* avea un cult pentru „vechile scripturi" române, Caragiale avea pasiune pentru scrierile vechi şi puţin cunoscute la noi şi mai ales pentru basmele orientale. Deaceea a şi scris minunatul său „Kir Ianulea" şi „Abu-Hasan, iar când a publicat în revista „Vatra" o frumoasă şi foarte veche „poveste" împărătească, el a însoţit-o de următoarea notiţă redactată în forma unui aviz pentru critici:

„Subscrisul roagă onorata şi competenta critică românească să nu-i denunţe acest plagiat. E o poveste veche pe care o iscăleşte numai într'ucât i s'a părut că nu-i rău s'o înnoiască".

Caragiale şi Gherea

Nu este lipsită de interes nici evoluţia spirituală a lui Caragiale. Atras din tinereţă de mediul şi direcţia „Junimii"

care l-a apreciat și valorificat, maestrul a evoluat cu timpul, înspre spiritul critic și ideologia lui Gherea. O evoluție exact inversă cc aceea a criticului G. Ibrăileanu, care în tinerețĕ, împărtășind teoriile și doctrinele politico-sociale ale criticului dela Ploești (*Ibrăileanu* i mărturisit, chiar prin scris, că se consideră elevul și continuatorul lui *Gherea*) a evoluat în cele din urmă, când a urcat pe catedra universitară, spre Maiorescu. Din combinație spirituală *Gherea-Maiorescu*, căreia criticul ieșan i-a adăugit lirismul și romantismul eminescian, cultura națională s'a ales cu spiritul critic al lui *G. Ibrăileanu*.

G. Ibrăileanu

Dar să revenim la Caragiale și Gherea, căci ei au fost toată vremea într'o minunată prietenie.

Când criticul social a tipărit al treilea volum de „studii critice" el i-a trimis un exemplar lui Caragiale, cu acest autograf: *„Iubitului meu adversar politic și literar, Caragiale"*.

Primind exemplarul, Caragiale a publicat o recenzie, în care a răspuns:

„Adversar politic nu pot să-i fiu lui Gherea, pentru-că el nu face politică, și cred că face foarte bine: politica e terenul faptei și nu al teoriei.

Adversar literar nu pot să fiu, decât omului care nu are talent, oricât de puțin talentași avea eu însumi. Gherea știe bine, că dacă e vorba de literatură și artă, pentru mine nu poate avea nici sistemă nici opinie, nici tendință, nici morală; nu poate încăpea decât numai și numai talent.

El știe bine că pentru mine, când e vorba de frumos, nu mai poate fi vorba și de bun sau rău, de drept sau nedrept, de onest sau neonest. Frumosul este singurul atribut potrivit al lumii, tot așa de nemărginit ca și dânsa, precum în ea nu încape decât ea însăși și nu mai poate încăpea altceva, fiindcă oriunde tot ea este asemenea și când e vorba de frumos, numai de el poate fi vorba și de nimic altceva".

Să nu uităm că I. L. Caragiale a fost și a rămas un spirit conservator, însuflețit de o înaltă noblețâ democratică și că Gherea a fost și a rămas teoreticianul social-democrației române, deci un democrat de pură esență.

Caragiale și Octavian Goga

Se știe că fiind la Berlin, Caragiale a plecat într'o bună zi spre Budapesta, pentru a vizita pe Octavian Goga atunci întemnițat pentru marele seu suflet ce ardea întotdeauna în serviciul cauzei naționale.

Interesant este a cunoaște cea dintâi impresie pe care poetul Goga a făcut-o asupra lui Caragiale, înainte de a-l cunoaște în persoană.

Această scenă, extrem de impresionantă și interesantă pentru istoria literară, a descris-o bunul și devotatul său prieten *Octavian C. Tăslăuanu*, în volumul său de amintiri consacrate „cântărețului pătimirii noastre", așa precum l-a definit mai întâi *Vasile Goldiș* și după el *C. Șărcăleanu* în studiul său pus ca articol programatic la aparitia revistei „Viața Românească".

Iată ce ne comunică *Octavian Tăslăuanu* în citatul volum:

„La acest loc, mă mărginesc la descrierea unei seri petrecute în restaurantul Gambrinus de lângă Teatrul Național din București. La o masă din fund juca șah Ion Gorun cu George Coșbuc, iar Caragiale chibița. Pe canapea, lângă Gorun, era un volum nou de poezii, cu foile netăiate, adus de Nerva Hodoș, care se așezase și el să chibițeze. Nenea Iancu s'a chiorît de câteva ori la volum, pe urmă l-a luat în mână, deschizându-l, așa, la întâmplare. A cetit câteva strofe. Și-a dres ochelarii, s'a uitat la coperta volumului; autorul un nume necunoscut. A tăiat câteva foi și, cu vădită curiozitate a cetit o poezie întreagă. A deschis volumul în altă parte și a dat peste „Oltul". Când l-a terminat a mormăit: „Mă, al dracului!" A oprit pe jucători și i-a silit să asculte poezia întreagă. „Da cine-i ăsta, bre?" întrebă maiestrul Caragiale· „Un poet dela noi din Ardeal" — îl lămuri Gorun „Mă, da știi, că are talent!" — „Ia să-l luăm dela început" — și Caragiale a cetit, cu glas tare, poezie, după poezie, așa cum numai el știa să citească, subliniind frumusețile și comentând fiecare strofă. Se făcuse miezul nopții, când maiestrul a închis volumul, entuziasmat de noul „ucenic al strunei". „Să bem câte o halbă în sănătatea lui" — propuse badea George. „Să bem, că-i vrednic", întăriră ceilalți. Și cei trei maieștri ai scrisului, împreună cu instruitul și scăpărătorul Nerva Hodoș, au întârziat până în zorii zilei, reluând lectura volumului și cântărind fiecare strofă. A fost cea mai strălucită consacrare a poetului Goga, pe care o povestea cu mult haz maiestrul Caragiale, aducându-și aminte de „chiulul" pe care i l-a tras Goga la Berlin, recomandându-se „arhitect" (29).

Ultima noapte a lui Caragiale.

— O spovedanie shakespear-iană. —

Surghiunindu-se voluntar la Berlin, unde a închis ochii, Caragiale a fost ros mereu în dorul de ţară. Marea metropolă germană, la acea vreme în apogeul culturii şi artei universale, i-a putut procura o înviorare spirituală, dându-i prilejul să savureze arta pe care el o considera ca cea mai supremă şi cea mai divină: muzica.

A avut posibilitatea să asculte celebrele concerte simfonice, sau de cameră şi să admire pe marii artişti dramatici în neuitatele lor creaţiuni clasice sau moderne; a avut prilejul să stea contemplând ore întregi celebre tablouri ale maeştrilor celebri, prin muzee celebre, dar toate acestea i-au reîmprospătat mereu spiritualitatea personală, fără însă a-i putea alina acel „Heimweh" acea nestinsă, însetată şi firească dragoste de ţară, pe care dacă n-a mărturisit-o niciodată, a nutrit-o până la ultima clipă a vieţii sale. Chiar dacă s'a expatriat voluntar pentru a se putea pune la adăpost de „prostia omenească" pe care o detesta şi pentru care, cu motive binecuvântate, a suferit şi pătimit.

* * *

Această afirmaţiune despre dorul de patrie ce l-a mistuit pe Caragiale în timpul expatrierei sale, nu este benevolă sau de complezenţă, iar veracitatea ei desăvâşită o poate indica plăcerea aprinsă cu care Caragiale se grăbea să întâlnească în capitala Germaniei pe orice compatriot în trecere prin Berlin. Adesea când ştia despre prezenţa vreunuia, mai ales dacă era vreun cunoscut sau prieten, Caragiale se străduia să-l desloace din popasul său, spre a-l găzdui în mult primitoarea sa locuinţă. In această privinţă mi-au făcut destăinuri sau scurte relatări profesorul şi scriitorul *Paul Bujor*, profesorul *Traian Bratu*, care mi-a relatat că marele meşter al satirei obişnuia nu numai să-şi găzduiască prietenii şi să-i ospăteze, dar să-i ducă musai pela diferite concerte sau reprezentaţiuni de înaltă artă.

Tot despre bucuria nespusă cu care Caragiale obişnuia să primească pe diverşi compatrioţi, ne-a descris şi poetul *Enric Fur-*

tună, care deasemenea l-a vizitat pe Caragiale în căminul său de lângă Berlin.

Că el n'a uitat ţara niciun moment şi că a urmărit deacolo, din capitala germană, ceeace se petrecea pela noi, aceasta s'ar mai putea observa din prea interesanta corespondenţă pe care el a întreţinut-o cu criticul *Paul Zarifopol.*

Nu e nici o minune. Nu poţi uita ţara în care te-ai născut, în care ai copilărit şi crescut până la maturitate într'un mediu social şi al unei stări speciale, care orice s'ar spune a contribuit la structura ta psihică, la formaţiunea caracterului şi temperamentului tău, chiar dacă într'un atare cadru, Caragiale a fost supus unor mari amărăciuni şi unor deziluzii, ceeace ar explica refuzul categoric de a participa la jubileul său de aniversare, când a împlinit vârsta de 60 de ani, cu toată insistenţa lui Alexandru Vlahuţă, care cu câteva luni înainte dn neaşteptatul sfârşit al lui Caragiali, luase această iniţiativă şi făcuse chiar primele pregătiri de sărbătorire.

* * *

Despre timpul pe care l-a petrecut la Berlin, el nu ne-a lăsat mai nimic. Şi n'a publicat decât acele minunate fabule pe care le-a semnat un „Mare Anonim".

Câţiva prieteni au descris impresionante reminiscenţe, dar nicăieri nu găsim vre'o mărturie exactă despre starea sufletească a maestrului în răstimpul marelui său refugiu.

Cu atât mai dureroasă şi ca un adevărat trăsnet a căzut în ţară neaşteptata ştire despre subitul său sfârşit, de nimeni aşteptat. Căci prea puţini au fost aceia cari au ştiut că maestrul era suferind de cord, că a avut grave accese de inimă, care au determinat fatalul şi prea timpuriul desnodământ.

Cum s'a stins Caragiale în locuinţa sa din Berlin şi care au fost ultimele sale clipe de viaţă ?

Nimic nu s'a scris încă în această privinţă, fiindcă nimeni altul, în afară de membrii familiei sale, n'a fost faţă la acest tragic sfârşit.

Există totuşi o mărturie scrisă: a scris-o fiul său, regretatul *Luca Ion Caragiale*, care ne-a lăsat câteva preţioase amintiri despre ilustrul său părinte. O întâmplare fericită ne-a dat prilejul să le descoperim, după două decenii dela apariţia lor.

în revista „Ideea Europeană" dirijată de profesorul *C. Rădulescu-Motru* şi *Em. Bucuţa. Luca Ion Caragiale* despre *Ion Luca Caragiale*: sunt amintiri cari contribue şi la cunoaşterea personalităţii artistice a marelui maestru şi ele complectează în ultimele momente un portret într'adevăr psihologic.

Descrie *Luky*, grija, s'ar putea spune tortura părintelui său, de a se exprima în scris totdeauna lapidar şi concis, fiind obsedat de „pieptănătura stilului", după cum deasemenea el arată că atunci când se simţea inspirat, Caragiale punea totul pe hârtie, aşa că lucrarea sa putea fi considerată definitivă şi arareori, când îşi „pieptăna" stilul, făcea uşoare retuşări în aranjamentul cuvintelor, ca un adevărat strateg care-şi înşiră trupa pe anumite poziţiuni. Mai arată Lucky preferinţele şi antipatiile lui Caragiale în ce priveşte literatura, marea sa admiraţie pentru *Coşbuc* şi *Goga*, amintirea scumpă ce o păstra junimisiului *Vasile Pogor*, despre care spunea că „fusese crescut în dogmele esteticei clasicismului francez" cu care îl împrietenise pe Caragiale, fiindcă *Pogor* nu se putea împaca cu ideea că maestrul la rândul său nu era în fond satisfăcut de stilul prea rece al clasicilor francezi, deşi accepta principiul lui *Boileau*: „Toutes droites tendre au bon sens" care era şi principiul lui Caragiale, mărturiseşte fiul său".

* * *

Dar ce e mai interesant în aceste scurte amintiri, este faptul că Luky descrie astfel ultima noapte a lui Caragiale:

„Intr'o noapte caldă de Iunie, am stat de vorbă tîrziu cu tata. Fereastra era deschisă şi din stradă se auzea sgomotul vieţii intense a Berlinului. Vorbia cu admiraţie şi emoţie despre Shakespeare şi despre teatru in general. Imi pare rău că nu pot repeta exact tot ceia ce a spus în noaptea aceia, căci a vorbit într'adevăr într'un fel rar lui însuşi. Spunea că teatrul nu-i literatură, findcă nu ai grija stilului. Fiecare dintre eroi vorbeşte cum îi vine în momentul afectului. Il asemăna cu arhitectura, căci ca şi în arhitectură clădeşti în teatru. Şi pe urmă a vorbit despre Macbeth. Niciodată nu l-am văzut mai patetic. Mi-a dovedit că Macbeth e capo'd'opera artei dramatice. Construcţia arhitectonică, ţi-e dată dela început, că soarta lui din prima scenă e pecetluită şi ştiinţa ce are să se întîmple nu te mai interesezi decât de partea pur artistică, cum are să se întâmple. Şi explica scena întâia a tragediei Shakespear-iene:

Se întâlneşte cu vrăjitoare : îi spune că are să fie Than de Cavdor, Rege, dar că nu are să domnească. Pier vrăjitoarele şi vine stafeta şi-l vesteşte că e numit Than de Cawdor... Ei! Atuncia ştii că s'a isprăvit cu bietul om, că se împlineşte ce i-a fost zis... Şi aştepţi, aştepţi, cu gura căscată... să vezi că totul se întâmplă aşa... dar cum se întîmplă, acesta e meritul lui Shakespeare". Pe urmă à evocat scena duelului cu Mac Duff şi a insistat cu admiraţie violentă asupra ei continu înfrigurat: „Mac Duff îmi spune nu te măsura cu mine, ca mi-a fost ursit ca un om să fie omorât de om născut din femee şi că pentruca să fiu doborît ar trebui să umple pădurile".... Şi atunci ştii bine că trebuia Machbet să fie biruit şi nu ştii cum... Dar Mac Duff răspunde: „Nu m'am născut din mamă, căci pântecele ei cu mâinile a fost smuls şi afară din crengile din Biznam duse de oameni"...

Era târziu în noapte...

A doua zi l-am găsit mort, sprijinindu-se cu un cot de perna din pat şi cu obrazul foarte liniştit".

Iniţiându-şi fiul în tainele uriaşului Shakespeare şi în viziunea fantomatecului Macbeth, aşa a închis ochii în noaptea ceea de Iunie, marele nostru Caragiale, intrând în vecie şi în nemurire.

* * *

Acel care o viaţă întreagă a luptat împotriva vicisitudinilor ei; acel care şi-a torturat sufletul în năzuinţa ideală de frumos şi adevăr; acel care a îndurat atât de mult pentru a descreţi frunţile semenilor săi; acel care ca un neîntrecut „giuvaergiu" a şlefuit cu meşteşugul artei sale graiul şi literatura naţională înzestrându-le cu opere nepieritoare, — marele satiric şi dramaturg I. L. Caragiale, *a închis ochii departe de ţară, în propriul său exil din Berlin, în noaptea de 9 Iunie 1912.*

Un predecesor al lui Caragiale

Scriitorul T. Miler. — Epoca şi scriitorii „Revistei Contimporane" — „Fata lui Troancă".— Aprecierile Prof. N. Iorga. — Un roman consacrat Iaşului. O convorbire cu profesorul Miler.

Departe de noi ideia de a-l compara cu vre-un alt scriitor, *Caragiale* este până astăzi unic în literatura naţională. Totuşi istoria literară, prin suprema autoritate a prof. N. Iorga, în examinarea scrisului romănesc din trecut, găseşte o com-

parație exemplară, ba chiar un predecesor al maestrului satiric român.

Predecesorul acesta n'a fost vre-un cunoscut scriitor din generația veche, autor de piese după vechea factură demodată, ci — pentru lumea cititoare de azi, care n'a avut nici curiozitate, nici interesul și pasiunea istorică, de a răsfoi vechile scrieri uitate prin tipăriturile de altă dată, prin cărți sau periodice, —numele acestui scriitor este în totul necunoscut.

E vorba de literatul. autor de piese originale, de nuvele și al unui roman, *Teodor Miler*, unul dintre principalii colaboratori ai „Revistei Contemporane" dela 1873 — 74, în paginile căreia a publicat producțiile sale originale considerat și apreciat de scriitorii acelei epoci ca un talentat predecesor al lui *Caragiale*.

Literatul T. Miler

„Revista Contemporană" a fost una dintre cele mai valoroase publicațiuni din Muntenia, care în decursul apariției a susținut interesante lupte culturale și ideologice cu Maiorescu și „Convorbiri Literare". Deci cu „Junimea", societate din ce în ce mai glorioasă, care a pus în umbră și uitare alte însemnate curente literare din țară.

Scriau la „Revista Contemporană" Alecsandri. V. A. Urecăe, Ștefan C. Mihailescu, Pantazie Gica, Anghel Demetrescu, C. Esarcu, întemeietorul Ateneului Român din București. poeții uitați Mihail Zamfirescu și .Ciru Oconomu, juristul Gh. Danielopol, Petre Grădișteanu, fostul fruntaș și conducător al Ligii Culturale, C. Leonardescu, fost membru al „Junimii" și profesorul Universității Mihăilene din Iași, Papadopol - Calimah, G. Sion, poieții mai tineri și necunoscuți Gh. Crețeanu și

Gregoriade-Bonachi, D. A. Laurian (trecut în urmă la „Junimea") și alte marcante personalități culturale depe vremuri, iar printre aceștia și scriitorul T. Miler, de care vorbește profesorul Iorga în „Istoria Literaturii Române-Contemporane", vol. I (despre „Creiația formei" pag, 144-45) :

„Ambele piese ale lui Teodor Miler (întitulate „1 Aprilie stil nou" și „Fata lui Chir Troancă") care încearcă și romanul *Din Iași* cu câteva scrieri bune, cuprind dialoguri culese din realitate, atât de adevărate, de precise și de iuți, încât îl fixează ca *pe unul din predecesorii lui Caragiale,* cu care era dealtfel vecin la „Revista Contemporană", când viitorul dramaturg arunca acele imprecații în versuri societății neînțelegătoare,—în comedia realistă.

In special *Chir Troancă,* acela care „vreme de patruzeci de ani a mânat turmele cu arapnicul dinapoi și a strîns para câte para de și-a dat fata la pensioane franțuzești", e mai adevărat decât mulți eroi ai lui Alecsandri. Și în discursurile pe care le face romantic, conțopistul Iordache către romantica fiică a lui Troancă, Luxița, devenită la pension Lucreția, e o prevedere a lui Rică Venturiano, student, redactor și candidat la însurătoare : „Nu te-am văzut decât ca pe un angel de apoteoză".

„Dumnezeul cugetării mele, priveliștea desfătătoare a bucuriilor mele, dacă eu oi fi vreodată departe de d-neata... Văzui la fereastră acest bilet care anunță casă de închiriat, luai o deciziune, și acuma iată-mă la picioarele d-tale. Ordonă dacă vrei, să mor !"

„Păcat numai că autorul se oprește scurt dând o șarjă unde se trăseseră primele linii pentru o adevărată comedie".

Așa dar nu în Alecsandri, ci în acest necunoscut scriitor T. Miler, vede marele nostru cărturar N. Iorga, pe adevăratul și unicul predecesor al lui Caragiale.

Ca și aceta, T. Miler a zugrăvit și el tablouri vii din mediul vechei noastre societăți, tipurile sale sunt naturale, tot astfel și graiul lor stilizat numai după natură. Comicul nu e artificial, ci apare din generalitatea situațiilor și dintr'o psihologie firească.

Comedioara „1 Aprilie stil nou" amintește schița dramatică a lui Caragiale întitulată „1 Aprilie" — dar pe când tex-

tul lui Miler e comedie pură, cel al lui Caragiale este satiră, tragică satiră.

Dacă „Fata lui Troancă", Lucreția, e „o prevedere a lui Rică Venturiano", această comică eroină a lui Miller este și o „prețioasă ridicolă" a societății noastre de odinioară, persiflată tăios și în „Franțuzitele" lui Facca.

Ca ieșeni, ne interesează cu deosebire și romanul «*Din Iași*» scris pe vremuri de acest scriitor, mai mult necunoscut decât uitat.

Ne interesează această scriere, căci dacă am ceti-o, am avea prilejul a observa că Iașul s'a bucurat întotdeauna de atențiunea scriitorilor.

Astfel găsim vechea capitală moldovenească descrisă în fermecătorul roman „Instrăinații" al scriitorului basarabean D. C. Moruzzi; în găsim romantic zugrăvit în „Calea Robilor" al unui scriitor ieșan de mult talent, Spiru Prasin: după cum și scriitorii moderni i-au consacrat romane valoroase ca Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Sandu Teleajen, Eugen Herovanu și pentru a încheia, M. Sadoveanu.

Am fi foarte recunoscători profesorului Miler, ieșan prin adopțiune și fiul scriitorului Teodor Miler, dacă ar binevoi să ne comunice romanul părintelui său, spre a cunoaște Iașul de pe vremuri, așa cum l-a descrts literatul „Revistei Contemporane", unicul predecesor al lui Caragiale.

Cred interesant, spre a releva considerațiunna pe care a acordat-o marele patriot D. A. Sturdza oamenilor de talent, a aminti și acest fapt:

Apreciindu-l ca pe un scriitor original și talentat, D. A. Sturdza l-a chemat pe T. Miler în înaltul post de director al Finanțelor (Ministerul de Finanțe).

Pentru a nu se face confuzie în istoriografia trecutului artistic, în care se găsește actorul alsacian Miler, care a jucat teatru francez în București, pe vremea Principatelor, am solicitat profesorului universitar din Iași *Miler*, cîte-va scurte precisiuni biografice despre părintele său *Teodor A. Miler*:

Născut în anul istoric 1848, și rămânând orfan de mic

copil, a fost crescut de un unchiu al său, Morfu, fost director în visteria principatului Munteniei.

Micul Teodor Miler şi-a trăit copilăria la Botoşani, iar în urmă la Iaşi, unde a urmat cursurile Academiei Mihailene. A cunoscut deci Iaşul, arhaic şi pitoresc de altă-dată, căruia i-a consacrat romanul „Din Iaşi", în care descrie plastic şi impresionat cartierul Tataraşilor, care a jucat un important rol politic şi social, în evoluţia foastei capitale moldoveneşti (30).

Strămutat apoi la Bucureşti, a urmat cursurile şcoalei de medicină, întemeiată de doctorul *Davilla*, deci înainte de înfiinţarea făcultăţii de medicină. N'a terminat însă şcoala, căci unchiul său *Morfu* fiind funcţionar superior la finanţe, l'a luat acolo unde, prin însuşirile sale şi talentul său literar, a fost mereu avansat, iar *Dimitrie A. Sturdza*, apreciându-l după fructuoasa-i colaborare la revistele „Transacţiuni Literare", şi „Revista Contemporană" l'a numit director în departamentul Finanţelor.

Teodor A. Miler a fost apreciat ca un scriitor de talent de toţi colaboratorii acestor publicaţiuni, şi în deosebi de P. Grădişteanu şi de cel care avea să devină mai tâziu exponentul ideologiei şi spiritualităţii junimiste, *D. A. Laurian*.

A scris şi versuri, apreciate de poetul *Mihail Zamfirescu*, autorul satirei „Muza dela Borta Rece" îndreptată împotriva corifeilor din „Junimea".

Iată un pastel, întitulat „Dimineaţa" publicat în „Transacţiuni Literare şi Ştiinţifice" din 1872, pag. 158 :

E noaptea care trece şi vălul ei dispare
A stelelor lumină pe rând acum s'a stins,
Şi carul aurorei, ce'n orizont apare,
Pe dealuri înverzite de flacări pare'ncins.

Lumina tot cuprinde şi fug umbrele nopţii,
Ca fumul ce se'nalţă de vântul răspândit,
Se pierd în depărtare. Surâsul dimineţii
Pe toate radiază şi tot e'nsufleţit.

Ecoul răspândeşte a păsării cântare
Ce saltă printre arbori cu fală înălţaţi,
Şi roua dimineţii stropind o mică floare
Ai crede că-s briliante pe dânsa semănaţi.

Natura'n zorii zilei, când soarele s'arată
E un măreţ spectacol şi aşa de'ncântător,
Că mintea o transportă şi sufletul se'mbată
Cu-o dulce mulţumire, d'un farmec răpitor.

Aşa c'a dimineţii, splendidă frumuseţă
Ce'ncerc să cânt, dar nu pot, pe mica lira mea
Răspunde suvenire şi tu a mea juneţe
Mai e ceva pe lume, afară de cât Ea?

S'au scris deci şi asemenea versuri clare, într'o limbă pură, pe la 1872, când curentul latinist era în floare şi'n aapogeu. Ceea-ce poate ilustra astăzi în istoriografia trecutului cultural, talentul scriitoricesc al lui *Teodor Al. Miler.*

* * *

Cu profesorul universitar Miler, erudit matematician dela Facultatea de Ştiinţe din Iaşi, fiul înaintaşului lui Caragiale, am întreţinut o convorbire, cred foarte interesantă, pentru Istoria literară. Reţin din memorie acest pasaj, din acea convorbire:

„Recunoscând marile merit şi gloria legitimă a societăţii literare „Junimea“, mi se pare că oamenii noştri de cultură săvârşesc involuntar, o nedreptate, să-i zicem istorică, ignorând alte grupuri culturale care au militat în alte curente, activând însă rodnic în câmpul spiritualităţii şi culturii naţionale".

Punându-mi această prea interesantă problemă, profesorul Miler m'a pus pe gânduri, cu atât mai mult cu cât d-sa mi-a dat preciziuni, vorbindu-mi de revista, cunoscută doar de istoriografii noştri specialişti, „*Tranzacţiuni Literare*“ scoasă pe vremuri de şeful curentului latinist şi marele luptător naţionalist de peste Carpaţi *August Treboniu Laurian*, clasicul savant, cara a tipărit, la Viena, în limba latină, valoroasa operă „Tentamen criticum" şi care a fost adversarul lui *Maiorescu*, ca şi fiul său *Dim. Laurian*, devenit în cele din urmă ferventul adept al marelui critic junimist şi directorul ziarului „*Constituţionalul*" (al lui *Carp* şi *Maiorescu*).

Mi-a mai dat ca exemplu — întru argumentarea ideei expuse aici sumar — „Revista Contemporană" în jurul căreia se grupară scriitorii epocei; şi prof. *Miler* înşirându-mi câţi-va dintre colaboratorii acestor publicaţiuni, mi-a amintit pe poetul

Mihail Zamfirescu, pe *D. A. Sturdza*, pe *V. A. Ureche* și alții — între care și pe părintele său *scriitorul Miler*, considerat de către marele nostru istoric d. prof. *N. Iorga* ca un precursor al lui *Caragiale*, în marea sa operă „Istoria Literaturi Române" (cer iertare d-lui prof. *Miler*, pentru această ultimă reminiscență, pe care d-sa a evocat-o în treacăt și lipsit de orice sentiment filial, ci numai pentru interesul istoric).

* * *

M'am despărțit de prof. Miler, reflectând mereu asupra problemei puse. Foarte interesantă !

Într'adevăr, gloria societății „Junimea" în luminosul ei apogeu, a aruncat umbră și uitare asupra multor scriitori și curente.

În rândul revistelor amintite de distinsul profesor ieșan, mi-au venit în minte — alte publicațiuni și scriitori, ca „România Literară" a lui *Alecsandri*, „Literatorul" lui *Macedonschi*, „Revista Nouă" a lui *Hașdău*, „Contemporanul" fraților *Nădejde* *„Arta Română a lui N. Petrașcu „Viața" lui Vlahuță*, *„Viața Nouă"* a savantului prof. și literat *Ovid Densușianu*, *„Revista Idealistă"* a lui *Holban* dela Dorohoi „Cultura Românească" a prof. *I. Găvănescul „Epigonii"* lui *S. Prasin* și *E. Herovanu;* „Indrumarea" scoasă la Iași de *Sebastian Moruzzi*, și *Dr. P. Zosin* și atâtea alte publicațiuni mai vechi și mai noui, în jurul cărora au activat atâția scriitori, poeți și prozatori, mai mari și mai mărunți, toți însuflețiți în dorința de a desvolta arta și cultura națională.

* * *

Interesanta problemă culturală ce mi-a pus'o prof. *Miler*. este de resortul și de domeniul cercetărilor de mare autoritate

În ce mă privește personal, o consider ca un mare și inedit elogiu închinat epocalei „Junimi".

Caragiale și curentul Eminescian

Intr'unul din foiletoanele sale critice și istoriografice ocupându-se de lucrarea mea *„Figuri din Junimea"*, criticul și analistul *Șerban Cioculescu*, după ce învederează însemnătatea istoriei li-

terare, iar în ce priveşte societatea epocală dela Iaşi şi spirituala ei anecdotă, asupra căreia am insistat, face două importante amendamente:

a) Că afirmaţiunea mea că I. L. Caragiale ar aparţine curentului eminescian nu corespunde realităţii întrucât, opune emeritul critic, maestrul satirei a fost un spirit anti-liric şi

b) Că am depăşit mult peste realitale afirmând că *M. Eminescu* a trăit în mizerie şi în „sărăcie lucie" fiind cu totul derizoriu retribuit pentru producţiunea sa ziaristică şi poetică.

In ce priveşte amendarea opiniunii mele despre Caragiale, am publicat în ziarul „Viitorul" următorul articol pe care îl reproduc întocmai: (31)

„Făcându-mi onoarea unei atente recenziuni asupra volumului „Figuri din Junimea", d. Şerban Cioculescu a amendat părerea mea — convingerea mea — fiindcă în capitolul istoriografic despre Eminescu, am afirmat că marele satiric Caragiale a aparţinut curentului eminescian.

Argumenta preţuitul critic analist că I. L. Caragiale nu putea să aparţie acestui curent, care a însufleţit societatea românească timp de două decenii, între anii 1880 — 1900, pentrucă — scrie d. Şerban Cioculescu — marele satiric a fost un temperament anti-liric, cu totul opus lirismului, melancoliei şi romantismului lui Eminescu.

N'am răspuns aprecierilor — desigur interesante — ale d-lui Şerban Cioculescu, pentrucă nici n'am calitatea şi poate nici dreptul de a interveni într'o chestiune de această natură, tratată absolut incidental în pomenita mea lucrare, iar dacă o fac acum, cauza o explică mai întâi recenta comemorare de un pătrar de veac dela moartea lui Caragiale, precum şi noua ediţie a operei sale, apărută la Craiova şi frumos imprimată în institutul de editură „Scrisul Românesc".

Opera sa încadrată în seria „Clasicii Români Comentaţi" de sub îngrijirea d-lui profesor universitar N. Cartojan, este precedată de o desvoltată introducere datorită d-lor M. Paulian şi T. D. Măruţă, introducere în care găsim ceeace şi subscrisul a notat în lucrarea sa, şi anume că şi I. L. Caragiale a aparţinut curentului eminescian. Precum vom arăta în cele ce urmează.

* * *

Ca și *Eminescu*, fără a fi un specialist filozof, dar căutând intuitiv să cunoască ideile filosofice ale veacului, să le cunoască și să le pătrundă cât mai profund, el a aparținut în anii tineri societății literare „Junimea" din Iași. Acolo, în acel climat cultural, Caragiale a fost înfluențat de ideile predominante ale societății: romantism, aforistică, pesimism. anecdotică, filosofie și muzică filosofică germană (Beethowen, pentru care Caragiale a avut o mare pasiune). Tot în acel climat cultural, Caragiale s'a deprins și a practicat desbaterile orale asupra diferitelor probleme culturale sau sociale — scriind uneori aforisme publicate în „Convorbiri Literare" pentru a corespunde astfel nivelului trasat de T. Maiorescu.

Cu alt prilej am arătat că în cronicile sale, Caragiale a utilizat uneori câte ceva din nota ridiculă a junimiștilor, influențat fiind de zeflemeaua lui P. P. Carp și de hazmodiile neastâmpăratului V. Pogor; iar fraze ca „vrem și noi faliții noștrii" sau „la 12 trecute fix, am n'am treabă, sunt la Tribunal", aparțin mediului junimist și cu deosebire bunului său prieten P. Missir, fost deputat, profesor universitar și remarcabil spirit critic al societății din Iași.

Unul dintre cunoscuții eroi ai lui Caragiale, faimosul Caracudi, nu e decât o veselă reminiscență în amintirea „caracudei" junimiste...

Iacob Negruzzi trecându-l pe Caragiale în istoricul său „Dicționar al Junimii", îl caracterizează din primele cuvinte: „june sceptic". Oare acest scepticism nu este una din cele mai caracteristice note psichice ale „curentului eminescian?".

* * *

Că și I. L. Caragiale a fost un romantic de specificul romantismului lui Eminescu, această constatare o găsim în introducerea d-lor Paulian și Măruță, care amintesc între altele că el însuși, Caragiale, spunea adesea admiratorilor cari îl considerau eminamente satiric și deci lipsit de orice sensibilitate:

— „Eu sunt un sentimental și un roamantic".

A spus-o Caragiale, marele satiric, a spus-o el însuși, dar toată lumea l-a apreciat ca pe un umorist, ca pe un om de temperament vioi, ironic și sarcastic; prin comparație: cam

aceeaşi situaţie de care s'a bucurat printre admiratorii săi regretatul şi talentul poet G. Topârceanu, un temperameni gingaş şi sensitiv, o fire eminamente lirică, considerată însă numai şi numai umoristică şi anecdotică. Super saturat de aceste aprecieri, isvorîte totuşi din sinceră admiraţie, G. Topârceanu a ajuns la un moment dat că simţea o adevărată jenă, când i se spunea verbal sau prin scris „poet umoristic". Deci invers aceeaşi stare sufletească, ca şi la Caragiale, care, când admiratorii îl apreciau numai ca un satiric, izbucnea, adânc revoltat :

— „Eu sunt un sentimental şi un romantic".

G. Topîrceanu

* * *

Ca şi Eminescu, Caragiale a fost dintr'adevăr un revoltat împotriva formelor şi convenţiunilor sociale, pe care le-a biciuit amar, până la lacrimi. Eminescu s'a revoltat împotriva clasei de sus, împotriva autocraţiei înstrăinată de specificul naţiunii; Caragiale a fost un revoltat împotriva burgheziei, în mijlocul căreia a trăit şi pe care a cunoscut-o în cele mai caracteristice aspecte. Eminescu a fost, în filozofia sa poetică, un mare tradiţionalist şi istoric, Caragiale, fără această particularitate, a iubit istoria propriu zisă şi pentru cele arătate aci atât de sumar şi pauper, el a aparţinut curentului eminescian — nu fiindcă a fost contemporanul lui Eminescu, ci fiindcă a trăit în acea epocă de filozofie pesimistă, caracteristică generaţiei lui Werther în Germania şi lui Eminescu la noi.

Scriitorul Gala Galaction a arătat că I. L. Caragiale a fost eminamente un sentimental, iar marele nostru istoric şi cărturar, d. prof. N. Iorga, — care ca nimeni altul, are darul divin de a pătrunde în sufletul oamenilor şi de a răscoli simţurile, într'un necrolog sau articol literar apărut după fulgerătoarea moarte a lui Caragiale, a scris între altele :

„Caragiale, plin de intenţii ironice şi de capricii rafinate, capabil de elementare salturi crude, de entuziasmuri oarbe, de neînduplecată negaţie provocătoare, — azi într'un fel, mâine într'altul cu totul opus, dar totdeauna ca eloquenţă, ca avânt,

ca poezie, ca glumă corosivă, mai presus de măsura obişnuită a fiinţei omeneşti."

Şi continuând, în ordinea acestor idei, genialul nostru istoric scrie despre Caragiale:

„Era aşa, pentrucă în el s'a luptat totdeauna, într'un conflict tragic, care l-a sfâşiat, instinctele clasice cele mai sigure, cu pornirile romantice cele mai cutezătoare."

Iar Alexandru Davilla, unul dintre marii cunoscători psichologi ai fiinţelor omeneşti, a caracterizat astfel râsul puternic al lui Caragiale, umorul şi sarcasmul său usturător:

„Râsul şi-l punea pe sensibilitate, ca o mască; ca şi Molière, Caragiale râdea cu lacrimi."

Iată dece, credem a nu fi greşit când am afirmat că I. L. Caragiale a aparţinut curentului eminescian.

Şi n'am scris aceste rânduri cu gând polemic, ci pentru a-l determina pe Şerban Cociulescu să mai mediteze asupra acestei prea interesante probleme culturale.

Profesorul *I. E. Toroutiu* aflându-se în viligiatură la Govora, unde a luat cunoştinţă de întîmpinarea de mai sus, mi-a trimis următoarea scrisoare:

Govora, Hotel Palace
10 August 1937

Iubite Sătene,

Articolul tău din „Viitorul" despre Eminescu şi Caragiale poate fi semnat cu amândouă mâinile de oricine simte că are oarecare răspundere şi respect faţă de lumea cititorilor. Nu e nimic exagerat, decât doar declaraţia ta că n'ai fi în drept şi chemat să polemizezi în contradictoriu cu dl. Serban Cioculescu. Este o falşă modestie. Nu că tu ai fi ipocrit: însuşi faptul că-i răstorni toate speculaţiile, mai mult de ordin dialectic decât real istoric literar, face inutilă şi nedreaptă, faţă de tine însu-ţi, acea dezicere.

Tu vii cu armătura ştinţifică, bizuită pe citate din autori de necontestat, iar preopinentul tău, cu un mare debit verbal, frumos, într'o frază plină şi susţinută. Ori mie mi se pare că această muzică în acorduri, disonanţe artistice şi contrapuncte, a fost pe de o parte animatoare la cetit, a săltat niţel nivelul estetic şi puterea de apercepţie şi asimilare a cetitorului, dar a avut şi o lature păgubitoare pentru adevărul istoric, singurul menit să trăiască pururea. Numai fericita îmbinare a frumuseţii în formă şi a adevărului în fond, ne-a dat netrecătoarea simfonie din Istoria Litaraturii Romîne în veacul al XIX-lea de *N. Iorga.*

Fără căldură în expunere şi rece seninătate în scrutarea, coordonarea şi fixarea sâmburelui de adevăr, totul rămâne sau material brut în

stare de provizorat, sau melodie la modă pe care pe cât o asculţi mai mult pe atât constaţi că e compusă numai din tonuri banale de suprafaţă; dele un timp încetează de a mai vibra lăuntricul tău, pentru ca în cele din urmă să constaţi că te plictiseşte forma goală fără conţinut.

Suntem un popor în plină tinereţă, care are nevoie de multă poezie dar şi de tot atît de mult adevăr, care să stea în cumpănă şi să anihileze tendinţa de a se dezvolta pamfletismul, flecărirea superficială. Pentrucă în ultima analiză, tot adâncimea adevărului şi cunoaşterea lui, pot duce mai sigur la creaţie artistică de durată, decât facilitatea de a învîrti după deget întregul lexic verbal al omenirii.

I. E. Torouţiu

Am citat această scrisoare a profesorului şi academicianului *Torouţiu*, după mine o autoritate în materie de istorie literară şi mai cu ,seamă în ceiace priveşte pe marii scriitori din „Junimea".

Dacă acest citat este în favoarea modestei opiniuni ce am emis cu privire la Caragiale, cred că nici autorul scrisorii, şi cu atât mai puţin cel care o reproduce aci, nu pot vedea în studiile criticului *Şerban Cioculescu* vre-o o umbră pamfletară.

* * *

Dar *Şerban Cioculescu* mai găseşte un alt amendament în recenzia amintită, susţinând că am căzut şi eu în păcatul acelora care au firmat că *Eminescu* a trăit o viaţă de mizerie şi că această exageraţiune inveterată ar trebui să dispară definitiv din Istoria literară, şi mai ales din biografia lui *Eminescu*.

M. Eminescu

Despre retribuţiile mizere ale clasicului poet s'au ocupat cele mai însemnate personalităţi culturale, care i-au fost contemporani. Mai întâiu însuşi *Eminescu* si-a descris sărăcia în „*Sărmanul Dhonis*" şi în diferite

Perpessicius

scrisori în care s'a destăinuit adesea față de prietenii săi intimi. De n'ar fi trăit în mizerie, membrii societății „Junimea" nu i-ar fi venit în ajutor și nici *Maiorescu* n'ar fi colectat cotizații benevole pentru a-l ajutora în timpul rătăcirii sale mintale în sanatoriul din Viena și în urmă, în anii săi nenorociți, la Iași și București. Insuși bardul dela Mircești a ținut o conferință, al cărei venit a fost destinat unui fond filantropic pentru poet. Diferite reprezentații de binefacere ce au avut loc la Iași și la București, la Botoșani și în alte părți ale țării, nu denotă oare suficient lipsurile în care s'a zbătut marele poet?

Insă pentru a-l convinge pe criticul Șerban Cioculescu ne permitem a-i pune sub ochi ceeace a scris Caragiale, după moartea lui Eminescu:

„Imi vine destul de greu să contrazic niște autorități în materie literară, știind bine cît le iritează contrazicerea și cât e de primejdioasă iritația lor pentru soarta și reputația unor simpli muritori ca noi; dar trebue să spun odată, că poetul de care e vorba a trăit material rău; sărăcia lui nu este o legendă: a fost o nenorocită realitate, și ea îl afecta foarte. Ce Dumnezeu! Doar n'a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem cu atâta ușurință a băsni despre trista lui viață! A trăit până mai eri, aci, cu noi, cu mine, zi cu zi, ani întregi. Pe cine vrem noi să amăgim?.. S'a susținut că disprețuia averea. E un adevăr pe care nu-l poate spune decât sau cine n'a cunoscut pe poet, sau cine... vrea să spună un neadevăr; o afirm eu aici, cu siguranța că afară de teorii fanteziste psihologice, etnice, esteticce, ș. c. l. nu voi putea căpăta nici o desmințire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lângă el foarte aproape vreme îndelungată și știu cât de mult preț punea pe plăcerile materiale ale vieții. L-am văzut destul de adesea scrășnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ținta cu care îi pare lui că se apropie de dânsa, îl aruncau ce-i drept în cea mai întunecată melancolie, dar nu-l zdrobeau niciodată: lipsa materială însă îl excita, îl demoraliza, îl sfărâmă cu desăvârșire.., da, dar era prea mândru ca să se plângă de asta și mai ales acelora ce trebuiau s'o înțeleagă nespusă... Ieri d'abia îl cunoșteau si-l apreciau câțiva prieteni de aproape, și astăzi e un nume la modă, universal cunoscut; ieri d'abea avea ce mânca, în lipsă absolută de subsistență, amenințat de cea mai neagră mizerie si astăzi se mănâncă mulți bani direct cu opera lui; ieri d'abia haine și hrană, astăzi statue și morminte de bronz, de marmoră de... hârtie velină - mai știu eu de ce".

Argumentația lui Caragiale va fi, credem, definitiv convingătoase în chestiunea care face obiectul acestei dispute.

In ce mă privește personal, făcând afirmațiunea despre starea pauperă a marelui poet, nu m'am sprijinit numai pe

mărturiile contemporane, ci şi pe faptul şi considerentul că întru câtva am trăit şi eu în epoca puternicului curent eminescian, cunoscând şi ceva din mediul respectiv. In această privinţă revendic o superioritate faţă de eminentul critic *Şerban Cioculescu*: eu sunt mai bătrân, preopinentul meu este mult mai tânăr. Bătrâneţea desigur nu este o calitate, dar în cazul de faţă am avantajul de a vorbi întru câtva în cunoştinţă de cauză. Este o mare deosebire când judeci pe un scriitor numai după opera sa, iar nu şi după viaţă sa proprie, şi după înrăurirea ce el a avut-o usupra contemporanilor săi. Şi în această privinţă un exemplu tipic: Când a apărut în Germania vestita operă a lui *Goethe* «*Suferinţele tânărului Werther*» această scriere lirică şi romantică a avut o enormă influenţă asupra generaţiei, căci a produs, la acea epocă, când olimpicul poet era încă în viaţă, o adevărată epidemie de sinucideri. De ce opera lui *Goethe* nu mai are astăzi această influenţă asupra tinerimii, fie chiar a celei din Germania? Pentrucă *Goethe* e mort de mult, şi raza lui de inf uenţă directă şi hotărîtoare a încetat.

Paul Zarifopol

Şerban Cioculescu

Autorii şi comentatorii marei ediţii definitive a operelor complecte ale lui I. L. Caragiale, ce apar în continuare în Editura Fondaţiilor Regele Carol II-lea.

Tot astfel şi în cazul lui *Eminescu*. Desigur că *Şerban Cioculescu* va fi avănd dreptate în părerea ce a exprimat, fiindcă n'a cunoscut şi mai cu seamă n'a trăit în epoca post-eminesciană dintre anii 1880-1900. Şi acest avantaj, avantajul bătrâneţii, l-am avut eu — dacă şi bătrâneţea mai poate fi un avantaj!..

In sincera părere de rău că nu ne-am putut face plăcerea de a reda aici şi clişeele profesorului şi literatului G. Călinescu *şi a romancierului* Cezar Petrescu *pe care sperăm a le avea în lucrarea evocativă despre* G. Ibrăileanu, *reţinem în bibliografia eminesciană minunata* „Viaţa lui Eminescu" *şi studiile critice a celui dintâi, şi impunătoarea trilogie* „Romanul lui Eminescu" *opera celui al doilea.*

Laolaltă cu marea ediţie a întregei opere, îngrijită din înalta inspiraţie a Regelui Carol II *de către* Perpessicius în „Operele Complecte" în versuri şi proză colectate de *I. Creţu* în editura „Cultura Românească", *şi cu magnificul tom comemorativ al „Convorbirilor Literare" alcătuit de prof.* Torouţiu *s'a înzestrat cultura naţională ca o operă monumentală critică şi istorică într'adevăr demnă de geniul universal şi etern al lui* M. Eminescu.

Adnotări la Caragiale

PARTEA I

1. *Eduard Caudella*, fost profesor şi directorul Conservatorului de Muzică din Iaşi. Compozitor şi autor al mai multor piese muzicale.

2. Vezi în această privinţă capitolul despre *Eminescu* în volumul meu „Figuri din Junimea".

5. Vezi în „Anuarul Liceului Petru Rareş" din Piatra Neamţ pe 1934-35, articolul defunctului *D. Hogea* „I. C. Caragiale la Piatra Neamţ", pag. 74, articol puplicat apoi în volumul său.

6. „Textul scrisorii în primul volum din monumentala operă a lui *I. E. Torouţiu* „Studii şi Documente Literare".

7. *Doctorul Kremnitz*, soţul sriitoarei Mite Kremnitz, cumnaţii lui *Maiorescu*.

8. Comunicată mie de profesorul universitar *Paul Bujor*, cu mult înainte de apariţia volumului d-sale „Amintiri de Vlahuţă şi Caragiale".

9. Faptul acesta mi-a fost comunicat de către profesorul universitar *Traian Bratu*.

10. *Ana Conta-Kernbach* în volumul ei „Boabe de mîrgean".

11. *C. C. Bacalbaşa* în opera sa „Bucureştii de altă-dată.

12. *N. Petraşcu* în conferinţa sa „Un Crăciun acum 45 ani", rostită la microfonul Bucureşti în seara de 27 Decembre 1936.

13. Această convingere a lui *Paul Zarifopol* despre arta şi estetica lui *Caragiale*, mi-a fost comunicată de către profesorul universitar şi criticul literar *Octav Botez*, succesorul lui *G. Ibrăileanu* la catedra Facultăţii de litere din Iaşi.

15. Acest eseu a apărut în „Almanahul ziarului Adeverul" pe 1933.

16. Conferinţa a fost publicată în „Revista Fundaţiilor Regale".

17. *Ion Massoff*. în volumul său „Istoria Teatrului Naţional".

18. Vezi adirabilele şi fermecătoarele amintiri ale lui *N. Petraşcu* publicate în capitolul său intitulat „Autobiografia mea" cuprins în întregime în *„Studii şi Documente Literare"* VII din enciclopedia junimistă a prof. *I. E. Torouţiu*.

19. Vezi volumul lui *E. Bucuța* „Corespondență între *Duiliu Zamfirescu* și *T. Maiorescu* în editură „Fundațiilor Regale".

20. *I. Suchianu* în volumul său „Diverse însemnări și amintiri". Editura „Universul" 1933.

21. *I. Suchianu*, op. citat.

22. Acest articol al lui *C. Graur*, foarte interesant pentru istoriografia literară, a apărut în revista literară de sub direcțiunea lui *I. Pas*.

23. Cu prilejul acestei comemorări, am publicat o plachetă comemorativă „Caragiale în anecdotă". Editură „Adeverul" 1937.

24. Revista „Insemnări Ieșene" diriguită de prof. *Gr. T. Popa*, *M. Sadoveanu* și *M. Codreanu* a apărut într'un număr comemorativ.

25. *Const. Graur*, în „Almanahul Adeverul", op. citat.

PARTEA II

26. Despre *Vasile Pogor* și spiritualitatea sa critică și artistică recomand lucrarea de sinteză „Vasile Pogor" scrisă de *V. I. Cataramă*, tipărită în tipografia „Presa Bună" din Iași.

27. Această minunată „Autobiografie" a lui *N. Petrașcu* e publicată în întregime în vol. IV „Studiu și Documente Literare" de *I. E. Torouțiu*.

28. Vezi volumul „Octavian Goga" de *O. C. Tăslăuanu*, pagina 170/71, Editura „Bucovina". București.

29. *Caragiale* semna une-ori C. Valentin.

30. Un fragment din acest roman al lui *T. Miler* a fost publicat în revista „Insemnări Ieșene" în vara anului 1939.

31. Foiletonul a fost publicat în ziarul „Adeverul" No. 16210 din 27 Noembrie 1936 pag. 1 și 2 semnat de *Șerban Cioculescu*.

Delavrancea

Delavrancea şi Vlahuţă

Ca şi *Vlahuţă* şi *Coşbuc, Delavrancea* nu figurează în „Dicţionarul" lui *Negruzzi* sau în „Albumul" lui *N. Gane*, dar ca şi aceştia,—bunii săi prieteni,—el aparţine *„Junimii"* literare chiar şi celei politice, fiindcă primele sale opere literare au apărut în „Convorbiri Literare" şi fiindcă a fost unul dintre aceia care a frequentat salonul lui *Maiorescu*,

A mai fost *Delavrancea* şi unul dintre partizanii de vază ai junimismului politic, înregimentându-se special în această grupare, după ce a părăsit pe liberali, devenind involuntar, dar după fluctuaţiuuile sale politice, un junimist-conservator.

Reputat orator în Parlamentul liberal, când a trecut la junimişti, *Delavrancea*, consacrându-se din ce în ce mai mult politicii în dauna literaturii, a debutat pentru prima oară în acest cadru la marele congres conservator-junimist ce a avut loc în anul 1902 la Bucureşti, când, sub şefia lui *P. P. Carp*

şi sub suggestiile lui *Maiorescu*, s'a efectuat fuziunea acestor două nuanţe. Atunci a rostit Delavrancea unul din cele mai minunate discursuri ce a atras admiraţia nu numai a lui *Carp* dar şi a lui *Maiorescu*, care în scrisoarea datată la 16 Iulie 1902, din St. Moritz, adresată lui *Iacob Negruzzi*, (1) scrie textual:

„Da. congresul a fost un succes. Pe lângă interesul politic al manifestării, era nespus de interesantă înfăţişarea intelectuală şi oarecum artistică, în înţelesul artei oratorice a celor ce au vorbit, cu atât mai mult, cu cât „debutanţii" erau alături şi în companie cu oratori eminenţi ca *Delavrancea*. sau încercaţi ca *N. Filipescu*, *Arion*, *Missir*. Fără voie, deveneai membrul unui juriu de concurs şi clasai candidaţii, cu numărul de ordine al meritului lor relativ".

Pentru prima oară, *Maiorescu* elogiază neîntrecutul dar oratoric al lui *Delavrancea*, care din acel moment, pare a părăsi terenul literar, căruia se consacrase în anii tineri în chip atât de strălucit.

Nimeni nu putea contesta talentul oratoric al maestrului, care îşi făcuse această reputaţie mai întâi prin conferinţe culturale, prin întruniri publice şi în desbaterile parlamentare, şi în această privinţă îmi amintesc prea bine că *I. G. Duca* care a scris acele minunate pagini despre marii oratori Români, regreta faptul că în volumul său „Amintiri" n'a avut spaţiul necesar, pentru a se ocupa şi de *Delavrancea.*

Personal l-am ascultat pe *Delavrancea* în pledoarii celebre ca avocat, în Cameră şi prin întruniri publice, dar nu voi uita niciodată muzicalitatea sa retorică, când în sala Teatrului Naţional din Iaşi, — la un festival dat pentru ajutorarea violoncelistului Bursuc, fost profesor la Conservatorul ieşan la care a participat şi *Aristizza Romanescu*, recitând „Mioriţa",—*Delavarancea* a conferenţiat despre „Estetica poeziei populare române" care a fost şi obiectul discursului său de recepţie la Academia Română, care l-a primit în secţiunea literară şi pentru care *Iacob Negruzzi* a depus un deosebit interes.

A vorbit *Delavrancea* la festivalul Bursuc, atât de impresionant şi de muzical, că făcea impresia unor armonioase vibraţii de violoncel. Nici astăzi n'am uitat fragmentele versurilor populare pe care le-a recitat, aşezându-le în cadrul artistic şi estetic:

Floricică de pe şes
Te-am îndrăgit de pe mers
Că ţi-i mersul legănat.

sau alte strofe populare de o nespusă tristeţă şi duioşie, care caracterizează într'adevăr firea duioasă a Românului:

Salcie pletoasă
Te lasă, te lasă,
Să atingi pământul
Să-mi umbreşti mormântul!..

aşa cum le-a rostit Delavrancea, artistul-ţăran, civilizat prin şcoli superioare din ţară şi din Franţa, ele au vibrat în sufletele ascultătorilor şi sunt îndreptăţit a crede, că dacă mai sunt unii cari au ascultat acea conferinţă, n'au uitat de sigur nici arta superioară a expunerii, nici plasticitatea formii şi nici dumnezeescul dar oratoric al lui *Delavrancea*, atunci în apogeul artelor sale.

* * *

Activitatea literară a lui Delavrancea a început a se accentua la „România Literară", (2) unde a debutat şi *Vlahuţă*, care acolo şi-a stabilit reputaţiunea ca şi prietenul său, autorul „Trubadurului", titlu cu care a fost onorat şi el.

O prietenie mai mult decât frăţească s'a stabilit atunci între Delavrancea şi Vlahuţă, şi ce e mai interesant, e că aceste sentimente reciproce s'au legat între ei prin scrisori. *Delavrancea* aflându-se la Paris, îi scria lui *Vlahuţă* pe care l îndrăgise din ceeace publicase pînă atunci în literatură. Iar în această privinţă amintim ca dovadă, adânc impresionanta scrisoare—prefaţă ce precedează volumaşul lui Al. Vlahuţă „Icoane „Şterse" (3) în care Delavrancea descrie „Cum l-am cunoscut".

De atunci, din primăvara anului 1895, pe când *Delavrancea* se afla la Paris, s'a legat această prietenie ideală între aceşti doi străluciţi scriitori, prietenie cu care au pornit amândoi în lumea veşniciei.

Precum se ştie, *Delavrancea* a murit în timpul refugiului istoric la Iaşi, în primăvara anului 1918, în ajunul victoriei definitive a Aliaţilor şi a oştirii Române.

A luptat marele naţionalist *Delavrancea* pentru izbânda în care credea fanatic.

Imi amintesc că în ziua înmormântării sale, cam pe atunci pe când la Bucureşti adormise somnul veşnic poetul *G. Coşbuc*

sosise la Iaşi *Al. Vlahuţă* aflat în pribegie şi venit să salute pentru cea din urmă dată, pe nedespărţitul său prieten de visuri şi iluzii. L-am întâlnit pe uliţa Lăpuşneanului, la braţul soţiei, însoţit de poetul *A. Mândru.* Era transfigurat şi foarte îmbătrânit. Clătina mereu din cap şi parcă îşi verifica singur ideile şi simţimintele copleşite într'o adevărată consternare.

„Am venit la propria mea înmormântare" mi-a spus poetul în adânca sa tristeţă şi îndurerare, şi nu ştiu dacă a mai avut puterea să intre în biserica Banu de pe acea stradă, unde la catafalcul Trubadurului, se oficia prohodul şi i se aducea ultimul salut din partea prietenilor şi admiratorilor. Atunci a erupt spontan profesorul *I. Petrovici* acel covârşitor cuvânt funebru un adevărat „simţ rostit", care a impresionat toată lumea, toată oficialitatea şi toată intelectualitatea.

* * *

Delavrancea a fost un temperament vijelios, un adevărat artist, precum îl arăta şi exteriorul. Ca atare, a avut un dar dumnezeesc de a-şi exterioriza simţirile şi de a-şi lumina ideile pururea luminătoare.

Fiindcă a cunoscut „Junimea" şi spiritualitatea ei, a cultivat şi el umorul, dar temperamentul său artistic îi dădea o notă particulară, care îl distingea fundamental de spiritul şi zeflemeaua junimistă.

A fost în felul său aforistic, chiar şi paradoxal, precum apare nu numai în corespondenţa sa intimă, dar uneori şi în opera sa literară. Avea ceva în firea sa şi un pronunţat element tragic, uneori dureros de tragic, mai ales când îşi afirma vigurosul naţionalism, expus în înalte concepţiuni politice pentru clasa ţărănească, căreia nici odată n'a uitat că aparţine.

* * *

Am pomenit în treacăt că *Delavrancea* a fost un spirit aforistic, deaceea vom extrage câteva din cugetările sale, ca să zicem aşa filozofice, pentru a documenta părerea noastră despre originalitatea şi paradoxul firei sale, fără ca prin aceasta să afirmăm că a fost influenţat de aforistica junimistă; dimpotrivă, citatele noastre pot susţine că naţionalistul inimos,

Delavrancea, a fost el însuşi un cugetător, având propria sa filozofie.

Extrasele noastre se găsesc în corespondenţa lui *Delavrancea* către *Elena Miller-Verghy* (4):

— „Omul desgustat este acela care pierde rând pe rând iluziunile sale, care pierde cu alte vorbe comorile ce se găseau înlăuntrul său, iar nu bunurile ce le căuta în lumea externă lui. Omul acesta a simţit secerându-se din rădăcină iluziunile: iluziunile, aceste plante jumătate veninoase, iar jumătate pline de rodul curajului, rodul nădejdii, rodul vieţei; unde ne ridică ele, mintea rece nu se poate ridica, unde ne cufundă de vii atunci când ne înşeală, mintea nu-şi face închipuire".

— „Numai proştii sunt fericiţi; numai ei pot fi cu adevărat veseli; numai cei desiluzionaţi sunt nefericiţi; numai ei pot fi cu adevărat trişti".

—„Fericit e vulturul care, întorcându-şi cătarea din slava cerului, vede puiul său despicând aerul cu aceeaşi bărbăţie".

— „Aşi bufni în râsul cel mai veninos, să văd un trubadur-modern: cu inima imensă, cu bătăi patetice, cu văpăi erotice, cu joben înalt, cu mănuşi ca pajul, cu havană în dinţi, cu lacrimi de porunceală, cu baston de abanos, cu mustăţile straşnic arcuite, cu buza de jos mieroasă de scuipat, cu o scrisoare numai plinul inimii fără adresă: gata să prefere o adresă blondă uneia brune şi viceversa".

Trubadur a fost şi *Delavrancea*, dar ce deosebire între cel sculptat în rândurile de mai sus, şi în toată firea sa de artist bohem.

Delavrancea despre boeri:

— „Cât pentru boeri, toţi sunt ciocoi; sânge de nearticulate; nu sunt ofticoşi fiindcă nu au plămâni; nu sunt nebuni fiindcă nu au creeri. Decrepitudini. Ruine. Pachiderme, bisulci".

Desigur, că această reflecţie a izvorît de pe urma unei mari amărăciuni sau tulburări sufleteşti a lui *Delavrancea*; dar ea nu are şi nici nu poate avea caracterul unei definiţii generice.

Se întreabă *Delavrancea* în reflecţiile sale, fără a da şi răspunsul pe care-l lasă în seama noastră, a cetitorilor:

— „Dacă nu iertaţi celor nefericiţi, cui veţi ierta?"

— „Nu mă împac cu starea firească în care mă aflu; fie ce zi e un pas spre atonie sufletească. Fiece an mă face să văd

mai limpede în omenire, în societăţi, aceste maşine mai complicate decât omul; dar pe fiece an mi se impune, ca nişte date materiale, brutalitatea generală, inerţia materiei, în om, fatalitatea determinantă în fapte, nesimţirea stupidă, morfolina aspiraţiunisor şi luptă piezişă şi laşă a existenţei bestiale".

— „Iubiţi natura cu inima deschisă, sinceră, e singurul monument, singurul templu, care nu înşeală. O să vi se urască şi vouă, dacă nu vi s'a urât încă de civilizaţia meschină şi diformă a oraşelor mari"

— „In mijlocul naturii e o armonie, un amestec de culori şi sunete, de accidente şi linişte de profunditate şi simplu; e o încordare de mister şi sinceritate, de expresii şi paradox, încât oraşele cu construcţiile lor gigantice, rămân naive şi canalii murdare şi obraznice pe lângă „valea Muşii" din Muşcelul Câmpulungului, pe lângă „peştera" Bucegilor, pe lângă „obârşia Ialomiţa, pe lângă dumbrăvile Triestului".

Aceste cuvinte din urmă, *Dalavrancea* le-a pus pe hârtie prin toamna anului 1882, pe când se afla le Paris, unde priveliştea marei capitale universale nu i-a putut estompa minunatele reisagii ale munţilor şi codrilor din ţară.

De s'ar adnota toată opera literară a lui *Delavrancea*, s'ar găsi încă multe din aceste profunde şi plastice cugetări, în care ondulează sufletul său pururi vibrant.

* * *

Delavrancea a fost un temperamnt cuprins cu adâncă dragoste de ţară şi de trecutul ei istoric; în această privinţă, îl putem numi cu adevărat un discipol al marelui curent eminescian. Ca şi genialul poet, a fost şi *Delavrancea* un apologet al trecutului istoric, iubind străvechea limbă, arhaică dar plină de rezonanţe poetice, având un cult nemărginit pentru vechea slovă a cronicarilor.

Trecutul neamului din punctul de vedere naţional şi istoric, el l-a zugrăvit în prea frumoasă-i trilogie teatrală şi aicea găsim un punct de contact între autorul trilogiei şi *Eminescu*. A fost şi *Delavrancea* romantic şi fantast, precum apare în acel ciclu de basme, adevărate poeme în proză, pe care le-a intitulat „Intre vis şi viaţă", (5) deşi în unele dintre inpresionantele sale nuvele scrise în tinereţe, el apare ca un subtil scriitor al şcolii naturaliste franceze, pe atunci în mare vogă, prin operele lui *Balzac*, *Zola* etc. (6).

Cele mai tipice nuvele naturaliste sunt „Iancu Moroi". „Odinioară", „Văduvele", „Hagi Tudose", ș. a.

A avut *Delavrancea* și umor, pe care l-a afirmat în celebrele sale discursuri și uneori, în magistralele sale pledoarii.

Precum am mai spus, *Delavrancea* a vizitat seratele literare din casa lui *Maiorescu*, întreținând raporturi strânse cu corifeii „Junimii" și rămânând într'o simbolică confraternitate literară cu toți marii scriitori ai epocei și într'o adevărată frăție de cruce cu *Vlahuță* și *Caragiale*. De dragul lui *Vlahuță*, a colaborat și el la publicațiunea lui *Gherea* „Literatură și Știință".

* * *

Fiindcă și în această istoriografie am păstrat vechiul dicton junimist „anecdota primează" reținem următoarea anecdotă așa după cum a istorisit-o prof. *I. Petrovici* la o conferință radiofonică la București.

Descriind împrejurările în care l'a cunoscut pe *Delavrancea* în anii studenției, *I. Petrovici* a arătat că pentru întâia oara l'a întâlnit mai aproape la o serată familiară, unde după prânzul seral, asistența a trecut în salonul de dans. Tânăr și având rutina necesară *I. Petrovici* a luat asupra-și comanda cadrilului, în care, după dorința unanimă a intrat și *Delavrancea*.

I. Petrovici

Trubadurul nu cunoștea deloc regulele și figurile dansului, dar tânărul și entuziastul său admirator și-a luat sarcina de a-l conduce tot timpul, fără greș.

Și așa a fost într'adevăr. *I. Petrovici* nu și-a ridicat ochii de pe *Delavrancea*, care a executat întocmai regulele și comandele conducătorului.

Când dansul s'a isprăvit, *Delavrancea* l'a felicitat călduros pe *I. Petrovici*, bucuros că a scăpat teafăr din încurcătură, spunându-i:

— „Te felicit pentru tactul şi eleganţa cu care ai comandat şi condus cadrilul. Eşti singurul om care până acum m'a comandat şi m'a condus".

Desigur că cetitorii vor sesiza în aceste cuvinte, încă una din paradoxalele aforisme ale maestrului.

* * *

Numind aceşti trei maeştii ai literaturii române, *Caragiale*, *Vlahuţă* şi *Delavrancea*, cărora ulterior s'a alăturat şi *Coşbuc*, numindu-i pe aceştia „Muchetarii literaturii române", n'am recurs la un titlu de roman senzaţional, ci mai mult, am ţinut a defini rolul covârşitor pe care l'au avut aceşti scriitori, în ultimele decenii ale secolului trecut, până în ajunul conflagraţiei balcanice şi a marelui războiu european. Ei, tus-patru, au exercitat o mare înrâurire asupra artei scrisului românesc, dominând strălucit întreaga atmosferă culturală a epocii lor şi ridicând la mare cinste valoarea onestităţii artistice. A fost denumită această fază a culturii naţionale „epoca de aur" a literaturii naţionale. Şi cu drept cuvânt.

* * *

Despre *Caragiale*, *Vlahuţă* şi *Delavrancea*, ne comunică câteva reminiscenţe, fiica poetului *Vlahuţă*, *Mimi Stefănescu-Vlahuţă*, (7) din care extragem următoarele pasagii caracteristice :

„Caragiale, Delavrancea, Grigorescu şi atâţia alţii, se adunau adesea la dejun ori seara. Se porneau discuţii înfocate, scăpăra aerul uneori de vioiciunea glasurilor, de a ideilor nici nu mai vorbesc. Caragiale, cu o infinită variaţie de tonuri şi nuanţe, cu o vervă unică, mima câteodată scene întregi observate de el în tren ori aiurea. Rămâneau cu toţii fascinaţi de puterea lui de evocare. Uneori ne fluera cu dibăcie câte un pasaj din vre-o sonată de Beethoven în „sonata la lună" de preferinţă. Alteori venea cu pofta nebună de a da în tarbacă pe cineva. Vai de nepregătitul şi imprudentul care se încumeta să se ia la dirscuţie cu Caragiale! Ca şi cum s'ar fi luat un om de rând la trântă cu smeul din poveste. Il lăsa ca pisica pe şoarece până aproape, aproape . . . îl lăsa să se avânte, să-şi dea drumu la câte mai multe naivităţi şi fanfaronade. Deodată pornea tărnuiala. Uluitoare ploae de săgeţi; ironii ascu-

ţite de tânăr la rărunchi; epitete de geniu ce pecetluiau pe om în frunte. Spiritul ţâşnea ca jocurile de artificii. Era atâta delectare pe cei din jur, că nimănui nu mai apuca să-i fie şi oleacă de milă".

Iată astfel o sursă absolut sigură, care confirmă reminiscenţele şi impresiile consemnate în aceste pagini, cu privire mai ales la pasionatele şi pasionantele discuţii ce se încingeau între aceşti trei fraţi scriitori. Dar faţă de izbucnirile lui *Caragiale* şi faţă de intempestuozitatea lui *Delavrancea*, psichologic vorbind, care era atitudinea lui *Vlahuţă*, maniera sa discretă şi întotdeauna împăciuitoare sau povăţuitoare a lui *Vlahuţă ?*

Ne-o spune foarte gingaş şi cu o rezervă care trădează ceva din timiditatea poetului, însăşi fiica sa, *Mimi Stefănescu-Vlahuţă*, în aceleaşi evocări intitulate foarte simplu „Amintiri (8).

„In ocazii de aceastea apărea firea îngerească a tatii. Cu o vorbă, cu un gest la momentul potrivit, prefăcea furtuna într'un mărăit de tunete ce se depărtează. Ce dar avea să însenineze şi cu ce atingeri ştia să tămădue! Cu vorbele lui înţelepte şi bune parcă făcea să iasă soarele în inimile tuturor. Toţi musafirii se despărţeau încântaţi, chiar şi eroul târnuit.

Dă-mi, Doamne, cuvinte potrivite, să pun imnul de dragoste către tata, ce mi se înalţă din inimă în toate clipele.

Eram mândră că-i scriitor — asta era una cu rege pentru noi; — eram mândră de admirabila bunătate ce parcă radia el; eram mândră că-i al nostru".

Iată acum şi un portret al lui Delavrancea făcut de Vlahuţă în revista sa „Viaţa" sub cunoscuta rubrică „Albumul Nostru", în care *Vlahuţă* a portretat diferite personalităţi culturale şi politice, atuncia în mare actualitate a zilei:

„34 ani. Inalt, puţin adus la spate; singurul dintre literaţii noştrii care are întradevăr „un cap de artist". Natura i-a dat cu amândouă mâinile toate talentele cari pot impodobi viaţa unui om. Temperament aprins, inimă largă, de o sensibilitate aproape maladivă, suflet generos şi entuziast, întotdeauna mi-a făcut impresia unui erou, pe care nimic n'ar putea să-l înspăimânte.

Are un cult pios pentru popor şi nimeni n'a înţeles mai bine ca el, sufletul şi adâncimea cântecelor şi legendelor bătrâneşti. In toate articolele lui politice, se recunoaşte stampila artistului, tăetura de frază a literatului cult, stăpân pe gândul şi cuvântul său. Dela cea mai fină ironie, până la cea mai violentă francheţă de expresii, Delavrancea îşi preumblă degetele pe claviatura limbii cu o agilitate de adevărat maestru. Stilul lui e variat, impetuos, şi încărcat de imagini, ca însăşi viaţa noastră, pe care Delavrancea a ştiut s'o observe şi s'o zugrăvească cu o neîntrecută putere de sugestie în frumoasele şi în nepieritoarele lui opere.

E cel mai iubit şi mai admirat dintre scriitorii noştrii, cu toate „amarnicele concluzii" ale câtorva crititicaştrii, cari l'au cetit cu pasiune, în accepţiunea rea a cuvântului, şi nu l'au înţeles.

Semne particulare: n'are benemerenti. (9)

La rândul său, Delavrancea a făcut şi el un foarte impresionant 'portret lui *Vlahuţă* în acea neuitată schită intitulată „Cum l'am cunoscut", care prefaţiază primul volumaş de schiţe şi nuvele „Icoane Şterse" şi în care Delavrancea desrie cu deobebire privirea şi ochii plini de bunătate ai fratelui său, Al. Vlahuţă.

Văzut de P. Locusteanu în „Figuri Contemporane", în vremea când era Ministrul Lucrărilor Publice şi strălucit autor parlamentar:

„Peste capul său de leu al artei, bate întruna vijelia răscolitoare a pasiunei poetice. Dar şi înăuntrul său sufletesc, Delavrancea face impresia că închide o vijelie.

Când vorbeşte, glasul pare un vâjâit năprasnic de copaci cari se frâng în bătaia apei şi a aerului răscolit, tăiat din când în când de tunete înfiorătoare. Un asemenea copac bătut de vijelie pare întreg trupul său, cînd la tribună oratorul Delavrancea se frământă, se îndoaie în ritmul vorbei sale vehemente. Chiar când zâmbeşte cu bunătate senină, râsul în ochii săi furtunatici pare o zază de soare ce se strecoară o clipă printre nouri negri. Parcă e însăşi Viforul".

Acesta e aspectul omului politic, al parlamentarului, al ministrului, dar şi al artistului, al poetului, al cărui glas avea, în conferinţe, în causerii, rezonante şi melodioase vibraţiuni ale unei viole, în tinereţă, sau ale unui violoncel, vârsta în deplinei bărbăţie.

Când la fuziunea dintre junimişti şi conservatori Delavrancea a rostit în acel memorabil congres politic, la 1902, un magnific discurs, Maiorescu a apreciat retorica sa ca a unui *„orator fenomenal*, cu nepilduita putere de a electriza un auditor şi de a-l zgudui până'n măduvă", precum se exprimă marele critic în scrisoarea adresată lui *I. Negruzzi* şi publicată în primul volum „Studii şi documente literare" de prof. *Torouţiu.*

* * *

In tinereţă, Delavrancea a scris versuri, cum au scris marii prozatori *N. Gane, Caragiale, Brătescu-Voineşti, M. Sadoveanu* ş. a. Intre manuscrisele sale postume, s'a găsit un caet cuprinzând 15 poezii toate purtând titlul „Câmpeneşti". Se observă din aceste inspiraţiuni juvenile, influenţa poetică a lui Alecsandri, poeziile lui *Delavrancea* datând de prin anul 1876.

* * *

Deputat fiind, Delcvrancea, ocupase la Cameră o şedinţă întreagă, desvoltând o interpelare adresată ministrului lucrărilor publice, pentru a-l convinge să întrebuinţeze la calea ferată ţiţei în loc de cărbuni.

Olănescu, ministrul respectiv, urmări foarte atent argumentaţiile lui Delavrancea. Interpelarea ţinu aproape două ore. După ce Delavrancea a terminat, *Olănescu,* obligat, a răspuns:

„Am ascultat cu toată atenţia cuvenită pe distinsul interpelator, care m'a convins că ţiţeiul e mai superior şi mai convenabil decât cărbunele şi am plăcerea să-l anunţ că de câteva luni întrebuinţăm la C. F. R. ţiţei în loc de cărbuni".

Tablou!

Totuşi Camera şi banca ministerială n'au regretat de a fi ascultat oratoria lui *Delavrancea,* care oricând era minunat.

* * *

Că Delavrancea a avut şi umor, acesta este un adevăr pentru toţi acei care-i cunosc opera scrisă sau rostită. Astfel când *Conu Mitiţă Sturdza* a spus într'un rând că nu dă doi bani pe un om de spirit, Delavrancea a replicat şi el: „Cam cât ar da un om de spirit pe *Conu Mitiţă Sturdza* ?"

Evocând pe eruditul scriitor şi profesor, care a fost *Anghel Demetrescu*, colaboratorul lui *Haşdeu*, la „Revista Nouă", *Delavrancea*, care i-a fost elev, istoriseşte două anecdote:

I. Purtând părul mare şi vâlvoi încă de pe băncile liceului, profesorul său, *Anghel Demetrescu*, îl tachina mereu ca să se tundă....

— Ei, pe când tăem pădurea?

Totuşi *Delavrancea* nu se tundea.....

Intr'un rând *Anghel Demetrescu*, chestiona pe un elev la geografie, despre Anglia.

— Anglia sau Englitera, începu elevul, se mărgineşte la nord..... ?

— ?.....

— ..... la nord cu Marea Nordului!" zise elevul după o matură chibzuinţă.

— „Foarte bine! îl încurajă profesorul.

— „La sud cu.....

— ?.....

— ..... cu marea Sudului!"

— „Foarte bine! zise profesorul.

— „La vest cu marea...."

— ?....

— „.... cu marea.... Vestului!"

— „Şi la Est? întrebă profesorul.

— „La Est? repetă elevul şi dădu repede răspunsul: La Est cu marea Estului!"

Clasa hohoti spontan. Anghel Demetrescu, în seriozitatea sa impunătoare, fiindcă şcolarii râdeau în timpul practicei sale didactice, întrebă apoi pe elev:

— Ia spune, ştii d-ta. ce este Est?

— Est? Est este persoana treia singulară dela verbul Este!

— De astă dată profesorul - notează Delavrancea în amintirea sale, - izbucni şi el într'un râs homeric. Râdea clasa - râdea profesorul.

II. * Altădată *Delavrancea* fiind capul răutăţilor impotriva unui pedagog de clasă, Anghel Demetrescu îl ameninţa cu darea afară din şcoală. Cu glasul său vibrant, autorul „Liniştei" răspunse meditativ:

— Prea bine.... Intre cer şi pământ se va mai găsi vre'un locuşor şi pentru un om!

Cu un zâmbet senin şi „în bunătatea sa profundă" Anghel Demetrescu, zise sentenţios elevului:

— Comptez pe omul despre care îmi vorbeşti... El îşi va recunoaşte greşala!....

Şi curând Delavrancea deveni pedagogul clasei.

* * *

O reminiscenţă tristă din timpul războiului, amintită de *M. Sadoveanu.*

Delavrancea, ducând la Iaşi traiul pribegiei, se refugia în grupul restrâns al scriitorilor şi ziariştilor, cari redactau cotidianul de însufleţire naţională „România".

Era lipsă mare de încălţăminte, în acea iarnă grozavă, de toate suferinleţe şi de toate mizeriile. Prin intermediul unui scriitor mobilizat la marele cartier, *Delavrancea* obţinu o pereche de „bocanci".

— „In schimbul articolelor mele pentru „România" nu cer altă plată decât o pereche de bocanci pentru pribegia mea! fu oferta de colaborare a lui Delavrancea la acest cotidian de istorică amintire.

Delavrancea a fost inhumat în cimitirul „Eternitatea" din Iaşi, acolo unde dorm în pace şi'n uitare *Kogălniceanu, Conta, Creangă, Beldiceanu, Gane, D. Anghel* şi atâţia eroi morţi în război.

Pe mormântul său s'a înălţat un piedestal pe care i s'a aşezat chipul turnat în bronz, opera sculptorului *I. Mateescu*, din iniţiativa fostului primar Constantin Toma. Când şi când mâini pioase îi presară mormântul cu flori - florile eternei admiraţiuni.

Adnotări la Delavrancea

1. Scrisoarea se află publicată în vol. *I. E. Torouţiu* „Studii şi Documente literare" (pag. 31).

2. *Artur Gorovei* în volumul său de amintiri literare „Din alte vremi", arată că *Delavrancea* şi-a început activitatea literară la „Lupta literară", care nici n'a existat. Este desigur o confuzie de nume sau o eroare de zaţ, scriitorul de la Fălticeni vizând „România Literară".

3. *Al. Vlahuţă* „Icoane şterse" apărute în Biblioteca pentru toţi" No. 6, în care se află scrisoarea lui *Delavrancea* drept prefaţă la acest mănunchiu de nuvele.

4. Corespondența aceasta se află publicată de *I. E. Torouțiu* în vol. V „Studii şi Documente literare".

5. Volumul „Intre vis şi viață" epuizat în prima ediție elegantă, a fost retipărit în populara colecție „Biblioteca pentru toți".

6. Despre naturalismul lui *Delavrancea* a scris un interesant studiu critic-literar, dl. prof. *Octav Botez*, în broşura intitulată „Naturalismul în opera lui Delavrancea" imprimată la 1936 la „Tiparul universitar" Bucureşti Str. Ilie Radu No. 6. Acest capitol face parte dintr'un studiu mai mare al profesorului ieşan

7. D-na *Mimi Ştefănescu-Vlăhuță* este soția cunoscutului profesor de istoria artelor *I. D. Ştefănescu*, care a popularizat la noi în țară, pe maeştrii pictori străini şi cu deosebire operele pictorale ale marelui artist *N. Grigorescu*.

8. Mimi Ştefănescu-Vlahuță, „Amintiri", apărute în „Revista Fundațiilor Regale", pe Mai 1937, No. 5 pag. 294-295.

9. Extras din revista „Viața" No. 6. anul 1894.

G. Coşbuc

Apariţia acestui mare poet al Ardealului în literatura din Regat, a fost într'adevăr un moment atât de excepţional şi s'ar putea spune chiar, atât de senzaţional, încât la acea epocă când poetul năsăudian începuse să-şi publice minunatele „Balade şi Idile", în paginile „Convorbirilor Literare", păturile intelectuale, poeţii şi criticii cari stăpâneau gustul public, îşi puneau întrebarea: dacă *Coşbuc*, nu este cumva mai mare decât *Eminescu.*

Casa în care s'a născut poetul, la Hordău (Năsăud)

Intru atâta au surprins inspiraţiile pline de farmec original ale poetului ardelean, care în apăsătoarea atmosferă de tristă şi dureroasă melancolie, creată prin ceiace se numea atunci „curentul eminescian", a risipit, prin optimismul său sănătos şi robust, diametral opus pesimismului lui *Eminescu*, a acelui pesimism, care a stăpânit, la acea vreme, tinerele generaţiuni, întocmai cum, pe vremuri, „Werther" al lui *Goethe*, după apariţia cărţii, a produs în Germania, cum am mai spus o adevărată epidemie de sinucideri.

* * *

Gheorghe Coşbuc, sau „badea Gheorghe" cum îi plăcea poetului să i se spună, n'a fost membru al „Junimii" şi timid cum era, a vizitat foarte rar „Junimea" bucureşteană, adică reuniunile culturale din salonul lui *Maiorescu*.

Mai mult decât atât: fără exagerare, se poate spune cu hotărâre, că poetul ardelean, n'a suferit nici o influenţă junimistă, după cum, n'a suferit nici o altă influenţă culturală. Talentul său, marele său talent, a rămas nealterat, astfel că şi poezia sa, s'a menţinut în pură esenţă originală şi artistică, aşa cum a fost şi a rămas şi firea poetului.

Totuşi, nu trebue să uităm că poetul, căruia *Gherea* pentru motive sociale bine justificate, în raport cu opera poetică a lui *Coşbuc*, i-a spus „poetul ţărănimii", zicem, nu trebue să uităm că *Maiorescu*, estetul pur sânge, a fost acela care din capul locului a deschis paginile „Convorbirilor Literare" pentru a adăposti la loc de cinste, inspiraţiile lui *Coşbuc*, după ce acesta îşi publicase o serie de impresionante balade şi alte poezii, în revistele literare din Ardeal şi cu deosebire în „Tribuna", pe când această publicaţiune de mare răsunet era diriguită de *I. Slavici*; şi tot el, *Slavici*, a fost acela care l'a legat pe *Coşbuc* de „Convorbiri Literare" şi deaceia, pentru aceste considerente se cuvine să-l aşezăm pe *G. Coşbuc* într'o istoriografie consacrată „Junimei".

* * *

In anul 1893, după senzaţia ce au produs-o poeziile apărute în „Convorbiri Literare" şi cunoscute astfel în literatura din vechiul Regat, editura „Socec" a tipărit volumul „Balade şi Idile".

Pentru publicul cetitor de atuncea, care se afla sub influenţa şcolii eminesciene şi a marelui său epigon, *Al. Vlahuţă*, primul volum al lui *Coşbuc*, a stârnit admiraţie şi entuziasm.

Caragiale, care publica atunci prima serie a spiritualului său „*Moftul Român*", a anunţat apariţia volumului „Balade şi Idile", cu o mărturisită admiraţiune, arătând în redactarea sa, adequată revistei sale umoristice, că în ogorul literaturii naţionale, în care creşte atâta „spanac", după expresia stabilită cu atâta sarcasm de *Anton Bacalbaşa*, a răsărit acum un stejar mândru, de o nemărginită şi pitorească frumuseţe literară.

Nu mult după apariția volumului „Balade și Idile" poeziile lui *Coșbuc*, erau pe buzele tuturor acelora, care aveau predilecție pentru versuri frumoase, pentru poezie fluidă și melodioasă și este de reținut faptul, că *Maiorescu*, estetul prin excelență, a fost cel dintâi care a apreciat comoara de frumuseți din poeziile poetului ardelean. Și tot lui *Maiorescu* i-a fost dat să redacteze raportul către Academia Română pentru premierea lui *Coșbuc.*

* * *

Pe la 1904—6, *Coșbuc* împreună cu *Caragiale* și *Slavici*, a făcut să apară în editura librăriei „Sfetea" marea revistă pentru familie „Vatra", în care a continuat să-și publice inspirațiile, balade și legende, unele cu caracter național și istoric; tot în această revistă, poetul a publicat acea poezie considerată revoluționară, „Noi vrem pământ", care a fost implicată, împreună cu apostolatul lui *Spiru C. Haret*, în istoricul și cauzele răscoalelor țărănești, din primăvara anului 1907.

Cojbuc tânăr

Ca un soare strălucitor, a răsărit într'adevăr *G. Coșbuc*, pe firmamentul sobru al literaturii naționale. Si cum și soarelui i se caută pete, așa i s'au adus poetului din năsăud, acnzațiuni nedrepte, că ar fi un „plagiator". Iar această acuzațiune, a fost susținută de un obscur fabricant de rime traduse din limba germană, cu aerul că a tradus din toate limbile europene și asiatice. Vorbim de *Gr. N. Lazu* dela Piatra Neamț, care a fost și el un colaborator al „Convorbirilor Literare", și care a deschis acest proces, îndreptat împotriva reputației și gloriei de care se bucura poetul *Coșbuc.*

Acuzația lui *Gr. Lazu* a determinat pe *Al. Vlahuță* să scrie în revista sa „Viața" două articole despre „Procesul Lazu-

Coşbuc". Deasemenea, defunctul critic literar *Raicu Ionescu-Rion*, a scris în aceiaşi chestiune o interesantă cronică literară, apărută în ziarul ieşan „Evenimentul". Chestiunea a produs vâlvă în cercurile literare, iar poeiul n'a răspuns, călăuzit poate de convingerea că adevărul va triumfa, cum a şi triumfat.

Târziu de tot, când, a apărut al doilea volum al său de versuri „Fire de tort", *Coşbuc* a pus la sfârşitul cărţii o notă explicativă, numind pe detractorul său un „jandarm rural" al literaturii române şi dând cuvenitele lămuriri asupra acuzaţiunilor ce i se aduceau.

Fiindcă „Convorbirile Literare" n'au intervenit în această chestiune şi poate fiindcă şi faptul că poetul era, cum a şi rămas, cel mai talentat cântăreţ al clasei rurale căreia a aparţinut, *Coşbuc* a încetat colaborarea sa la „Convorbiri Literare", care totuşi s'a mândrit de a-l fi avut printre colaboratori.

Aci, trebuie să amintim şi faptul că *Coşbuc* n'a prea fost încântat de *Gherea*, care în studiul său de mare răsunet, l-a definit pe poet, a fi un autentic cântăreţ al ţărănimii. Ştia bine feciorul popii din Hordâu-Năsăud, că a cultivat şi o poezie cultă, că traducând operele celebre din antichitate „Aeneida". şi „Infernul", sau poemele şi proverbele îndice, el nu putea fi considerat numai un poet rural, cum l-a caracterizat criticul dela Ploeşti, cu care la un moment dat, întrerupse raporturile, precum arată *C. Păcuraru* în broşura sa, „Amintiri despre Gherea"

Extragem din albumul „Figuri Contemporane" de P. Locusteanu de unde reproducem şi creionarea pictorului *Iser*, următoarea caracterizare a poetului:

„Ochii lui mici, cari clipesc şiret, aci scânteiază de inteligenţă, aci te învălue în bunătate luminoasă—sunt oglinda limpede a naivităţii infinite ce se desprinde din viaţă şi opera marelui poet. O fată mare. Care, par'că mereu e gata să roşască de ori-ce aude, dar care adesea în naivitatea ei copilărească, scapă tot firu să roşască, glumele cele mai picante.

George Coşbuc sau „Badea

G. Coşbuc, văzut de *Iser*

Gheorghe cum îi mai zic prietenii mulţi cari-l iubesc, apare sfios, în vorba lui discretă şi oare-cum ferită, în toate mişcările şi în toată purtarea lui de om care, de câte ori ese din casă, face impresia că atunci când calcă întâia oară în lume, ca o întrupare, aparent bărbătească, a tuturor fetelor, şi frumoase, şi naive şi ruşinoase, pe cari le-a cântat cu atâta înaltă înţelegere a sufletului, romănesc dela ţară, în baladele şi idilele sale".

Despre „badea Gheorghe" am discutat cu multă însufleţire adesea şi cu regretaţii profesori ieşeni *S. Halita* şi *Romulus Ionaşcu*, năsăudeni din naştere, care simţiau o legitimă mîndrie fiind şi ei din aceleaşi locuri natale cu Coşbuc. Era în această înaltă satisfacţie mândria întregului Ardeal românesc.

Păstrez interesante amintiri despre *Gheorghe Coşbuc*, ce mi-au fost relatate in diferite împrejurări de către regretatul *Solomon Haliţa*, fost inspector general al învăţământului primar şi primar normal şi fost, după marele război, prefect al judeţului Iaşi, transferat în aceiaşi demnitate în târgul său natal, la Năsăud. Răposatul Haliţa care a făcut parte din societatea studenţească „România Jună" la Viena evoca fermecător şi inflamabil clipe neuitate din acele vremuri de adevărată încântaţie culturală şi naţională.

Păstrez deasemeni, câteva reminiscenţe şi impresii personale, dela însuşi *Coşbuc*, pe care l-am cunoscut la Iaşi, când in calitatea sa de „defensor eclesiastic", venise de prin mănăstirile Neamţului şi împrejurimi să se repauzeze la Iaşi, unde după străduinţa defunctului sculptor *Bălăcescu*, prietenul său, fost profesor la şcoala de Arte Frumoase din Iaşi, poetul a ţinut la Teatrul Naţional o prea frumoasă şi instructivă conferinţă, tratând despre „Proverbe". Insă deocamdată următoarele reminiscenţe caracteristice.

* * *

Vara La Ocna Sibiului, în tovărăşia prietenului său, scriitorul *Bogdan-Duică*, la „scaldă".

Poetul ştia să înoate; prietenul ba, căci stătea desbrăcat la mal şi ezita să intre în apă. Deodată sburdând a tinereţe şi a joacă, poetul îi face vânt şi... bulbubuc... prietenul cade în apă... mai-mai să'l înece!...

O clipă fulgerătoare de emoţie şi spaimă şi ca o zvârlugă poetul e lângă tovarăşul său pe care-l trage la mal, mustrându-l:
—„ Bine, Duică, aşa de uşor te laşi înecat ?!"... (5).

* * *

Pământul Moldovei a inspirat pe *Coşbuc* să scrie revoluţionara poezie „Noi vrem pământ"!
Poetul străbătând ţinuturile moldoveneşti, cum singur a povestit-o, a poposit în mijlocul câmpului, intrând în vorbă cu'n ţăran. Acesta instinctiv simţind că are cui vorbi, începu să-i înşire toate neajunsurile şi toate nevoile. Poetul îl asculta şi tăcea. Era parcă o clipă de evlavie, în această spontană spovedanie a bietului plugar, care ofta ca din rărunchi:
— „Ei, Doamne, de-am avea pământ, toate ar fi calea-valea !...
Coşbuc tresări luminat de o ideie:
— „Va să zică vouă vă trebue pământ ?" întrebă poetul.
— „Păi da, noi vrem pământ !" răspuns tovarăşul său de taclale"(6).
Aceasta e geneza inspiraţiei lui *Coşbuc*. O scenă identică, cu A. Vlahuţă o descrie profesorul şi literatul Paul Bujor în ale sale „Amintiri".
Celebra trilogie dantescă „Infernul", „Purgatorul", şi „Paradisul", apărute postum la „Cartea Românească" în traducerea lui *Coşbuc*, este opera inspiratorie a lui popa Sebastian, tatăl poetului, care a păstorit la biserica din Hordău, satul natal al lui „badea Gheorghe" din ţinutul Năsăudului, (nume despre care poetul ne spunea că vine dela : *nu se udă*).
Intr'adevăr, - cum singur a povestit poetul - într'un rând popa i-a spus lui fecioru-său :
— „Măi Gheorghe, tu care ai învăţat şi ştii atât de multe dece nu-mi cauţi ceva despre Rai şi Iad al lui *Dante* ista ?"
Şi după inspiraţia lui taică-său, poetul s'a pus să-l studieze pe *Dante* şi cu cât simţia că-l pătrunde mai adânc şi că dă de rostul înţelepciunillor sale, cu atât nu-şi putea stăpâni uimirea şi admiraţiunea esclamând în extaz :
— Măi, mare şarlatan e *Dante* ăsta ! !Mare şarlatan !' (7).

* * *

După dispariţia cafenelelor frequentate de bohema literară şi artistică a Bucureştiului, a apărut „Terasa" cu Academia ei, care a'făcut loc primului sgârie — nor din Capitala ţării. La „Terasă" se adunau poeţii, dramaturgii, nuveliştii, pictorii, muzicianii, actorii, într'un cuvânt artiştii de toate nuanţele şi categoriile, toată bohema Capitalei, care îşi avea locurile, mesele şi scaunele lor.

Intr'un rând veni şi *Coşbuc* la „Terasă" dar când să se aşeze la o masă, chelnerul îi zise:

— Vă rog, locul acesta e ocupat!"

— Dar văd că nu-i nimeni! zise poetul.

— Aşa e, dar masa aceasta, la care servesc eu, e rezervată... E masa scriitorilor ş'a poeţilor, se lămuri chelnerul.

Coşbuc, edificat, se depărtă îndată, pentru a nu ocupa locul şi masa... poeţilor!

* * *

In epoca de bejenie a ocupaţiunei streine din timpul războiului, administraţia militară ocupantă se instalase pe strada Plevnei, din Bucureştiîn vecinătatea locuinţei lui *Coşbuc*.

Poetul, pentru a se face util populaţiei autohtone, îşi instalase un mic birou la o fereastră, unde scria diverse jalbe şi plângeri ale celora care sufereau rigorile regimului.

Intr'o zi i se prezentă un cetăţean din provincie care avea nevoe de o petiţiune către autoritatea ocupantă, ca să i se ocorde permisiunea de a se întoarce la domiciliul său, într'un târguşor din Muntenia.

Coşbuc, îi scrise cererea, cetăţeanul o iscăli şi crezându-l pe poet jalbar de meserie, îi întinse o hârtie-monedă de cinci lei.

— Păstrează-ţi banii, că mergi la drum ş'o să-ţi prindă bine la nevoe! îi zise poetul, iar omul mulţumit de bunele poveţe ce le mai primi, plecă încântat de bunătatea „jalbarului...".

* * *

Incă nu s'a strâns laolaltă toată opera poetică a lui *Coşbuc*. O bună parte a rămas uitată prin ziarele şi revistele la care a colaborat în tinereţe. Altele vor fi rămas, poate, în manuscris. Poate, fiindcă un cărturar ieşan, defunct, profesorul *Sandu Manoliu*, cercetând hârtiile şi manuscrisele poetului, a găsit această „glossă":

Nu glumiţi, v'opresc acuma,
Nu râdeţi, bate-vă gluma!

Nu râdeţi, ci staţi cu râsul
Nu glumiţi, bate-vă plânsul!

Că de-ţi râde acuma voi,
Ah, veţi plânge mai apoi!

Insă faceţi ce vă place
Căci şi eu aşa voi face!

Iată, tot după arătările lui *Sandu Manoliu*, „Imnul şcolii normale din Năsăud" scris de elevul *Coşbuc* şi pentru care prof. Al. Ionescu-Bataş a compus muzica:

Ţi-ai mânat prin veacuri turmele de plai,
Din stejarul Romei, tu mlădiţă ruptă,
Şi-ţi cântai amarul din caval şi nai
Dar cumplit tu fosta-i, când te-ai dus la luptă,
Ştefan şi Mihai!

Când ţi-or pune piedici duşmanii să cazi,
Spada ta să fie deacum, Române
Fulger care-aprinde, vânt ce rupe brazi,
Şi te'ncrede-apururi că vei fi şi mâine
Tare cum eşti azi!

Sus ridică fruntea, vrednice popor!
Când vorbim o limbă şi purtăm un nume,
Toţi s'avem o ţintă şi un singur dor,
Mândru să se'nalţe peste toate'n lume
Steagul tricolor.

* * *

Uneori *Coşbuc* făcea un adevărat sport în uşurinţa darului său de a versifica frumos şi muzical. Când a vrut să versifice subiectul din poezia lui *Vlahuţă* „La Icoană", el a scris acea frumoasă poezie „Noaptea Invierii". Când a vrut să facă dovada că în arta sa poetică se poate debarasa de cache-ul său, el a scris un „sonet" în formă eminesciană, iar când ţinea să glumească cu arta sa poetică, a improvizat instantaneu următoare strofe care au ţinut loc de proces verbal, la şedinţele revistei culturale „Albina" întemeiată de *Spiru C. Haret.*

Iată aceste strofe, aşa precum le găsim publicate în „Adeverul Literar şi Artistic":

Astăzi, un proces verbal :
Am vorbit și eu și soții,
Însă domnul general
Mai mult decât noi cu toții!

Noi ne tot gândeam ce-am bea,
Cu o sufletească sete ;
Generalul ne vorbea
De sigilii și secrete.

Dar acest proces-verbal
Va rămâne-o frumusețe ;
Toți având un ideal
Deși pe mai multe fețe,

Căutăm acest secret
Care aduce'n mulți lumina
După cum ne-a spus H a r e t
Care-a'ntemeiat „Albina".

* * *

O amintire absolut personală:

„Era într'o după amiază dogoritoare de vară, în luna lui Cuptor. *Coșbuc* (referendar la Casa Școalelor) venise în trecere prin Iași, după o inspecție sau vizită făcută la mânăstirile din Suceava-Neamț.

In tovărășia poetului *M. Codreanu* l'am zărit — mai exact: l'am prins! — coborând scările hotelului „Traian", în căutarea unui loc adumbrit și a unei răcoreli.

Ne-am dus la „Pavilion" pe Păcurari — (localul descris de romancierul *Cezar Petrescu* în „Paradis General"), grupul nostru de trei mărindu-se cu publicistul *I. Dafin* și cu spiritualul și jovialul doctor *G. Jocu* ambii decedați.

Timp de patru ore am tăcut cu toții. Tăceam și as-

cultam. Vorbea numai poetul, încălzit de dragostea ce o resimţea în sufletele noastre. Ne-a vorbit de luptele de peste munţi, de „Cazul Mangra" atuncia în actualitate, de starea socială şi culturală a Ardealului, de îndrumarea ce trebue dată ţărănimii... Apoi, în altă ordine de idei, de munca sa de ani de zile, ce o depunea cu traducerea lui *Dante*, citându-ne pasagii întregi, în versuri. A citat deasemeni reminiscenţe versificate din literaturile sanscrite, iar în cele din urmă ne-a vorbit de elementele estetice în poezia populară, recitând (am putea spune cântând) sumedenii de strofe populare, care de care mai frumoase. Atât de frumoase, încât poetul „Statuilor" şi al plasticelor „sonete" —parnassian care nu prea admira literatura populară — era în extaz.

Cum ne-am despărţit în acea neuitată seară de vară?

Stăruiam cu toţii ca poetul să rămâie la Iaşi, pentr'o noapte albă. Era lună plină şi cerul plin de stele. Incepea să se răcorească şi cercam să-l ademenim pe *Coşbuc* ca să rămâie şi să ia masa cu noi, hotărâţi şi dornici a tăcea şi a-l savura mereu...

Zădarnică insistenţă. Poetul ţinea să ne facă pe plac, dar... dar...

— „Nu pot... mi-i dor de băiat, mă aşteaptă băiatul! Nu l'am văzut de trei zile!".

Cu acest refren el puse la punct toate insistenţele noastre.

...Aşa că l'am condus pe jos la gară... *Codreanu* era convins că luîndu-l aşa, cu vorba, îl vom face să piardă trenul.

Poetul ne recitea mereu şi ne tălmăcea diferite stihuri populare... Noi, încântaţi că-l întârziam!... Dar ajuns în peron, poetul se urcă pe scara vagonului şi în timp ce trenul se puse în mişcare, el ne zâmbi radios că proectul nostru prietenos a eşuat (şi poetul îl simţise fără a ne-o spune) dorindu-ne repetat:

— „Noapte bună şi la revedere!".

* * *

Poetul *Coşbuc* n'a vorbit niciodată despre timpul creaţiunilor sale artistice. De timid şi sfios cum era, chiar, între cei mai buni prieteni! Când a dirijat revista „Foia Interesantă" — foaie într'adevăr interesantă, prin faptul că el a scris acolo şi versuri şi proză — poetul a fost inspirat şi a creat o rubrică specială, în care a cerut scriitorilor noştri să arăte care este

timpul pe care-l preferă inspirațiunilor și creațiunilor. Pentru a cultiva eceastă rubrică a început cu sine însuși, și iată ce a scris *Coșbuc* în această chestiune:

„Scriu mai cu plăcere la amiază și seara, înainte de masă și mai ales noaptea dela 10 până la miezul nopții, și mă obihnesc de munca scrisului, ori ducându-mă la cafenea, să citesc reviste umoristice și variații de prin gazete, ori îmi caut vr'un prieten glumeț și mă duc la vr'o berărie.

Mi-e groază de orice regularitate a timpului, nu hotărăsc niciodată nimic înainte și toate le las la bunul plac al momentului. Câte două săptămâni nu scriu nimic, dar apoi câte alte două săptămâni fac abuz de muncă. La cele din urmă cărți ale Aneidei am lucrat astă-vară două luni dearândul în fiecare zi, fără excepțiune, câte 18 ceasuri. Poeziile mele le compun cântându-le și am atâtea melodiii în cap câte poezii am scrise. Ca să le pot cânta, ori mă închid într'o odae, ori plec pe câmp, dar mai cu voe compun când călătoresc cu trenul; stau afară pe platforma vagonului și acolo-mi bombănesc versurile în pace, căci zgomotul trenului îmi covârșește cântecul.

Cea dintâi poezie am publicat-o la vârsta de 15 ani într'o foae pedagogică din Ardeal. N'o mai am și nici nu știu ce era. Am publicat apoi fel de fel de încercări prin toate foile ardelenești.

Intâiele încurajări mi le-au dat profesorii mei de liceu care în vederea talentului meu literar mă scuteau de studiile științifice, și mai ales la matematici eram liber să urmez sau nu cursul, fiindcă nu aveam nici o tragere de inimă spre matematici și spre toate studiile din care e izgonită fantazia.—Mai la urmă m'a încurajat d-l Ion Slavici director al „Tribunei" care m'a adus la „Tribuna" și mi-a dat un fel de „sinecură" la ziar, ca să pot scrie versuri. Dela 1884-1890 am publicat neîntrerupt versuri în „Tribuna" și aceștia au fost anii cei mai roditori ai vieții mele, La 1890 m'a adus d-l. Titu Maiorescu în România și mi-a dat o slujbă în ministerul cultelor, unde am stat abea 7 luni. De altfel dintru început am fost curajos, căci nici odată n'am fost cu pretenții mari, că fac literatură bună și vrednică, si n'am nici o ambițiune, dar de poreclita opinie publică și de critici nu-mi pasă mult..." (8).

Pentru istoria literară desigur, dar și mai sigur pentru marea dragoste ce a purtat-o lui Alecsandri, poetului Gh. Coșbuc pe când se afla la München, a făcut cunoștința unui pictor german Edgar Grumme, cu care s'a împrietenit în discuțiuni literare. Pictorul german profera diverse teorii asupra artei, în con-

trast cu poetul român care, se ştie, nu prea punea mare preţ pe aceste teorii şi pe critici, pe care îi considera „jandarmi literari".

Pictorul ştiind însă că Coşbuc este un poet şi un eminent cunoscător al literaturii germane, l-a recomandat tatălui său fost mare hotelier pe vremuri la München şi la Karlsbad. Bătrânul Grumme era un om isteţ şi hâtru şi când a aflat că prietenul fiului său este un poet din România, i-a spus că cunoaşte mulţi Români şi că toţi Românii sunt poeţi cari fac versuri proaste.

Pentru a-şi susţine această părere neamţul îi aduse poetului român un vechiu album, în care pasagerii hotelului său din Karlsbad au înscris câteva amintiri rimate, şi nu mică a fost mirarea lui Coşbuc când cetind aceste versete, a găsit şi semnătura lui *Vasile Alecsandri* care a scris aceste rime:

Der Beafteak hier ist miserabel
Der Wein ist aber vil amabel
Erforsche nicht woher un wie
Eei Dichter aus die Rumanie

Neamţul-hotelier spuse poetului că versul final, adică al patrulea, a fost adăugit de dânsul şi transformat astfel:

„Genannt Herr V. Alecsandri"

Coşbuc arată că poezia a fost scrisă cu litere latine şi că versul al treilea fiind prea corect nemţeşte, crede că nu aparţine bardului de la Mirceşti, dând în continuare următoarele amănunte vesele:

„Cuvântul *vil* din versul al doilea e şters cu o trăsătură de condei; de-asupra lui e scris de-o mână străină *sehr*, dar şi acest cuvânt e şters şi de-asupra lui e scris de a treia mână *recht*, Alături de versurile lui Alecsandri sânt alte două versuri, un comentar gramatical:

Du verstehst nicht einmal das A-B-C:
Wir schreiben vil *mit einen* e.

Iar mai jos, un adept al purizmului în limba germană, a scris relativ la adjectivele amabel şi miserabel, următoarele rânduri:

So'ne Fabel
Mit amabel:
Miserabel,
Steck dir anderswo den Schnabel!

Versul al patrulea e mojic de tot, şi de aceea bănuesc că l'a scris vr'un student, care-şi permite toate glumele, după obiceiurile de pe acolo. Pe marginea albumului e scris referitor la *aus die* din versul al patrulea:

Moin liebster Herr Dichter
Wir sagen deutsch aur der.

Aceste versuri au cel mai mult haz dintre toate comentariile: cuvântul Dichter (poet) ie accentuat fals, pe silaba ultimă, ca sa rimeze cu der: o batjocură.

Dar nici acest zeflemist cu Dichter, n'a scăpat teafăr. Sub aceste două versuri, sânt scrise cu cerneală roşie şi în jargon ovreesc:

In diesem Falle, Herr,
Entweder die, noch der
A daitscher Proffesär.

„Ei, vezi ce poeţi..." zise băcanul meu. „Ei, dar acest domn din România era un băiat foarte de treabă; îi plăceau al dracului fetele şi muzica".

De aici băcanul a început să-mi spună ce e poezia şi cum trebuie făcută, şi începuse să-mi ţie o conferinţă despre poeţii lui favoriţi. Mai la urmă, când l-am rugat să-mi lase albumul să copiez versurile lui Alecsandri, mi-a zis:

„Ia, spune-mi, aveţi şi d-voastră Românii literatură? Aveti poezie?"

„Nu!" i-am răspuns eu. „Noi ne ocupăm mai ales cu pictura. Avem pictori renumiti..."

„Ce dracu! zise iel. Nici nu-mi închipuiam! Pictori renumiţi... care mama-pădurii?"

„Las,'tată, că mergem într'o zi în Glasspalast şi vedem!" zise Edgar, care ştia că eu glumesc, căci vorbisem noi de pictura română mai înainte

„Vreau să văd! 'Auzi d-ta!... Nici nu-mi închipuiam!..."

Nu m'am întâlnit cu el cât am mai stat la München. Mă

temeam să nu dau de ruşine. In „Glaspalast" se expun de câţi-va ani în fie care vară mii de tablouri: e o expoziţie internaţională. Toate naţiunile sânt reprezentate; dar de Români nici vorbă!

Aşa am găsit eu această a doua „poezie nemţească a lui *Alecsandri*. Cea dintâi ar fi cunoscuta declaraţie de amor, ce-o făcuse poetul unei germane care-l ruga să-i scrie în album:

So viel der Schwabe liebt die Bier.
So viel und mehr viel lieb ich dir.

Aceste versuri însă, la urmă, poate că sunt numai inventate. Nu ştiu unde le-am citit şi nu-mi aduc aminte de greşelile lor ortografice, nici dacă iscălea cineva pentru autenticitatea lor"(9).

Optimistul Coşbuc preţuia desigur pe *Eminescu*, dar îl adora mai mult pe *Alecsandri* care a cântat vitejia „*Ostaşilor Noştri*" precum a cântat şi el „*Cântece vitejeşti*". Deci aceste amintiri le-a scris poetul din interesul istoriei literare şi de dragul lui Alecsandri.

* * *

Interesantă şi caracteristică este prima întâlnire ce a avut loc între profesorul şi literatul E. Herovanu şi poetul „Baladelor şi Idilelor" — care după curentul eminescian a avut o mare înrăurire asupra generaţiei tinere depe la sfârşitul veacului trecut.

E. Herovanu
In faza tinereţii şi a poesiei

Extrag din „Oraşul Amintirilor" pasajul evocativ:

„...Intr'o zi, aflându-mă la Bucureşti, întâlnesc, în localul bodegei Mircea, pe Ştefan Iosif, care ocupa una din sălile, pe atunci mult mai reduse decât azi, ale localului, o mesuţă împreună cu Coşbuc. Cu Iosif, aveam strânse legături de amiciţie. Pe Coşbuc nu-l cunoşteam.

— Şi d-lui e poet, spune Iosif, confratelui său, arătând spre mine, cu bunăvoinţă, după ce, la invitaţia lui, am luat loc la mesuţă.

Coşbuc zâmbi enigmatic.

— A scris versuri frumoase, urmă delicatul meu prieten pe când, în fața titanului căruia îi vorbea, eu mă simțeam tot mai umilit și mai mic.

Coșbuc zâmbea mereu.

L-am strâns pe Iosif de mână. S'a uitat la mine. A înțeles sfiala mea. Și s'a oprit.

Nu știu ce senz va fi avut zâmbetul lui Coșbuc. Trebue să fi fost puțină ironie în el; dar o ironie distilată, pură, senină. Figura poetului iradia atâta bunătate!...".

Și fiindcă am făcut la început o apropiere între Eminescu și Coșbuc, nu știu dece mă obsedează zâmbetul unuia și zâmbetul altuia, și fiindcă într'o situație cam identică, la Iași, l-am văzut și eu pe Coșbuc zâmbind în așa fel, încât rețin toată impresia, pot să afirm că în zâmbetul pe care îl evocă prof. E. Herovanu, era mai mult sfială decât ironie, și în orice caz foarte multă blândeță

*
* *

Pe cànd redacta revista „Vatra" poetul ținea să-și întrețină cetitorii cu diferite snoave sau glume, totdeauna cu rost educativ și cultural.

Iată bunăoară cum a amuzat pe cetitori descriind în formă glumeață marele figuri voevodale, punând următoarele întrebări și dând răspunsurile:

„Care Domnitor a fost mai voinic?

— Ciubăr Vodă, căci numai după el a rămas vorba: „e voinic ca Ciubăr-Vodă pe care l-au mâncat guzganii!"

Care Domnitor putea să zboare?

— Lăcustă Vodă

Care Domn a fost mai iubit de femei?

— Petru Cercel, căci ce iubesc mai mult femeile, decât cerceii.

Care Domn stătea într'un picior când vorbea?

— Petre Schiopul.

Care Domn avea două toiege?

— Mircea al III-lea Ciobanul, care avea toiag ciobănesc și toiag voevodal.

Cari dintre Domnitori s'au dușmănit mai mult între ei?

— Ștefan cel Sfânt și Vlad-Dracul — căci unul era sfânt și celălalt dat dracului.

Mai în şagă, mai glumind, poetul a răspândit astfel în popor istoria naţională. Poate că aici să fie un reflex spiritual din «*Junimea*» căci şi acolo se glumea şi se râdea, în timp ce se făceau lucruri atât de bune şi atât de scumpe culturii româneşti.

* * *

Ocupându-i fotoliul academic, *Octavian Goga* în discursul său de recepţie, după ce descrie satul Hordău, în care Coşbuc a văzut lumina zilei şi arătând că genealogia neamului său porneşte din climatul Răşinarilor ardeleneşti şi după ce mai arată că poetul este şi rămâne cel mai fidel cântăreţ al satului, „cântăreţul pătimirii noastre", îl alătură pe poetul „Baladelor şi Idilelor" de aceşti trei mari scriitori pe care i-am denumit „Muchetarii literaturii Române", din ultimele decade ale secolului trecut.

A zis *Octavian Goga* în şedinţa solemnă a Academiei Române, vorbind de această celebră trinitate, cu care *Coşbuc* a complectat celebrul quartet:

„*Pleiada* Caragiale, Delavrancea, Vlahuţă, *dispărută prea de vreme dintre noi, într'o nobilă solidaritate, răscolia valuri agitate în opinia publică, păstrând însă pe seama scrisului un respect religios, menţinând totdeauna scrupulele onestităţii artistice şi prestigiul de atelier.* Coşbuc se *frământa alături de ei. Mi-a fost dat adese să-l văd în casa lui* Vlahuţă, *unde în vecinătatea pânzelor lui* Grigorescu *se rosteau judecăţi şi se înfiripau planuri, se încrucişau gânduri, se cimentau teorii, zic că le rostea amfitrionul cu fraza lui sacadată de meşter socotitor, fie ca într'o împletitură de fulgere,* Caragiale *îşi asvârlea în faţa noastră verva orbitoare.* Coşbuc *cu buzele strânse îndărătnic, în ochi, cu o strălucire pătimaşe care-i lumina fruntea largă de filozof antic, vorbia rar şi apăsat. Ne aducea snoave din călătoriile lui dela ţară, din nenumăratele rătăciri cu trenul cu care pleca fără ţintă, diseca încet o chestie de filosofie. Curând însă se cunfunda în tăcere, toată figura i se muia în melancolie şi cădea pe gânduri. Abia după miezul nopţii se scutura de apatia lui obişnuită, cuvântul îi era mai pripit, colţul gurei îi tresluia de un ton nervos şi o fosforescenţă stranie i se ivia în pupilele aprinse. Nu, atunci nu mai era modestul referendar dela Minister, cu timiditatea stângace a săteanului desconcentrat. O deplină conştiinţă a propriei valori îi ridica fruntea şi vorba lui se desfăcea în fraze scurte, repezi, sentenţioase. Ne vorbia de cei mulţi de cei din umbra satelor, de obida lor, de politiciani venali, de subprefecţi nebuni, de suprema dreptate care se aşteaptă acolo jos şi de grozava judecată din urmă. Mi-se părea atunci că din noaptea asuprirei noastre seculare, ţâşnesc accentele lui de revoltă, ca nişte pumnale ascuţite cari se înfig în coaste*".

Am arătat că a fost un moment interesant în literatura românească, când vigurosul optimism din poezia lui *Coşbuc* părea că risipeşte melancolia şi pesimismul poeziei lui *Eminescu*. Se punea chiar atunci întrebarea foarte simplu şi tot atât de nedumirită, în cercurile literare: „Cine este mai mare? *Eminescu* sau *Coşbuc?*".

Astăzi, evident că nimeni n'ar putea pune o astfel de întrebare pentru a risca o comparaţie cu geniul eminescian.

Fie-ne îngăduită, o simplă paralelă:

Precum, ca învăţăcel, *Eminescu* şi-a încălzit sufletul în îndrumările marelui său dascăl bucovinean *Aron Pumnul*, tot astfel *Coşbuc* a păstrat acelaşi cult pentru marele său luminător *Timoteiu Cipariu*. Şi precum *Eminescu* a plâns atât de jalnic în inspiraţia sa „La moartea lui *Aron Pumnul*", tot astfel *Coşbuc* a fost îndurerat de moartea marelui român al Ardealului, *Timoteiu Cipariu*.

Cu prilejul semi-centenarului morţii lui *Cipariu*, dr. *Ilie Dăianu* a publicat o broşură comemorativă şi evocatoare din care extragem:

„*Îndată după vestea morţii lui Cipariu, poetul* George Coşbuc, *fiu al aceluiaşi crez naţional şi bisericesc, ca şi* Cipariu, *grăniţeri şi străjeri amândoi ai limbii româneşti, scria această minunată odă, prea puţin cunoscută, pornind dintr'un cuvânt al lui Horaţiu:*

NON OMNIS MORIAR

— La moartea lui Timoteiu Cipariu, de *George Coşbuc.* —

Clădit-au Grecii două cetăţi de fală pline
Şi temple mari şi ziduri ciclopice-au zidit,
Dar toată măestria clădirilor eline,
Columnele de marmur şi templele divine
De mult s'au năruit.

Trăiesc numai imagini, hrănite de-amintirea
Condeiului istoric, ca vis numai trăiesc:
Dar cine poate zice, că le-a perit mărirea?
Ce cap va fi îndărătnic, să nege nemurirea
Poporului grecesc?

Nu murii țin pe o gintă, căci murii pot să cadă;
Nu oamenii fac neamul, căci ei se nasc și mor:
Bărbații numai poartă putere și dovadă,
Dar nu prin fier și lance, ei nu înving prin spadă,
Ci înving prin mintea lor.

Se nasc, având în suflet mari, nobile destinuri,
Trăesc, ca să creeze, și trec ca niște regi.
Umplând a lumii goluri, golind a mării plinuri,
Ei mor deplânși de-o gintă și chiar să moară'n chinuri,
Nici cînd nu mor întregi!

Aceia sunt bărbații cari pot să alunge norii
Națiunilor uitate prin noapte și sub fier,
Bărbați superbi, cari poartă inemile-Aurorii,
Au larg avânt de vultur și în șir ca și cocorii.
Ei foc fură din cer.

Oh, sfânt și înalt e darul, când ori la care neamuri
Trăesc bărbați cu suflet, cum nouă ne-a trăit
Cipariu, căruntul dulce, purtând a limbei flamuri.
Cătând să lămurească prin vii și mândre lamuri
Un grai îmbătrânit,

Căci l-a trimis Geniul luminii să-și unească
Puterea cu-ale altor bărbați cu suflet plin:
Să caute și să afle, să frângă a limbii mască,
Intregi să ne redee și iar să ne renască
Prin grai dela Quirin.

Și-acum răsună tonuri lugubre în tot de-alatul
Pământurilor, unde un graiu găsești și-un port,
Că varsă lacrimi șipot tot colțul și tot satul,
Că gem la groapă flamuri cernite, că bărbatul
Națiunii doarme mort!

Gândirea lui aprinsă de-a neamului iubire,
Azi doarme'n glii și doarme întreg avântul lui!
Cipariu, carele cântă prin veacuri de amintire
O limbă românească și a limbei noastre fire,
Cipariu de acum nu-i!

E mort Cipariu? Voi spuneți, că-i mort? Dar oare poate,
Să moară omul, care da vieți, care-i trimis?
Nu-i mort! In mii de piepturi, în piepturile toate,
Trăiește el de-apururi: nici moartea nu ni-l scoate
Din piept, unde ni-e scris!

Trei scânduri și o movilă de glii nu pot s'ascundă
Pe un om iubit de o lume, pe un om de fapte mari!
Un neam întreg, ce plânge, stă gata să răspundă,
Că'n veac va recunoaște cu-o inimă profundă
Pe marele Cipariu!

* * *

Spiru C. Haret, a fost un sincer admirator al scriitorilor. El a văzut în *Al. Vlahuță* pe literatul educator și pedagog și în poetul *G. Coșbuc*, pe un cântăreț al vieții patriarhele și tradiționale a țărănimii, fie numai a țărănimii ardelene. Dar a mai văzut în *Coșbuc* și pe un mare cărtăreț social, — căci în discuțiunile ce s'au făcut cu prilejul tristelor evenimente din primăvara anului 1907, au fost calificați ca „instigatori" atât *Spiru C. Haret* pentrucă a răspândit cât mai multă lumină prin bezna satelor, cât si poetul *G. Coșbuc*, ca autorul revoluționarei poezii cu caracter social și național „Noi vrem pământ", *Haret* însă, pătruns de opera poetică a tovarășului său de...instigație, era bucuros de prietenia lui *Coșbuc* și adeseori îl invita la el acasă, ca să-i citească din inspirațiile sale inedite. In această privință, poate fi considerat ca document, următoarea invitațiune:

„D-nul și D-na S. C. Haret vă roagă să bine-voiți a veni la dânșii mâne seară Sâmbătă 23 Maiu la 8 ½ spre a ascultă pe poetul George Coșbuc, care va ceti ceva inedit și pentru care dorește să aibă și părerea D-voastră" (10).

* * *

Coșbuc a trăit o intensă viață poetică, dar oricât, viața omului ar fi plină de poezie, ea se termină...în proză Dovadă sfârșitul trist al clasicului bard dela Micești! Dovadă sfârșitul dureros al clasicului cântăreț al „Baladelor și Idilelor", care a murit sub regimul vrăjmașilor ocupanți ai Capitalei și care n'a avut nici măcar acest noroc de a vedea realizarea visului național secular.

Pentru a nu accentua tristeța — vom încheia acest notații, cu o reminiscență încadrând pe cetitori în atmosfera societății literare de care ne ocupăm și în care se știe că una din marile ei devize a fost: anecdota primenză".

Precum am spus, *Spiru C. Haret* a fost un mare admirator al lui *Coșbuc* și pentru opera sa poetică l-a decorat.

Poetul invitat la palat, trebuia să se prezinte protocolar

şi necunoscând protocotul, şi ţinuta, adică neştiind cum şi în ce fel de port să se prezinte, se simţea într'o adevărată încurcătură. Pentru a o scoate la capăt, el s'a adresat lui *N. Petraşcu* directorul revistei „Arta şi Literatura Română" la care colabora poetul, trimiţându-i scrisoarea din care extragem pasajul final (11):

„Dar am nevoe de sfaturi. Aşa, de pildă: ştii, cred. că d-l Haret mi-a dat o decoraţie, nu ştiu care E nevoe să fiu cu ea la piept, la Palat? Aud, că se supără coridoarele palatului, dacă te văd fără decoraţii pe piept, când ţi s'au dat. Acu trebue să mi-o cumpăr ; nu ştiu cum s'o port — mai mare daraua decât ocaua".

* * *

Ca încheere: dacă printre cetitorii acestor pagini se mai găsesc unii doritori de poezie clasică profund românească, sau alţii iubitori de literatură aleasă, ne permitem a-i sfătui cu tot entuziasmul firesc, să recitească volumele „Balade şi Idile", „Fire de tort", „Ziarul unui pierde-vacă", ca şi celelalte volume de versuri originale sau traduceri de *G. Coşbuc.* Vor resimţi şi ei desigur că literatura naţională de pe vremuri nu atât de îndepărtată, ne-a procurat clipe senine bine făcătoare pentru suflet.

Iar marile noastre case de editură ar realiza o operă valoroasă şi sănătoasă, reeditând aceste volume epuisate şi colectând în alte volume prea frumoasele inspiraţii pe care *Coşbuc* le-a risipit prin diferite publicaţiuni, unde au rămas uitate.

Adnotări la G. Coşbuc

1. Vezi volumul: Sandu Manoliu.— „Intr'un colţ de ţară".
2. *Dr. Ilie Dăianu:* „Timoteiu Cipariu la a 50-a aniversare dela moartea lui, 3 Septembrie 1887". Editura „Bucovina", Bucureşti. 1937.
3. Vezi *I E. Torouţiu:* „Studii şi Documente Literare. „Junimea". Volumul VI pag. 280.
4. Idem acelaşi volum pagina 255.
5. Vezi amintirile lui *Bogdan-Duică* în revista „Luceafărul" pe 1919 de sub direcţiunea lui *Octavian C Tăslăuanu.*
6. Idem.
7. In „România Literară" de sub direcţiunea lui *Liviu Rebreanu.*
8. „Foaia Interesantă" a apărut la Bucureşti sub conducerea poetului, în anul 1896.
9. Aceste spirituale şi amuzante reminiscenţe se găsesc în volumaşul lui *Coşbuc* „Versuri şi proză" apărut în „Bioblioteca Noastră" din Caransebeş, în anul 1897 sub direcţiunea lui E. Hodoş.
10. Vezi volumul „Studii şi Documente Literare" de *Torouţiu.*
11. Idem.

NB. — *Marea editură* „Cartea Românească" *a retipărit pentru noul an literar 1940, volumele lui Coşbuc: „Balade şi Idile", „Fire de tort" şi „Ziarul unui pierde-vară" şi „Cântece Vitejeşti" în ţinută comemorativă, cu preţuri populare.*

Salonul Literar al lui Titu Maiorescu

— Episoade şi aspecte din „Junimea Bucureşteană" —

INTRAREA LUI EMINESCU ŞI CREANGĂ ÎN „JUNIMEA" DIN IAŞI

Frescă în mărime aproape naturală de pictorul eşan

CONST. AGAFIŢEI

Dela dreapta spre stânga, în capul mesei: Maiorescu; în urma lui, în picioare: Burlă, Caagiani, Bodnărescu, Philippide. Dealungul mesei, în primul plan: P. P. Carp, Th. Rosetti, Leon şi Iacob Negruzzi, V. Pogor, Ion Creangă. În urma acestora. după Eminescu: Tassu, Lambrior şi Panu în fund. În capătul mesei, în stânga, N, Culianu şi A. Naum.

În planul al doilea, în urma figurilor din jurul mesei, tot dela dreapta spre stânga: în fund: Gr. Buiuchiu, Caragiale, Ianov, C. Dimitrescu-Iaşi, St. Ch. Vargolici, A. D. Xenopol, în urma acestuia I. Slavici. Între Iacob Negruzzi şi V. Pogor: Nicu Gane, Miron Pompiliu şi Al. Gh.; Sutzu în urma lui N. Gane, în fund: A. C. Cuza, T. T. Burada şi V. Conta.

În fund stânga: Th. Şerbănescu, G-ral Cerchez, P. Paicu şi ultimele două figuri în stânga I. M. Melik şi Const Meissner.

În primul plan în picioare poetul M. Eminescu. În fotoliul ocupat de V. Pogor se observă tradiţionalele „perine". Pe masă în faţa lui Maiorescu „Talanca" pentru boi. În perete se observă: în fund dreapta portrele lui Vasile Alecsandri şi Costachi Negruzzi. În mijlocul peretelui panorama Iaşului şi tabloul reprezentând Arcul, astăzi dispărut, din dreptul Acad. Mihailene şi a vechei Şcoli de Bele Arte.

Se ştie că Maiorescu a părăsit Iaşul cu un mare regret pentrucă l-a abandonat silit, după ce înfăptuise pe tărâm cultural şi naţional o operă pozitivă şi regeneratoare, — dar l-a părăsit şi în adâncă mâhnire pentru tot ce a îndurat din partea adversarilor săi ireductibili şi intransigenţi: dueluri, procese, între care unul aproape infamant, polemici acerbe, farse

sîngeroase, vehemente atacuri cu caracter personal, unele atingând buna sa reputaţie ca om de elită şi de familie şi ca educator al tinerelor generaţiuni. Toate acestea l-au făcut să deşarte întreaga cupă a amărăciunii, aşa că în perspectiva vremurile se poate afirma că el a pornit din Iaşi întristat, ducând însă cu dânsul, la Bucureşti, nostalgia oraşului în care a debutat ca un spiritus rector al întregei societăţi şi ca un adevărat reformator. Va fi regretat el, desigur, prieteniile personale şi toate amintirile frumoase pe care le-a păstrat, dar mai presus de toate Maiorescu a regretat nobila societate a „*Junimei*" pe care a întemeiat-o în vechea capitală moldovenească, creind un nou climat sub raporturile culturii naţionale.

Din corespondenţa sa postumă, cele mai fidele mărturii despre trecutul său glorios, putem observa că multă vreme după strămutarea sa din Iaşi, Maiorescu a intreţinut intense raporturi cu membrii societăţii, colaborând la redactarea „*Convorbirilor Literare*" şi ocupându-se împreună cu *Iacob Negruzzi* de partea redacţională, verificând manuscrisele celorlalţi colaboratori, dând sfaturi şi directive asupra diferitelor manuscrise şi probleme, după cum dela distanţă lua parte activă la consfătuirile junimiste, venind în fiecare an la aniversările societăţii.

Era absent din Iaşi, în tot acest răstimp, dar sufleteşte era mereu în mijlocul *Junimei*, purtându-i grija şi ducându-i dorul în permanenţă.

Până ce a început să-l roadă ideea de a înfiinţa şi la Bucureşti o „Junime". Şi a înfiinţat-o într'adevăr.

* * *

Dar era cu totul o altă „*Junime*" de cît cea dela Iaşi. O altă *Junime*, fiindcă a răsărit un alt climat spiritual., alţi membri cu o nouă etică ideologică şi sufletească. Lipsea în *Junimea* bucureşteană toată ambianţa şi bonhomia ce au însufleţit mediul dela Iaşi. Nu mai era acolo *Pogor* cu toate năzbâtiile sale spirituale, nu se mai băteau junimiştii cu perne conform tradiţiei ieşene; nu mai era nimeni onorat cu nici o poreclă; nu se mai colectau în „Dosar" toate bazaconiile publicistice, nu se mai cultiva

nici un fel de anecdotă, decât cu foarte rare excepţiuni, pentrucă lipseau anecdotiştii tradiţionali şi chiar atunci când vreun junimist din garda veche se abătea prin Bucureşti la şedinţele ţinute în casa lui Maiorescu, nimeni nu mai avea verva şi buna dispoziţie de altădată.

Eminescu, care a frecventat salonul lui Maiorescu din Bucureşti, se afla atuncea în epoca tragică a rătăcirilor sale miniale şi a suferinţelor fizice, astfel că genialul poet, deşi adorat ca atare, stârnea mai mult mila şi compătimirea, decât infinita admiraţiune de odinioară.

Creangă, se abătea şi el câte odată prin acest salon junimist, dar nici el nu mai avea dispoziţia sufletească dela Iaşi. Prefera să-şi trimeată manuscrisele prin poştă, decât să le citească singur ca în Junimea ieşană, pentrucă nu mai venea însoţit sau adus de „*Bădia Mihai*" şi pentrucă atmosfera din acest salon, în care au apărut atâtea alte feţe boiereşti, îl distanţia şi mai mult pe ţăranul din Humuleşti care aci, în casa lui Maiorescu se simţea şi mai mult adevărata talpă a ţării şi deci stingher şi timid în mijlocul unei boierimi, înalţate în vîrful piramidei sociale.

Nu. Cu totul alta a fost *Junimea* din Bucureşti, care se complăcea a fi sub noua direcţiune, dar numai a lui Maiorescu.

* * *

Lipseau însă în noua *Junime* istoricii *A. D. Xenopol, G. Panu*, etc.; lipseau filologii reputaţi *Burlă, Philippide, Miron Pompiliu, Paicu* etc.; lipseau anecdotiştii *Creangă, Gane, Gheorghieş Racoviţă* şi toţi ceilalţi; lipseau poeţii nebuloşi *Samson Bodnărescu, Gh. Vărgolici* etc., dar lipsea mai cu seamă esenţialul, toată pletora *Caracudei*, care a fost punctul cardinal al ambianţei junimiste dela Iaşi.

Ar fi însă riscant a afirma că *Junimea* bucureşteană n'a marcat şi ea o epocă însemnată. La Bucureşti ea a luat un aspect oarecum savant şi cu deosebire pe terenul filozofic,

Delavrancea

Brătescu-Voineşti

I. Slavici

căci aici s'a dezvoltat în amploare ştiinţa filozofiei rămâne sub auspiciile personale ale marelui critic întemeetor. Aici la Bucureşti, în salonul lui Maiorescu, s'au afirmat personalităţi filozofice proeminente şi cugetători originali ca: *P. P. Negulescu, C. R. Motru, S. Mehedinţi, D. Evolceanu, M. Dragomirescu, Rădulescu-Pogoneanu, Anghel Demetrescu, Gr. Păucescu* şi junimiştii prin cultură ca *I. Petrovici, I. C. Filitti, Grigore Tăuşan-Petronius* şi nouii colaboratori ai „Convorbirilor Literare", între care *Hâşdău, V. A. Ureche, Odobescu, Laurian* ş. a., pe care în această istografie îi putem considera neo-junimişti.

Aici, la Bucureşti, s'au alăturat curentului junimist fruntaşii literaturei: *Vlahuţă, Delavrancea, Coşbuc, Brătescu-Voineşti, I. A. Basarabescu, Duiliu Zamfirescu, Ascanio, N. Petraşcu, T. Şerbănescu*, precum şi generaţia mai nouă de scriitori şi artişti.

* * *

Interesant de amintit mărturiile lui Maiorescu despre „Junimea" din Bucureşti.

Cea dintâiu reuniune junimistă în casa marelui critic a avut loc în seara de 28 Septembrie 1876. Maiorescu o notează astfel:

„Marţi seara 10 Octombrie 1876 au fost la mine d-nii Anghel Demetrescu, D. Aug. Laurian *şi* Ştefan T. Mihailescu *cu* Nica *şi a fost una din cele mai animate convorbiri până la 12 jum. noaptea. Despre creerul mare şi cel mic (apropos de excitaţii ale poeziei şi* Eminescu*), apoi despre politică democratică şi liberală. Pare a fi ca un început de Junimea bucureşteană.*

Apoi Duminică 3/15 Octombrie au fost din nou seara la mine cu încă St. Vârgolici, Bodnărescu *şi* Verussi, *care erau întâmplător aici dela Iaşi şi cu* Slavici. *După convorbiri libere despre ceiace este personal şi ce este impersonal în artă, s'a hotărât să ne întrunim odată pe săptămână la mine şi anume Vineri seara".*

Deci şi la Bucureşti un fel de şedinţe... venerice, după vorba spiritualului *Pogor.*

Odată începutul făcut, Maiorescu întreţine aceste reuniuni întemeiând nucleul Junimei din Bucureşti, de unde menţinând legătura cu cercul rămas la Iaşi, a continuat „noua direcţiune" şi încetul cu încetul grupul lărgindu-se, Maiorescu desfăşură o şi mai accentuată activitate spirituală prin studiile sale critice şi estetice, iar cu timpul încep să apară alţi discipoli de talent care i-au continuat opera. Că aceste reuniuni i-au produs plăcere sufletească întemeetorului, faptul acesta ni-l mărturisesc astăzi postumele sale „Iusemnări zilnice" din care extragem:

5 Iulie, 1877,

„Din câte mi-am propus să lucrez pentru 77, nu am făcut decât terminarea lui Schopenhauer *în „Convorbiri". Celelalte stau tot aşa.*

Ocupat am fost pentru cetirea şi corectarea der „Rumänischen Skizzen" de Mite Kremnitz *pe care le-a tipărit* Socec *şi astăzi sunt terminate. Va apărea în această săptămână primul exemplar broşat".*

Şi mai departe, în notaţia sa din aceiaşi dată:

„Dela sfârşitul lui Ianuarie până la ultima Aprilie (3 luni) am redactat „Timpul"; *mai toate articulele de fond ale mele, din acest interval. Aveam pe o lună 800 de franci. M'am retras din cauza invaziunii Ruşilor în contra politicei cărora sunt absolut, pe când mulţi conservatori* Florescu, Phillipescu, Lahovary *etc. sunt rusofili.*

N'am scris nimica alta în aceste 6 luni decât până la ultima Februarie restul „Aforismelor" lui Schopenhauer *în „Convorbiri" şi acele articole de fond şi altele în* „Timpul".

Junimea adunată la mine, la Păucescu *şi la* Odobescu *în toate Vinerile seara până la 1 Iunie regulat. Acum vacanţe. A fost bine".*

Faptul că Maiorescu începe să dirijeze şi ziarul *„Timpul"* — atunci oficiosul conservator junimist — trebue reţinut pentru a constata că în cercul din Bucureşti încep să apară şi diferite personalităţi politice marcante, sporind astfel nuclecul şi prestigiul şi treptat-treptat accentuând tot mai mult activitatea politicei junimiste sub şefia lui *P. P. Carp.*

La 18/30 Octomvrie 77 Maiorescu înseamnă:

„Literar aproape nimic. Consumat prea mult timp cu advocatura. Câteva momente sunt însă mereu date totuşi revizuirii traducerii „Aforismelor asupra înţelepciunii în viaţa" ale lui Schopenhauer.

Pentru a cimenta cât mai mult prieteniile intime, Maiorescu începe să-şi invite la masă amicii din noua *Junime* şi la 15/28 Noembrie 77, el notează;

„*Astăzi la noi la masă doamna şi domnul* Mandrea, *doamna şi domnul* Rosetti *(Theodor), doamna* Poenaru, Zizin Cantacuzène *şi* Wilhelm Kremnitz), *soţul* Mitei). *Seara ne-a cetit* Slavici *începutul neinteresant al unui roman*".

Este de amintit că şi în această epocă starea de spirit şi starea generală a lui Maiorescu erau adânc zdruncinate şi deaceea mărturiseşte el însuşi, în nota sa din 21 Ianuarie 1878:

„*Eu însumi m'am gândit eri mult la sinucidere şi mi-am zis a suta oară că nu pot face asta cât timp nu las destui bani familiei mele. Dar niciodată la sinucidere prin glonţ; din contra, când pela ora 5 m'am întins puţin în odaia de culcare, îmi zugrăveam cu dor moartea prin cloroform. O adormire în neant cu burete de cloroform peste paţă*".

Această idee sinistră a minat multă vreme şi pe *Emilia Maiorescu-Humpel*, despre care fratele ei notează la 15 Aprilie acelaş an:

„*In Sâmbăta Paştelor a venit Emilia la noi şi a rămas vre-o săptămână. Gândurile ei de sinucidere. Ea însăşi venerată în tot cercul familiei mele*".

Emilia Maiorescu a fost venerată şi de fratele ei, care în scrisorile către ea o adoră şi cine n'ar şti că Emilia este sora lui Titu Maiorescu, i-ar putea atribui marelui critic alte sentimente.

Emilia Maiorescu poate fi considerată şi ea ca o membră activă a Junimei, care i-a tipărit la Iaşi un volum, în editura societăţii, traducerea lui „Wallenstein" de Fr. Schiller semnând traducerea numai cu iniţialele E. M.—ceeace a făcut pe un tânăr scriitor să atribue traducerea lui Eminescu Mihail (E. M.).

Dar să revenim la *Junimea* bucureşteană, la salonul lui Maiorescu, care notează la 26 Mai 1878:

„Vineri, 26 Mai 1878 st. v. ultima Junime *la mine (ca întotdeauna, în timpul din urmă, în această stagiune).*

Ronetti-Roman

A fost şi Vasile Alecsandri *tocmai foarte sărbătorit pentru premiul ce a primit poezia sa de 4 strofe* „Ginta Latina" *la concursul respectiv la Montpellier; i se dă dă un banchet prin subscripţie săptămâna viitoare. Şi cneazul Cantacuzin,* T. Şerbănescu, Olănescu *ş. a. m. d., vreo 23 persoane,* Ronetti-Roman (*„Radu"*) Caragiale *(bun traducător al „Romei învinse" de Parodi),* Eminescu, Slavici, Nicu Gane, *etc. Splendită seară! Frumoase poeziile lui* Eminescu, *o baladă de* Gane, *poezii drăguţe de* Şerbănescu, *frumoase traduceri din* Horaţiu *de* Olănescu *şi la urmă interesanta causerie a lui* Alecsandri".

Pentrucă şi în salonul *Mitei Kremnitz* se ţineau asemenea reuniuni junimiste într'un cerc cât mai selectat, la care se pot adăugi proeminentele figuri ale diplomaţiei străine aflate în Capitală, Maiorescu reţine pentru amintirile sale:

„*Astăzi au fost al-de* Kremnitz *la masă,* Nica, Eminescu, Slavici, Ronetti-Roman, Caragiale, Chibici *şi eu. După masă povestiri ale lui* Caragiale, *păţaniile lui ca redactor la „Naţiunea Română" împreună cu* Damé *(ştirea faslşă despre luarea Plevnei anul trecut: Medoc fini. Cognac entre) revoluţia dela Ploeşti. Aug. 1870 cu Candiano-Popescu şi Stan Popescu ş. a. m. d. La Bohème roumaine. Dar Mite cam obosită, Wilhelm gata să adoarmă. Atmosfera grea apăsătoare: la 9 3/4 eu am dat semnul de plecare. Nu merge cu Germani, sau nu merge cu al-de Kremnitz? In orice caz nu merge".*

Maiorescu a purtat un deosebit interes nu numai lui *Eminescu* dar şi lui *Slavici* şi *Caragiale,* cari au continuat sub spiritualitatea junimistă începută la Iaşi şi în mediul mai nou din Capitală, ceeace reesă şi din următoarea însemnare a marelui Pontif:

„Sâmbătă 11/23 Noembrie 1878 plecat cu *Eminescu, Caragiale, Slavici, Olănescu, Nica* la, Iaşi la a 15-a aniversare a *Junimei,* cei dintâi 3 pe socoteala mea. Duminică 12/24 sărbătorit această aniversare (eu cu grozave dureri în gât şi catar),

Slavici citit „Gura Satului", *Caragiale* „via lui Comedie, Noaptea Furtunoasă" dela numărul 9, apoi o humorescă de tânărul *Beldiman*, apoi banchet ca deobiceiu până la ora 4 dimineață, a doua zi câteva ore cu Emilia, vizite la toți alegătorii mei (dintre aceștia *Alex. Sutzu* mi-a împărtășit dorința lui după o legație la Atena.) la ora 3 1/2 cu aceiași domni iarăși îndărăt și Marți ora 10 dimineața sosit inrăși aici. 2 pledoarii".

La sfârșitul anului 1878 Maiorescu se mută în noua sa locuință din strada *Mercur No. 1 ;* pe zidurile acestei case s'a așezat în vara anului 1937 o placă comemorativă care arată generațiilor că aici, în această locuință, au avut loc ședințele *Junimei* care au devenit tot mai numeroase și la care au început să vină nu numai scriitorii și oameni politici, dar și artiștii români și străini :

„*Ernesto Rossi*, din nou în București. Duminică 11 Februarie el la mine la masă cu al-de *Kremnitz*, al-de *Rosetti*, al-de *Mandrea*, al-de *Sevescu*, al-de *Polyzu*, al-de *Gâță*, prințul *Cantacuzène*, von *Witinghoff*, *Slavici*, *Eminescu* n'a venit fiindcă i se părea că nu e bine îmbrăcat. Incântător : seara.

In interval, greul timp etern cu Mite și Eminescu

Interesantă mai e și următoarea însemnare care arată cât de mult ținea Maiorescu să fie în societatea lui *Caragiale :*

„Am plecat din București Miercuri ora 9 (1 Aprilie 1879) în Duminica Paștelor) cu Clara, Lyvia și *Caragiale*, pentru care, spre a-i face o surpriză scosesem eu bilet și în orice caz vroiam să-l pun în situația de a vedea Viena („întâia privire asupra civilizației pentru el").

La Viena Maiorescu l-a dus pe *Caragiale* la un concert religios, apoi la celebrele muzee și la istoricul Burgtheater spre a vedea „Visul unei nopți de vară de *Shakespeare* „*spre cea mai mare bucurie a lui Caragiale*".

E. Lovinescu
Autorul romanelor eminesciane „*Mite*" și „*Bălăuca*" și al unui studiu complect în două volume, despre, viața, activitatea și opera lui T. Maiorescu, un opus jubiliar.

In timpul acesta iubirea lui *Eminescu* pentru *Mite* devine și mai pasionată, iar Maiorescu notează următoarea frază pe care Eminescu a șoptit-o Mitei :

„Dacă aşi fi fată, nu te-aşi lăsa să trăieşti, ci te-aşi ucide“

Este o iubire tragică, în care pe lângă cei doi eroi se observă că şi Maiorescu deţine un rol principal.

Tot din „Insemnările zilnice“ ale lui Maiorescu mai extragem şi acest pasaj referitor la activitatea *Junimei* din anul 1879:

„Am continuat seri literare şi mese la mine, deoarece *Jacques Negruzzi* cu soţia sunt aici dela Iaşi, numai din când în când, (căci *Nicu Gane*, în răstimp, ales din nou la colegiul al 4-lea în locul lui *Leon Negruzzi*, numit prefect de Iaşi).

Şi o admirabilă activitate literară pentru noi Românii şi importantă, pe care o exercită neobosită. De multe ori bolnavă şi din când în când cu nervii moleşiţi. Dar mereu iarăşi elastică şi plină de foc. Intre acestea înăscută vedere în negru a lucrurilor“.

Tot în acest timp şi stimulat la serile noastre literare am scris un „proverb“ francez *N'est pas ami qui veut* în urma unor convorbiri despre iubire şi prietenie.

Splendidul „Budulea taichii“ al lui *Slavici*.

Mica farsă a lui *Caragiale* „Conul Leonida faţă cu reacţiunea“.

Câteva poezii nouă ale lui *Eminescu*, foarte frumoase. Şi o satiră veche, deasemenea.

Zizin reluat iarăşi traducerea sa în frauţuzeşte a lui *Schopenhauer* şi citindu-ne regulat.

In mai toate serile literare aforisme făcute de noi. Intâiu ale mele, apoi de cele mai multe ori *Caragiale*, proaspăt improvizate, apoi câteva franceze de *Zizin*, apoi deseori trimiteri anonime“.

La 3 Ianuarie 1880:

„Insfârşit început cele 4 conferinţe psihologice-fiziologice, mai mult pentru însufleţirea micului meu cerc literar, decât din alte motive“.

Conferinţele au avut loc la *Ateneul Român*. Cea dintâiu în ziua de 10 Februarie 1880 „Despre cunoaşterea de sine şi cunoaşterea altora“. A doua conferiuţa la 17 Februarie întitulată „Inţelesul cuvintelor“. A treia după o săptămână, avea ca titlu „Artele în educaţiune“. Un auditoriu foarte afluent inclusiv membrii salonului literar al lui Maiorescu.

„*Jumîmea*“ ieşană organizase „prelegerile“ sau „prelecţiunile populare“; cea bucureşteană, precum vedem, le-a denumit

„conferinţe", cari au dat strălucire Ateneului Român, în prima fază a acestei instituţiuni culturale.

Cu toate că reînvierea Junimei a fost, desigur, suprema satisfacţie spirituală şi sufletească a marelui inovator, gândurile sinistre nu l-au părăsit nici acum pe Maiorescu, care în carnetul său de amiutiri mai notează încă odată la pag. 334):

«Primblarea mea în trăsură după aceia, singur, la şosea din cauza absolut insuportabilei stări sufleteşti. Hotărât în mine să pun în orice caz capăt acestei vieţi, ori mă duc la fund, ori se rezolvă".

Izbucniseră gravele neînţelegeri conjugale determinate poate din cauza prea marei simpatii a lui Maiorescu faţă de *Mite*, conflicte care în cele din urmă au dus la divorsul său de prima soţie.

*
* *

Totuşi cercul literar se menţine şi activează din ce în ce mai rodnic:

«Mite *scrie intens «Wessen Schuld» şi încă o nuvelă care-mi place mai puţin.*

Burghele *e iarăşi în Bucureşti, transferat, şi face plăcere cercului nostru.*

Slavici *a scris «Moara cu noroc».*

La Iaşi, am aflat dela doamna Micle, *tot felul de lucruri ordinare în contra mea (şi a* Mitei*) provenite dela* Eminescu.

Sâmbătă 7/19 Iunie după prânz la ora 4, şi a doua zi Duminica Rusaliilor şi Luni până la ora 10 dimineaţa excursie cu două trăsuri ale mănăstirii la Căldăruşani şi Ţigăneşti cu Mite, d-ra Rosetti, *Baby cu servitorul,* Grisebach, Slavici, Clara, Lyvia *şi eu. Trecerea lacului cu barca şi refuzul vehement al lui* Grisebach *de a se sui în barcă. Mai înainte, într'o Miercuri, prânz şi seara cu smintitul, incultul, foarte talentatul actor* Moritzsohn-Morisson *(evreu din Galaţi).*

Mite *cu totul slăbită, cu nervii supra-istoviţi, beaucoup d'amour — propre et peu d'amour.*

După o călătorie prin străinătate în vara anului 1880, reîncepe activitatea cercului. Maiorescu notează:

«*Reluarea Miercurilor literare,* Prof. Coix *din Florenţa,* Doctor Gaster *(sosit din Breslau)* Slavici *lucrare etnografică despre Românii din Transilvania pentru opera baronului Helfert»* Creangă *prezent de câteva ori.*

O mică dar, credem, interesantă observaţiune:

La Bucureşti *Junimea* nu mai ţine şedinţi venerice (Vineri) ci mercuriale (adică Miercuri) pentrucă aicea nu se mai adunau junimiştii din a doua fază în casa veselului şi înveselitorului *V. Pogor.* Şi nu mai avea cine să iscodească porecle, sau să schimonosească cuvintele pentru a le da maliţioase înţelesuri.

Ultima însemnare a lui Maiorescu despre activitatea Junimei bucureştene:

La 31 Decemvrie la „reveillon"-ul nostru veselă societate de seară pela noi, 2 vicleime (1 de stradă şi apoi al nostru) baroneasa Witzleben *cu 2 copii, pictoriţa d-ra* Hiotu, *consulul* Grisebach, Zizin Cantacuzène, Mandrea *şi d-na*, d-ra A. Rosetti, Mite, Wilhelm, Burghele, Popasu, al-de Haret *ş. a.*

Cu Zizin *revăzut în întregime în această vacanţă de Crăciun traducerea lui în franceză a «Impătritei rădăcini» a lui* Schopenhauer.

Incolo, călătorit încă la aniversarea «Junimei» la Iaşi (25 Octombrie) şi tradus în româneşte din traducerea germană a lui Grisebach, *nuvela chineză despre Ciuang-söng şi femeea sa Tiän şi publicat în «Convorbiri».*

Anul, despre oameni, stăpâniţi de d-ra A. Rosseti şi Grisebach şi Zizin Cantacuzène».

„Junimea bucureşteană" se dezvoltă într'o mai mare anvergură în noul salon din strada Mercur. Gloria de la Iaşi continuă aici în mai mare amploare. Pe lângă activitatea culturală se accentuiază tot mereu cea politică, şeful necontestat *P. P. Carp* secondat de Maiorescu şi de vechii lor amici, cărora se alătură personalitătile politice dintre cele mai marcante. Salonul lui Maiorescu a fost frecventat de *Al. Marghiloman, C. C. Arion Alex.* şi *Jaques Lahovary, M. Săulescu, Paul Teodoru, P. Pangratti, P. Lucassievici, N. Filipescu, D. A. Laurian, I. Miclescu, Lupu Costachy, C. Argetoianu, Marius Theodorian-Carada* şi fruntaşii conservatori propriu zişi. Unii dintre aceştia colaborează la „Convorbiri Literare": *I Miclescu, C. Crupenschi, D. A. Laurian.* Deasemenea frequentează când şi când, alte figuri deosebite din lumea politică şi diplomatică, ceia ce dă junimismului o deosebită strălucire, — politica junimistă (începută cu „Era Nouă" la Iaşi) obţinând o mare autoritate morală în viaţa publică a ţării.

* * *

Dar dacă junimismul politic răsare tot mai luminos, el nu întunecă câtuşi de puţin, junimismul literar, căci în „Junimea" bucureşteană, direcţia culturală a lui Maiorescu, a cărei aureolă îl încununase în vechea „Junime" ieşană, se ramifică în toată ţara, iar salonul din str. Mercur, începe a fi neîncăpător, fiindcă la şedinţele săptămânale participă nu numai junimiştii declaraţi sau colaboratorii „Convorbirilor Literare", ci mai toate figurile literare, mai toţi scriitorii de toate vârstele, ai epocei.

Să nu uităm să suntem în anul 1880, deci când singurul curent cultural din ţară era curentul junimist, sub influenţa căruia se afla mai toată cultura românească.

Gherea

N. Iorga

Curentul latinist încetase după acţiunea şi polemicile culturale ale „Junimii". *Sămănătorismul*, de sub directiva profesorului *N. Iorga*, răsare abia prin anii 1904/5; *poporanismul* şi mai tărziu, iar curentul determinat de criticul *Gherea*, care susţinea doctrina materialismului economic şi a fenomenului social în literatură prin critica sa, pe care o opunea esteticii lui Maiorescu (artă pentru artă) ceiace a dat loc cunoscutei polemici între ambele nuanţe, apare abia prin anul 1903, când criticul dela Ploeşti întemeiază marea sa publicaţiune semestrială *„Literatură şi Ştiinţă*, în jurul căreia încep să apară *A. Vlahuţă*, *Delavrancea*, *Caragiale* şi alţi scriitori, cari până atuncea erau consideraţi junimişti literari, pentrucă colaborau numai la „Convorbiri Literare"

Abia prin 1907 profesorul *M. Dragomirescu*, care făcea parte din comitetul de conducere al „Convorbirilor Literare" întemeiază pentru a formula o nouă directivă critică, revista

„Convorbiri", care după un an devine „Convorbiri Critice", fără a produce vre-o dizidenţă în „Junimea" şi fără a obţine colaborarea vechilor sau noilor „convorbirişti". Totuşi istorica revistă junimistă, trece printr'un greu moment critic, din cauză că la începutul acestui secol încep să apară nouile curente: „Viaţa" lui *A Vlahuţă*, «Vatra» condusă de *Slavici*, *Caragiale* şi *Coşbuc* „Sămănătorul" de sub direcţia prof. *N. Iorga* şi marea publicaţiune care imprimă poporanismul în literatura naţională „*Viaţa Românească*". Nu trebuie uitat nici frumoasa revistă „Arta şi Literatura Română" condusă de *N. Petraşcu*, *Ascanio* şi *Duiliu Zamfirescu* şi «*Revista Nouă*», întemeiată de *B. P. Haşdău*, precum şi diferite reviste săptămânale de mai puţină însemnătate.

Toate aceste publicaţiuni, au răspândit pe scriitorii epocii, care între anii 1880-1905, se grupaseră prin salonul literar a lui Maiorescu, în jurul «Convorbirilor Literare.»

* * *

Fără a preciza cu certitudine momentele sau împrejurările care au adus pe aceşti mulţi scriitori ai epocii în „Junimea" bucureşteană şi în salonul lui Maiorescu, alcătuim un mic pomelnic :

Au vizitat în răstimpuri şedinţele junimiste la Bucureşti pe lângă cei pe care i-am înşirat la început, următorii despre care ne amintim din memorie: *C. Antoniade*, *Silviu Dragomir*, *M. Djuvara*, *Scipione Bădescu*, *Andrei Bărseanu*, cehul şi filo-românul *Urban Jarnik*, *Pompiliu Eliade*, *Bogdan-Duică*, *T. Capidan*, bucovineanul *Chibici-Răvneanu* (devotatul prieten al lui *Eminescu*, *N. Petraşcu* Alexandru Davila, *D. Rosetti-Max*, *Tr. Djuvara*, *C. Giurescu*, *M. Florian*, *I. S. Floru*, *I. Neniţescu*, *Teohari Antonescu*, *Radu Manoliu*, *Rosetti-Teţcanu*, *G. Dem. Teodorescu-Ghedem*, *Eug. Speranţă*, *G. Adamescu*, *Alexandru Antemireanu* care a scris un studiu asupra „Junimii" şi care a condus „Epoca" lui *Nicu Filipescu*, sub oblăduirea naţionalismului cultural al lui *Mihail Eminescu*, ale cărei articole politice *Nicu Filipescu* le-a tipărit pentru prima oară, în volum, pentru a păstra astfel Evanghella naţionalist-conservatoare a genialului poet.

Au mai vizitat între alții salonul lui Maiorescu :

P. P. Negulescu, prof. *C. R. Motru Gregoriade-Bonaki, Anghel Demetrescu, Nerva Hodoș, Haralamb Lecca, Cincinat Pavelescu, Mihăescu-Nigrim, Ciru-Oeconomu, D. Onciul, Padadopol-Calimachi, V. Părvan, G. Vâlsan, Polizu-Micșunești, T. Robianu,* (poet bucovinean) *Popovici-Bănățeanu, Quintescu, Sandu-Aldea, Tzigara-Samurcaș, I. Petrovici, M. Sadoveanu, N. Simionescu-Râmniceanu, I. Grămadă, Ion N. Roman, O. Carp, I. Lupaș, G. Murnu E. Lovinescu* etc.

Colaboratori ai „Convorbirilor Literare"

Oct. Goga

Gala Galaction

Demostene Botez

Ludovic Dauş

Comentatorul critic al poeziilor lui Eminescu după prima ediție a lui Maiorescu, retipărită de Municip. Buc.

C. Moldovanu

In anii din urmă erau oaspeţii salonului junimist, scriitorii atunci din tânăra generaţie: *Ion Adam, D. Anghel, D. Arion, D. V. Barhovschy, N. N. Beldiceanu, Marcu Beza, Em. Bucuţa, P. Cerna, I. Ghendi, Ştefan O. Iosif, Eug. Ciuchi, Const. Gane, Corneliu Moldovanu, Oct. Goga, A.* de *Hertz, Al. Iordan, G. T. Kirileanu, D. Nanu, Perpessicius, Cezar Petrescu, O. Carp, Şt. Zeletin, Cezar Papacostea, Paul Zarifopol, C. Gerota.*

Mai toţi aceştia, au fost vivitatorii „Junimii" Bucureştene. I-am înşirat fără nici o intenţie de clasificare, ci numai aşa, din memorie. Desigur că mai lipsesc foarte mulţi dintre aceşti vizitatori junimişti, cari au sorbit din această spiritualitate.

Centenarul naşterii lui Maiorescu

In Februarie 1940 împlinindu-se o sută de ani de la naşterea marelui critic, întemeietor al „Junimii", Academia Română va sărbători această dată într'o grandioasă evocare, în care cuvântul omagial pentru proslăvirea operei create va fi rostit de prof. C. R. Motru *şi prof.* I. Petrovici.

Asemenea evocări spirituale vor avea loc la Universitatea din Bucureşti, şi la Universitatea Mihaileană din Iaşi, unde evocarea va fi rostită de profesorii şi literaţii Octav Botez *şi* G. Călinescu.

Editura librărie „Socec" care a editat toate operele lui Maiorescu, şi discursurile sale politice, a tipărit şi postumele sale „Insemnări zilnice" adunate şi comentate de către prof. I. A. Rădulescu-Pogoreanu, *operă de interes suprem pentru cultura românească şi care va continua în alte volume.*

Deasemenea „Editura Fundaţiilor Regele Carol II" *va lansa cu prilejul centenarului, în două tomuri voluminoase, opera de sinteză şi complecta istoriografie despre Maiorescu datorită lui* E. Lovinescu.

In credinţa, în ferma convingere, că societatea literară „Junimea" începută la Iaşi şi continuată la Bucureşti, rămâne un permanent şi nesecat isvor ideologic şi spiritual de orientare şi luminoasă inspiraţie, închei aceste pagini cu cele ce urmează.

Am această convingere, fiindcă epocala „Junime" nu a reprezentat un curent efemer, care a dăinuit într'o anumită epocă ; ea nu a reprezentat numai spiritul critic şi estetic şi sensibilitatea literară a lui Maiorescu, geniul feeric şi universal al lui Eminescu, cugetarea filosofică a secolulului, romantismul istoric al lui Xenopol, sau operile valoroase ale atâtor poeţi, nuvelişti, romancieri, critici, oameni de ştiinţă, iubitori de neam şi ţară.

Ci mai ales, peste această consideraţiune, pentru fiecare din marile valori componente ale epocalei societăţi, este acea ambianţă generală a mediului junimist, acel aliaj de mare preţ, care i-a dat cea mai solidă armatură civilizată, rezistenţa deapururea.

Societăţi şi saloane litererare celebre şi de interes istoric au existat şi în ţările cu seculară şi tradiţională cultură, cari au dat civilizaţiei o mare operă binefăcătoare pentru inobilare şi fortificare

morală, dar nu cunaaştem vre-una care săfi avut o componenţă şi un mediu ca în „Junimea“, — şi aceasta ambianţă este cu atât mai covârşitoare, cu cît ştim că ea a fost armonizată în spiritele şi temperamentele „cele mai disparate“ paradoxate şi în contrast,

Aceasta e latura cea mai distinctă, unică în istoriile literare, a mediului junimist şi sub acest raport spiritualizat, cercetarea şi studiarea societăţii par interminabile, istoriografia ei fiind o eternă comoară.

* * *

Prof. I. E. Torouţiu a luat asupra-i greaua sarcină — o adevărată misiune — de a aduna laolaltă imensul material documentar, ce s'ar fi pierdut, publicând acea serie de voluminoase tomuri „Studii şi Documente“ care aparţine arhivei junimiste. Opera e în continuare, urmând ca la terminarea imensului material istoriografic, să scrie şi o lucrare de sinteză.

Ceea-ce scriu aici despre acest ideal mucenic pasionat al culturei, ar fi trebuit să apară în primul meu volum „Figuri din Junime“. Că n'a apărut, nu e vina mea. S'a opus categoric prof. I. E. Torouţiu, dintr'un exces de modestie.

Acum, imprimând prezenta lucrare la Iaşi, dispun de toată libertatea, şi o fac nu pentru a-i fi agreabil pasionatului istoriograf şi critic, ci în interesul însăşi al istoriei literare.

«Studii și Documente» despre «Junimea»

Marea enciclopedie junimistă a prof. I. E. Torouțiu

Ajungând la sfârșitul acestei lucrări și revizuind capitolele, constat o mare lacună : lipsește unul care poate ar fi trebuit să fie presentat de la început, cînd am pornit această lucrare. Lipsește capitolul cuvenit celui mai neobosit cercetător și istoriograf al „Junimii", profesorul, scriitorul și criticul *I. E. Torouțiu,* autorul monumentalelor *„Studii și Documente"*, privitoare la *„Junimea"*.

In opt tomuri mari și voluminoase care sunt în continuare prof. *I. E. Torouțiu*, albină harnică și neobosită, a adunat acte, documente și scrisori, aparținând corifeilor și scriitorilor din „Junimea", colaboratorilor *„Convorbirilor Literare"*, sau fruntașilor și personalităților deosebite, cari au întreținut corespondență cu membrii societății junimiste. Cu drept cuvânt profesorul *S. Mehedinți* biograful lui *Maiorescu* și fostul conducător al *„Convorbirilor Literare"*, mi-a făcut cîndva următoarele aprecieri :

„Torouțiu a adus imense servicii culturei naționale. Ca un sfânt, el a adunat acest bogat și foarte prețios material, care alcătuesc „Studiile și Documentele" sale.

Intr'adevăr *ca un sfânt* în a cărui inimă, în al cărui suflet, s'au infiltrat acele nobile sentimente civilizate, care au domnit în „Junimea", și care în cea mai largă măsură, au avut o binefăcătoare înrăurire asupra educațiunii generațiilor.

Și fiindcă amintim păreri autorizate despre marea operă a prof. *I. E. Torouțiu*, nu uităm nici pe aceea a criticului *Perspessicius*, care recenzându-i lucrarea, a definit-o cu multă preciziune numai în aceste cuvinte :

„Torouțiu este un Hurmuzache al literaturii Române".

Pe lângă o muncă îndelungată ce i-a consumat și nopți

de veghe, în redactarea acestei mari istoriografii critico-literare, *I. E. Torouțiu* a cheltuit din mult-puținul său avut un capital de mai multe milioane, cât a necesitat imprimarea tomurilor.

Romancierul *G. M. Vlădescu,* i-a spus într'un moment de sinceră admirație, de extaz și uimire:

„Trebue să fi nebun ca să muncești ca un salahor și să mai cheltuiești și ultimul ban!"

* * *

Omul de știință, care va destina culturii românești o operă de sinteză critică asupra „Junimii", n'o va putea face fără a consulta mult valoroasa istoriografie critică a *„Studiilor și Documentelor"*.

Ele cuprind atâtea izvoare dela sursă, atâtea cărări și cărărușe, ce duc spre înălțimile neumblate încă ale adevăratei culturi naționale, încât cercetătorul care va porni să scrie de mult așteptata operă de sinteză, va trebui să fie și un erudit în cercetarea prea bogatului material colectat și inițiat de autorul lor în *„Studii și Documente literare"*. Fără a cădea în exagerațiune, căci de] admirațiunea noastră oricât de mare ar fi ea, nu ne este teamă putem afirma că ceeace oferă cercetătorului opera lui *Torouțiu* nu poate oferi nici chiar Academia Română. Fiindcă în primul rând, materialul este sistematizat, documentul studiat și cetitorul familiarizat în tainele trecutului, în timp, în atmosferă și în toată ambianța junimistă și convorbiristă.

* * *

Exprimând aceste opiniuni despre opera prof. *I. E. Torouțiu,* ne simțim datori a-i face dreptatea cuvenită dela sine:

Autorul acestui corpus de *„Studii și Documente"*, nu este un simplu culegător de acte și documente. El n'a făcut acest lucru și nu aceasta a urmărit prin opera sa.

Intr'adevăr, prof. *Torouțiu* a cules cu pasiune, depe unde a putut, tot ce a găsit referitor la *„Junimea"* și junimiști. A adunat cu muncă și cu sacrificii bănești, răvașe, cărți postale, scrisori, tipărituri rare, acte, documente și orice corespondență sau hârtii, pe care mâini grăbite, sau îmbătrânite de vremuri, au notat ceva de interes cultural; toate la un loc, au valoarea

documentară, a unei istoriografii complecte şi a unei opere de erudiţie spirituală.

Documentul în mâinile lui *Torouţiu*, capătă viaţă reală, ceeace dă măsura muncii şi valorii operii sale.

Torouţiu, prin adnotările sale, a introdus o adevărată metodă nouă, un sistem propriu, în ceeace priveşte cercetările trecutului. De aceea, pe bună dreptate, opera sa este intitulată „*Studii şi Documente*". Căci după ce a izbutit să obţie documentul, el l-a cercetat şi l-a *studiat* profund, şi aceste studii se găsesc în „*adnotările*" sale, partea originală şi adevărat creatoare, în care se cuprind noţiunile şi aprofundările critice, expuse laconic, în sistemă academică. Şi din aceste adnotări, cercetătorul atent, va constata cu câtă disciplină dela sine impusă şi cu câtă obiectivitate autorul urmăreşte în primul rând, senin şi rece, adevărul istoric, degajat de orice impresie sau apreciere, în sensul de a nu adăogi ceva dela dânsul personal.

Aici se află arta critică şi istoriografică a profesorului *Torouţiu*, a cărui operă, interesează din ce în ce mai mult elita culturii româneşti.

Unii dintre scriitorii noştri, critici sau romancieri, au folosit cu succes această operă, dăruind literaturii volume speciale de critică literară, sau romane.

Fără nici o intenţie de a micşora inspiraţiunea proprie, putem afirma de pildă, că *E. Lovinescu*, el însuşi critic apreciat n'ar fi scris romanul eminescian „*Mite*", dacă mai întâi Torouţiu n'ar fi publicat în bogata sa colecţiune (tomul IV) studiul, amintirile şi impresiile scriitoarei germane *Mite Kremnitz* despre *Mihail Eminescu*, precum şi diferitele ei răvaşe, ce se găsesc în colectia sa istoriografică.

S'ar putea extinde această constatare şi asupra altor scriitori, ceeace nu mai cade în sarcina noastră.

Alegerea sa ca membru al Academiei Române, a avut, cred, o mare înrăurire asupra lui Torouţiu, căci n'a însemnat pentru el numai o onoare şi o satisfacţie, ci şi un nou şi puternic bold spiritual. De aceia a luat asupra sa o nobilă şi grea sarcină : direcţiunea „Convorbirilor Literare" vestita revistă, pe care a renovat-o în spiritul şi'n mersul vremurilor, fără a se abate de pe calea traditiei istorice şi naţionale.

Magnificul tezaur de peste una mie pagini, pe care l'a în-

chinat marelui poet cu prilejul semi-centenarului lui *Eminescu*, aşezându-l în aureola literaturii universale, prin studiile şi traducerile eminesciane făcute de specialişti, în toate limbile europene, asiatice şi americane, este un monument-obelisc de generală admiraţiune, demn de zeul spiritualităţii sale.

Mult îi datoreşte arta şi cultura românească acestei prodigioase activităţii ce stârneşte admiraţie senină, iar dacă aceste aprecieri notate aici cu „mucul condeiului" ar putea să apară cuiva exagerate, mâhnirea celui care le aşterne va fi cu atât mai mare, căci se va convinge încăodată mai mult că n'a fost în stare să transmită fie-cărui cetitor profunda sa admiraţie şi convingere pentru mucenicia culturală a lui *Torouţiu.*

Adnotări la „Salonul lui Maiorescu"

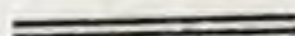
1) Aceste fapte sunt extrase din primul volum „Insemnări Zilnice". de *Maiorescu*, postume aranjate şi adnotate de către d. prof. *I. A. Rădulescu—Pogoneanu*, în primul volum apărut în editura „Socec". Seria continuă în aceiaşi editură.

Figuri din critica literaturii naţionale

G. Ibrăileanu

M. Dragomirescu

H. Sanielevici

Cuprinsul:

C. Săteanu

Figuri din „Junimea"

Un volum mare de circa 400 pagini, cu 45 clişee, reprezentând pe ctitorii şi corifeii „Junimei":
Titu Maiorescu, I. Negruzzi, P. P. Carp, Vasile Pogor, Theodor Rosetti, Vasile Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, V. Conta, S. Bodnărescu, Ioan Ioanov, A. D. Xenopol, G. Panu, Alex. Lambrior, I. Slavici, Miron Pompiliu, Pavel Paicu, Anton N um, Alexandru Philippide, I. M. Melik, Şt. Vârgolicii C. Dumitrescu-Iaşi, C. Meisner.

Poreclele Junimiştilor —Momente vesele la „Junimea".

Sub presă volumul II:

Alte figuri din „Junimea"

Uvertură junimistă (Const. Meissner, Rădulescu—Pogoneanu).

Figuri, cu portretele tuturor scriitorilor): Maiorescu, Negruzeştii, P. P. Carp, V. Pogor, Eminescu, I. Creangă, (material nou, cu documente şi facsimile inedite).

Apoi: N. Gane, I. Caragiani, T. T. Burada, P. V. Grigoriu, V. Burlă, P. Missir, N. Volenti, Mite Kremnitz, N. Beldiceanu, I. Bogdan, D. Olănescu-Ascanio, Duiliu Zamfirescu, T. Şerbănescu, P. P. Negulescu, C. R. Motru, N. Petraşcu, S. Mehedinţi, A. C. Cuza, I. Petrovici, Tzigara-Samurcaş, Octavian Goga etc.

Material anecdotic şi satiric. Peste 100 ilustraţiuni tablouri de artă, caricaturi, documente facsimilate.

DE ACELAŞ:

Episoade şi Aspecte din „Junimea", Al treilea volum istoriografic (în manuscris).

„Carnaval Literar", anecdote culturale din literatura naţională. Schiţe şi portrete din *„Junimea"*.

Un pedagog social şi cultural, (C. Meissner).

„Anecdote Literare" din literatura universală.

PREȚUL 70 LEI